

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Obraz české církve v období vlády Karla IV.

**The Image of the Church in Bohemia during the Reign of
Charles IV**

Vedoucí práce:

ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

Autor:

Bc. Marie Prokopová

Praha 2013

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala ThDr. Kamile Veverkové, Th.D. za odborné rady a vřelou spolupráci při zpracování této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Obraz české církve v období vlády Karla IV.* zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 30. dubna 2013

Marie Prokopová

Anotace

Diplomová práce „Obraz české církve v období vlády Karla IV.“ pojednává o stavu české církve na sklonku středověku za vlády Karla IV. Cílem práce je nastínit obraz církve před nástupem Karla IV. na český trůn a především zachytit její stav během jeho panování. První část práce se zabývá nastíněním situace v církvi před počátkem vlády Karla IV. v Čechách. Rovněž zahrnuje život posledního pražského biskupa, Jana IV. z Dražic, ale i snahu a pokusy o vznik pražského arcibiskupství v Čechách. Zvláštní kapitola je vyhrazena biografii Karla IV. a jeho počiny především v roli českého, ale i římského krále a císaře. Třetí kapitola je věnována hlavnímu tématu práce, a tím je stav české církve v Čechách, vznik pražského arcibiskupství a dalších církevních institucí v Českém království. Část kapitoly je věnována i prvnímu pražskému arcibiskupovi, Arnoštu z Pardubic a jeho vztahu a spolupráci s Karlem IV. Poslední část práce se věnuje duchovnímu odkazu, který po své smrti Karel IV. zanechal, a který existuje dodnes.

Klíčová slova

Karel IV. – České království – středověk – církev – pražské arcibiskupství – diecéze – kláštery - beneficium – Arnošt z Pardubic.

Annotation

Diploma thesis „The image of the church in Bohemia during the reign of Charles IV.” deals with state of the Czech church in the late Middle Ages during the reign of Charles IV. The aim is to outline the image of the Church before the advent of Charles IV. to the Czech throne and especially to capture the state during his reign. The first part deals with the description of the situation in the church before the beginning of the reign of Charles IV. in Bohemia. It also includes the biography of the last bishop of Prague, John IV. of Dražice, but also efforts and attempts at the creation of the Prague archbishopric in the country. A special chapter deals with a biography of Charles IV. and his achievements especially in the role of the Czech and Roman king and emperor. The third chapter is dedicated to the main theme of the work, and that is the state of the Czech Church in Bohemia, the Prague Archbishopric and other religious institutions in the Czech kingdom. Part of the chapter is devoted to the first archbishop of Prague, Arnošt of Pardubice and his relationship and cooperation with Charles IV. The last part deals with the spiritual heritage, which Charles IV. left after his death, and which still exists.

Keywords

Charles IV. - Czech Kingdom - Middle Ages - the Church - Prague archbishopric - the diocese - monasteries - benefice - Arnošt of Pardubice.

Seznam zkratek

ČAVU – Česká akademie věd a umění

Ed.- editor

Fr. – francouzský/á

Ml. - mladší

Nakl. – nakladatelství

Např. - například

Nar. – narozen/a

R. – roku

S. – strana

Srov. - srovnej

St. – starší

Sv. – svatý/á

Tj. – to je

Tzn. – to znamená

Tzv. – tak zvaný

Vl. jm. – vlastním jménem

zemř. - zemřel

Obsah

Obsah	7
Úvod	8
1. Stav církve před nástupem Karla IV.	11
1.1. Jan IV. z Dražic.....	13
1.2. Cesta k pražskému arcibiskupství.....	19
2. Biografie Karla IV.	22
2.1. Karel jako markrabě moravský.....	26
2.2. Karel jako český a římský král.....	29
2.3. Karel IV. – český král a římský císař.....	32
3. Církev v období vlády Karla IV.	39
3.1. Církevní správa.....	39
3.1.1. <i>Diecéze a kláštery</i>	47
3.1.2. <i>Pražské arcibiskupství</i>	52
3.2. Arnošt z Pardubic.....	55
3.2.1. <i>Vztah Arnošta z Pardubic a Karla IV.</i>	62
4. Duchovní dědictví Karla IV.	66
4.1. Církev po smrti Karla IV.....	67
4.2. Osobnost Karla IV.	69
Závěr	76
Použitá literatura	78

Úvod

Církev ve svých dějinách zaujímala primární místo ve společnosti, té středověké obzvlášť. Životy nejen obyčejných lidí byly protknuty zásahy církve téměř do všech oblastí. Určovala rytmus a řád tehdejšího světa. Byla to silná organizace s propracovaným systémem, v jehož čele stál papež. Již na počátku 14. století však došlo na papežském dvoře ke změnám. Především to byl přesun papeže z Říma do Avignonu. Tak měl na papeže největší vliv zvláště francouzský král. Avignonské zajetí bylo určitou předehrou pro následné papežské schizma vzniklé v roce 1378. Nákladný život v blahobytu však vyžadoval opatření dostatku finančních prostředků do kuriální pokladny. Ten mohl zajistit propracovaný systém papežského fiskalismu a centralismu, který se rozvinul. Pro Čechy to znamenalo větší zásahy papeže do české církevní správy, do 14. století jen ojedinělé, a udělování papežských provizí a expektancí podle finančních možností žadatele na místo jeho vzdělání a schopností. Lidé si církevní posty mohli jednoduše kupovat. Církev se značně vzdálila od svého poslání a její viditelný morální úpadek začal zapříčiňovat nepokoje nejen mezi obyčejnými lidmi, ale i ve vlastních řadách.

Česká církev dosáhla v polovině 14. století vrcholu svých dlouholetých emancipačních snah. Pražské biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství, do jehož čela byl postaven Arnošt z Pardubic, který se stal nejbližším důvěrníkem a přítelem Karla IV. Jejich schopnosti se navzájem doplňovali a prolínali a společně dokázali ty největší zlořády a zkaženosti tehdejšího světa udržet za hranicemi Českého království. I když se ale česká církev definitivně osvobodila od autority mohučského arcibiskupa, pod níž do té doby spadala, a stála na vrcholu své emancipace, paradoxně došlo k její těsnější vazbě na českého krále a dostala se tak pod jeho vliv. Karel IV. si dobře uvědomoval rozdělení mocenských sil v českém státě. Věděl, že česká šlechta nesleví ze svých nabytých práv a nemůže proto očekávat její velkou podporu, a proto si zvolil jiný směr cesty své budoucí politiky, a to jít podporou dalších bohatých institucí v zemi, a tím byly instituce církevní, zvláště kláštery. Jeho volba, jak se později ukázalo, se stala velice šťastnou po celou dobu Karlovy vlády.

Téma mé diplomové práce „Obraz české církve v období vlády Karla IV.“ jsem si zvolila z důvodu mého zájmu o historii Čech a především o samotnou postavu Karla IV. Cílem práce je zachytit a reflektovat vývoj a obraz české církve za vlády Karla IV. Struktura práce odpovídá definovanému cíli. V první kapitole jsem se pokoušela nastínit situaci v církvi za vlády Jana Lucemburského a před nástupem jeho syna Karla na český trůn. Druhá kapitola se věnuje vlastnímu Karlovu životu, od jeho narození až po jeho úmrtí. Další část práce pojednává o stavu církve během vlády Karla IV. v Čechách a jeho budovatelských aktivitách

na poli církevním, o zřízení pražského arcibiskupství, o životě a činnosti prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic a jeho vztahu ke Karlu IV. V poslední kapitole jsem se krátce zaměřila na obraz církve po Karlově smrti a dále na duchovní odkazy Karla IV. a památky.

K tématu mé práce existuje řada publikací. Konkrétně se vlastní době vlády nejen Karla IV., ale i celého rodu Lucemburků v Čechách, věnují práce českého historika Jiřího Spěváčka. Především z jeho díla *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)* jsem čerpala informace k části pojednávající o životě Karla IV. Z jeho pera pochází i práce týkající se života Jana Lucemburského, *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*, kterou jsem rovněž využila. Významnými díly, ze kterých jsem čerpala cenné informace ke své práci, jsou díla *České dějiny II/ 3. Karel IV., otec a syn 1333-1346* a *České dějiny II/ 4. Karel IV, za císařskou korunou 1346-1355*, jejichž autorem je český historik a politik Josef Šusta. Dalším historikem, který by neměl být opominut, je Zdeněk Kalista a jeho práce *Karel IV. Jeho duchovní tvář* a *Karel IV. a Itálie*, která obsahuje Kalistův překlad italské kroniky Mattea Villaniho. Dále je to dvoudílná historická práce Františka Kavky, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378)* a další jeho dílo *Karel IV. : historie života velkého vladaře*. Ze zahraničních badatelů se soustavně zabýval středověkými dějinami Ferdinand Seibt¹, vedoucí pracovník Collegia Carolina, badatelského centra zaměřeného na zkoumání kultury a dějin českých zemí. Z pramenné literatury bych ráda zmínila práci *Kroniky doby Karla IV.*, ze které jsem využívala především vlastní autobiografii Karla IV. a kroniku Beneše Krabice z Weitmile. Dále jsem pracovala se *Zbraslavskou kronikou*. Dalším z pramenných děl je biografie Arnošta z Pardubic z pera Viléma z Hasenburka, *Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela pražského*. Vynikající práce pocházející z pera Zdeňky Hledíkové, profesorky pomocných věd historických Karlovy univerzity, *Svět české středověké církve*, obsahuje souhrnný pohled na problematiku týkající se české středověké církve. Z dalších děl, které jsem využívala je práce Václava Medka, *Cesta české a moravské církve staletími*. Další práce, týkající se života prvního pražského arcibiskupa, Arnošta z Pardubic, pochází z pera výše zmíněné historičky, Zdeňky Hledíkové, *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Rozsáhlou prací je i dílo Jana Kapistrana Vyskočila, *Arnošt z Pardubic a jeho doba*.²

¹ Ferdinand Seibt (1927 – 2003). Z děl vztahujících se k tématu práce: SEIBT, Ferdinand. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa; 1346 – 1378*. München : Süddeutscher Verlag, 1978. 487 s. ISBN 3-7991-6015-9. SEIBT, Ferdinand. *Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder. Bd. 3: Karl IV. und sein Kreis*, 1978. s. 159 – 174.

² SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. Srov. i německé vydání: SPĚVÁČEK, Jiří. *Karl IV. Sein Leben und seine staatsmännische Leistung*. Praha : Academia, 1978. Výbornou prací je i sborník, který uspořádal akademik Václav Vaněček: VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus*. Praha : Univerzita Karlova, 1984. 509 s. SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*. Praha : Panorama, 1982. ŠUSTA, Josef. *České dějiny II/ 3. Karel IV., otec a syn 1333-1346*. Praha : Jan Laichter, 1946. ŠUSTA, Josef. *České dějiny II/ 4. Karel IV, za císařskou korunou 1346-1355*. Praha : Jan Laichter, 1948. KALISTA, Zdeněk. *Karel IV. Jeho duchovní tvář*. Praha : Vyšehrad, 2007. KALISTA, Zdeněk. *Karel IV. a Itálie*. Praha : Vyšehrad, 2004.

-
- KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. I. (1355 – 1364)*. Praha : Karolinum, 1993; *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. II. (1364 – 1378)*. Praha : Karolinum, 1993.
- KAVKA, František. *Karel IV. : historie života velkého vladaře*. Praha : Mladá Franta, 1998.
- Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987.
- Zbraslavská kronika*. Praha : Svoboda, 1975.
- VILÉM Z HASENBURKA. *Vita venerabilis Arnesti primi archiepiscopi ecclesie Pragensis. / Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela pražského*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1994.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha : Argo, 2010.
- MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha : Česká katolická charita, 1982.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008.
- VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948.
- Standardní odbornou informaci o Karlu IV. podává i německý lexikon středověku. Srov. *Lexicon des Mittelalters*. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003. s. 971 – 974. ISBN 3-423-59057-2.

1. Stav církve před nástupem Karla IV.

Po smrti Václava III., 4. srpna 1306 v Olomouci, vymřel rod přemyslovců po meči. Novým adeptem na český trůn se tak mohl stát manžel sestry zesnulého Václava III., Anny, Jindřich Korutanský, nebo případní manželé dosud svobodných sester Anny, čtrnáctileté Elišky Přemyslovny³ a jejích sester Markéty a Anežky. O české země však projeví zájem i Habsburkové, konkrétně král Albrecht začal prosazovat na český trůn svého syna Rudolfa, který se skutečně na čas vlády v Čechách ujal a tu podpořil i sňatkem s vdovou po Václavu II., Eliškou Rejčskou. Nicméně již v červenci 1307 náhle zemřel. Po něm se vlády ujal Jindřich Korutanský. Jeho panování však nebylo příliš šťastné. Stal se především loutkou v rukách české šlechty, které chtěl finančně vykompenzovat jejich podporu při svém zvolení a pomoc v boji proti Habsburkům. Byl nucen zastavit mnohé královské statky a příjmy do královské pokladny značně poklesly.⁴ Jeho snaha zajistit si alespoň nějaké finanční zabezpečení se obrátila na bohaté cisterciácké kláštery, které začal vykořisťovat. Právě jejich představení, opat Konrád Zbraslavský a Heidenreich Sedlecký, udržující čilé styky s představiteli bratrských klášterů, se postavili do čela delegace k římskému králi Jindřichu VII.⁵

V této době, byla pro Čechy určující situace v německé říši, kde se novým římským králem stal Jindřich VII. Lucemburský. Byl to právě on, kdo začal uvažovat o připojení přemyslovského panství.⁶ Je pochopitelné, že česká šlechta, v podstatě určující moc v českých zemích, se nápadu okamžitě chytila a začala vyjednávat.⁷ Do čela se postavili již zmínění opati cisterciáckého kláštera a s pomocí Petra z Aspeltu⁸ se jim podařilo domluvit sňatek Elišky Přemyslovny se čtrnáctiletým synem Jindřicha VII., Janem Lucemburským⁹. Svatba se

³ Eliška Přemyslovna (Alžběta) (1292 – 1330) byla dcerou Václava II. a Guty Habsburské, manželkou Jana Lucemburského. Jejich manželství nebylo šťastné, což se odráželo také k Janově vztahu k Čechám. Po roce 1319 pobývá Eliška většinou na hradě Mělník, r. 1322 pak odjíždí do Bavor. R. 1325 se vrací do Čech na Mělník. Janovi porodila 6 dětí. *Ottův slovník naučný*, 2. díl. Praha, 1889, s. 38 – 39. Podrobněji o životě Elišky Přemyslovny KOPIČKOVÁ, Božena. *Eliška Přemyslovna : královna česká 1292 – 1330*. Praha : Vyšehrad, 2003. 182 s. ISBN 80 -7021 -656 -5.

⁴ Podrobněji ŽEMLIČKA, Josef. *Století posledních přemyslovců (Český stát a společnost ve 13. století)*. Praha : Panorama, 1986. s. 277 – 281.

⁵ SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*. Praha : Panorama, 1982. s. 40 – 41.

⁶ RAPP, Francis. *Svatá říše národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.* Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2007. s. 198 – 204.

⁷ Mocenská a společenská funkce šlechty vzrostla především během 13. století, kdy došlo ke strukturálním změnám v české ekonomice. Podrobněji SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 16 – 22; SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*. Praha : Panorama, 1982. s. 53 – 60.

⁸ Petr z Aspeltu (Aichspalter) (1250 - 1320) mohušský arcibiskup v letech 1306 - 1320. Narozen v Aspeltu nedaleko Lucemburku. V mládí studoval v Paříži bohosloví, filozofii, možná i lékařství. Byl tělesným lékařem a kaplanem na dvoře Rudolfa Habsburského, po jeho smrti nejspíše i na dvoře jeho syna Albrechta. Za Václava II. v r. 1296 se stal proboštem vyšehradským a kancléřem českým. R. 1306 se stal arcibiskupem v Mohuči, s Čechy ale udržoval trvalé kontakty. *Ottův slovník naučný*, 2. díl. Praha, 1889, s. 890.

⁹ Jan Lucemburský (1296 - 1346), syn císaře Jindřicha VII. a Markéty Brabantské. Vychováván v Paříži na univerzitě, r.1310 se stal hrabětem lucemburským, r.1311 korunován českým králem. S pomocí svého strýce Balduina Lucemburského a Petra z Aspeltu se neúspěšně pokoušel o císařskou korunu. České šlechtě přislíbil velká práva, a tím zvýšil jejich moc ve státě. Na českou politiku téměř zanevřel, většinu svého života pobýval mimo české království. Díky své finančně náročné zahraniční politice zastavil v Čechách téměř všechny královský majetek. Zemřel v bitvě u Crécy, r.1346. *Ottův slovník*

konala 1. září 1310 ve Špýru. Po příjezdu do Čech se s podporou české šlechty Jan musel vypořádat s Jindřichem Korutanským, který ke konci roku 1310 opouští se svou ženou Annou Prahu a odjíždí do svého panství v Alpách.¹⁰

7. února 1311 došlo ke korunovaci Jana Lucemburského ve svatovítské bazilice na pražském hradě, kterou vykonal mohučský arcibiskup, Petr z Aspeltu. Do dvou týdnů od korunovace byl Jan Lucemburský nucen slavnostně potvrdit sliby inauguračních diplomů, kterými byla celá korunovace podmíněna. Ty určovaly poměr moci české šlechty k novému panovníkovi. Šlechta nejenže žádala potvrzení dosud dosažených mocenských pozic, ale nehtdla z žádné z nich ustoupit. Hlavními postavami české oligarchie byli především Jindřich z Lipé a Jan z Vartemberka, u kterých hledal oporu Petr z Aspeltu. Nicméně mezi důležité postavy patřil i pražský biskup Jan IV. z Dražic. Nejspíše právě v jeho biskupské kanceláři vznikl návrh o obsahu privilegia, které si šlechta a duchovenstvo chtělo vymoci na Janu Lucemburském.

Texty inauguračních diplomů pochází z prosince 1310 a z 18. června 1311 a rozdělují centrální moc mezi panovníka a šlechtu, přičemž pravomoc šlechty značně převyšovala moc krále. Původní návrh, pocházející z pera Jana IV. z Dražic a jeho spojenců, požadoval po králi zachování práv, svobod a majetků pražského biskupa a jeho nástupce, pražský kostel a veškeré duchovenstvo. To samé mělo platit i pro českou šlechtu. Rovněž neměly být vydány takové výsady či práva omezující šlechtu nebo duchovenstvo. O návrhu inauguračních listin král jednal se šlechtou a duchovními, ale zda skutečně došlo dva týdny po korunovaci k jejich potvrzení, nemáme žádné písemné památky.¹¹

14. století znamenalo pro českou církev vrcholný boj za definitivní vymanění svých práv a majetků ze závislosti na světské moci, krále a šlechty. Samotný osvobozující proces započal již ve 2. polovině 12. století, ale větších úspěchů dosáhl až ve století předcházejícím za biskupa Ondřeje, který u krále Přemysla Otakara I. dosáhl práva, že sami duchovní mohli dosazovat a sesazovat duchovní správce kostelů. Vzhledem ale k hmotnému zajištění ze strany světských feudálů, byla cesta k emancipaci církve ještě dlouhá. Velký vliv na celý proces měla papežská kurie. Ta v podstatě až do 1. čtvrtiny 14. století do chodu církve v Čechách nijak více nezasahovala. Od tohoto období začal být její vliv na českou církev

---

naučný, 12. díl. Praha, 1897, s. 1064. Podrobněji o životě Jana Lucemburského SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346)*. Praha : Svoboda, 1994. 659 s. ISBN 80-205-0291-2; SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*. Praha : Panorama, 1982. 276 s.

¹⁰ Podrobněji ŽEMLIČKA, Josef. *Století posledních přemyslovců (Český stát a společnost ve 13. století)*. Praha : Panorama, 1986. s. 282 – 283.

¹¹ Podrobněji SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*. Praha : Panorama, 1982. s. 62 – 72.

intenzivnější. Zvláště za pontifikátu papeže Jana XXII.¹² se do českých zemí zvýšil počet udělovaných provizí, expektancí¹³, dispensí a dalších papežských listin. K celé situaci nejspíš přispěla i dlouhá nepřítomnost pražského biskupa Jana IV. z Dražic. Česká církev se tak dostala z vlivu světských feudálů pod vliv papežského dvora. Již za pontifikátu Jana XXII. byla vydána papežská listina, v listopadu 1331, s názvem *Pater Familias*, s podrobně vypracovanými poplatky za zhotovení různých listin. Ta doplňovala již existující knihu, *Liber taxarum*, platnou od poloviny 13. století. Poplatky placené za vyhotovení různých listin se staly stálým a pravidelným příjmem do papežské pokladny.¹⁴

Co se týká vztahu Jana Lucemburského k církvi, tak se společně se svou ženou Eliškou podílel na její podpoře. Začal podporovat kláštery a hledat u nich oporu pro svoji vládu; 25. července 1311 potvrdila Eliška zderazskému klášteru v Praze darování pozemků v Bubnech, 4. srpna 1311 potvrdil Jan oseckému klášteru držbu vesnice Bylan u Mostu a 25. srpna 1311 potvrdil král zbraslavskému klášteru privilegium vydané Václavem II. roku 1304.¹⁵

Neustále spory s českou šlechtou a Janem Lucemburským způsobily královu rezignaci na vládu v českých zemích. Tu v podstatě přenechával šlechtě a sám pobýval raději za hranicemi země a věnoval se spíše zahraniční politice a diplomacii. Do Čech přijížděl jen ve výjimečných případech a většinou z důvodu získat finance a zastavit královský majetek.¹⁶ Když už mu došla možnost zastavit ten královský, nebál se zastavit i majetek církevní. Pod návrhem křížové výpravy mu papež povolil vybírat v Čechách a na Moravě po tři roky církevní desátek. Nicméně výprava se neuskutečnila a král získané peníze utratil na rytířských zábavách ve Francii.¹⁷

1. 1. Jan IV. z Dražic

Jan IV. z Dražic se narodil kolem roku 1250 a pocházel ze šlechtického rodu nepříliš zámožného, nicméně jeho rodina již po dlouhé generace sloužila králi nebo byla zastoupena v církevní službě, jako například Janův strýc, pražský biskup Jan III. Jan IV. se již v mladém věku stal pražským a vyšehradským kanovníkem a roku 1274 mu byla svěřena žatecká fara.

¹² Jan XXII. (1244 - 1344), vl. jm. Jakub Diez, jeho pontifikát trval v letech 1316 - 1334. Vychováván byl v dominikánském klášteře, pak se stal profesorem soukromého práva. Jeho pontifikát je poznamenán velkým bojem mezi císařem Ludvíkem IV. Bavorskem na jedné straně a papežstvím na druhé straně. Byl to bezohledný a lakomý papež, za svá kázání byl několikrát nařčen z kacířství (r. 1329, 1331 - 1332). *Ottův slovník naučný*, 12. díl. Praha, 1897, s. 1058.

¹³ Expektance byla provizní listina, díky níž se její příjemce stal např. kanovníkem některé kapituly a zároveň čekatelem na nejbližší uvolněnou prebendu. Vydávaly se ve velkém množství, ale ne všichni, kteří je vlastnili se stali skutečnými držiteli slíbeného benefícia. Expektance ztrácely platnost s úmrtím papeže. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 320.

¹⁴ ERŠIL, Jaroslav. *Správní a finanční vztahy avignonského papežství k českým zemím ve třetí čtvrtině 14. století*. Praha : Československá akademie věd, 1959. s. 44 - 48; 89 - 90.

¹⁵ SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*. Praha : Panorama, 1982. s. 74 - 75.

¹⁶ Podrobněji tamtéž. s. 96 - 214.

¹⁷ MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha : Česká katolická charita, 1982. s. 88 - 91.

Roku 1301 se stal pražským biskupem ve svých padesáti letech. Rané počátky jeho působení jsou spjaty s vymřením rodu Přemyslovců a následných bojů mezi adepty na český trůn. Když se na trůn dostal Rudolf Habsburský, biskup Jan stál na straně české šlechty. Nicméně po nástupu Lucemburků se přiklonil na jejich stranu.¹⁸ V prvních letech svého působení se omezoval zvláště na vnitřní zabezpečení církve, na právní zabezpečení biskupských statků a příjmů, zajištění funkcí spirituální správy a výběrem papežského desátku na pomoc svaté zemi. V červenci 1308 nechává svolat diecézní synodu a jako důvod uvádí existenci mnohých bezpráví a útisku českého duchovenstva. Výsledkem jsou osmidílná synodální statuta, která vesměs pojednávají o trestu interdiktu nebo exkomunikace vůči těm, kteří se dopustí tělesného násilí nebo újmy na svobodě duchovních a újmy vůči církevnímu majetku. Většina písemností dochovaných z raných počátků jeho působení jako pražského biskupa se zabývá záležitostmi vnitřními a správními: podporoval stavbu kostelů a vyhlášoval sbírky určené na opravu nebo vybudování nových církevních staveb, vybízel k almužnám spojených s odpustky pro chudé i nemocné.¹⁹ Sám se orientoval především na konsolidaci biskupských statků a na chod diecéze než na politiku v Čechách.²⁰ Jan také nařizoval arcijáhennům, aby vyobcovali z církve ty kněze, kteří konají své funkce v kostelech bez schválení biskupského stolce a byl proti lakomým kněžím, kteří nechtějí udílet svátosti zdarma.²¹

V roce 1311 se konala vizitace pražské diecéze mohučským arcibiskupem Petrem z Aspeltu. Úkolem byla náprava mravů a odstranění konkubinátu mezi duchovenstvem. Zároveň mělo dojít i k přesnému vymezení farních obvodů, což se nejspíš neuskutečnilo a bylo nato upozorňováno i při vizitaci v roce 1325. S tím souvisí i další vizitační činnost iniciovaná Janem IV., která se týkala benediktinských klášterů. Koncem srpna 1311 se biskup Jan vydává na koncil do Francie, do Vienne. Odsud si odnášel především snahu o vnitřní samostatnost církve a její obhajobu před zásahy světské moci v mezích určených zákonem. V červnu 1312 se Jan IV. vrací do Prahy. Právě v době po návratu z koncilu se ujímá svého úřadu zvláště svědomitě a diecézi vedl jako vladař a pán. V jeho pozornosti stálo především pokračování organizace biskupského majetku a jeho zabezpečení vůči necírkevním uchvatitelům. Zároveň se pokoušel zabezpečit i nižší klér, aby nedocházelo k šlechtickým zásahům vůči farářům a jejich odebírání církevních obročí podle jejich úmyslů. Položil tak základy církevní správy, kterou naplno rozvinul první pražský arcibiskup, Arnošt z Pardubic.²²

¹⁸ SAHULA, Jiří. *Jan IV. z Dražic : biskup pražský*. Olomouc : Krystal, 1939. s. 3 – 13.

¹⁹ VÍCE HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic (1301 – 1343)*. Praha : Karolinum, 1992. s. 19 - 34

²⁰ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny země Koruny české IV. a*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2003. s. 67 – 74.

²¹ SAHULA, Jiří. *Jan IV. z Dražic : biskup pražský*. Olomouc : Krystal, 1939. s. 35 – 37.

²² KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha : Zvon, 1991. s. 173 – 175.

V roce 1312 svolává Jan diecézní synodu, vydává nařízení týkající se morálky pro duchovní, ale i pro laický lid, podporoval stavbu kostelů i dalších profánních staveb, pořídil vnitřní výzdobu kaple paláce na svém dvoře a dal vystavět některé budovy na malostranském dvoře. Synody konané po viennském koncilu se účastnilo nejen vyšší duchovenstvo a farní klér, ale také přední páni země a samotný král. Co se týká synodálního nařízení, je namířeno proti duchovním, kde napomínal arcijáhny, aby pravidelně konali vizitace svých kostelů a farností, kněze, aby se neúčastnili ordálu vody a železa, zakazoval přijímat do duchovní správy bývalé mnichy a zakazoval mnichům a jeptiškám vstup do krčem a používání lázní společně s laiky. Dalším nařízením mění původně trest exkomunikace v případě pronájmu církevního zboží bez vědomí vyššího duchovního na pouhou peněžitou pokutu.²³ Jan IV. na synodě také vydává nařízení, se souhlasem krále Jana Lucemburského a české šlechty, týkající se zákazu kupování a prodávání alkoholických nápojů, tj. vína, piva a medoviny, po večerním zvonění, a to pod trestem vyobcování z církevního společenství. Jsou zde stanoveny i tresty pro ty duchovní, kteří danou vyhlášku nevyhlásili a měli. Laici, kteří by opakovaně zákaz porušovali, nesmí mít povolen vstup do kostela a křesťanský pohřeb. Podobný zákaz se objevuje i v synodě konané za Arnošta z Pardubic roku 1349.²⁴

Jak bylo již výše řečeno, Jan IV. podporoval krále Jana Lucemburského, a to i vojensky. Především pak v období, kdy byla proti králi vedena válka ze strany šlechty roku 1315. Za svou oddanou pomoc ale neubráníl církevní statky před královým drancováním a často byl nucen poskytnout mu velké finanční částky.²⁵

Za Jana IV. z Dražic byl definitivně prosazen požadavek konfirmace farářů, existující ale již dříve. Taktéž biskup dbal na to, aby držitelé far byli řádně vysvěceni kněží a plnili rezidenční povinnost u svých kostelů. Existovala však možnost udělení dispensu v obou případech. V případě, že daný farář byl současně i ve službách biskupského dvora, bylo možné udělit dispens až na sedm let, v případě studia, i v zahraničí, bylo možné svěcení odložit. Vzhledem k několika takovým případům je jasné, že Jan IV. podporoval vyšší vzdělání duchovních v Čechách. Nejspíše se pokoušel i o jakousi reformu pražské kapitulní školy, o které ale nevíme zda skutečně proběhla.

V březnu 1315, kdy se král Jan Lucemburský vrací do Čech, byl donucen českou šlechtou přistoupit na jejich požadavky ohledně změny vlády. Král propustil cizí rádce a na místo nich postavil do úřadů Čechy, do funkce podkomořího v Čechách Jindřicha z Lipé a na Moravě Jana z Vartenberka. Zemským hejtmanem ustanovil, v době svého tažení na východ v květnu

²³ Tamtéž, s. 35 – 65.

²⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav. *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Praha : České katolické nakl. Zvon, 1994. s. 40.

²⁵ SAHULA, Jiří. *Jan IV. z Dražic : biskup pražský*. Olomouc : Krystal, 1939. s. 14 – 20.

až srpnu 1315, Jana IV. z Dražic. V tomto úřadu se pražský biskup ocitl naposledy a v následujících letech, až do svého odjezdu do Avignonu se zaobíral především záležitostmi správy diecéze a do záležitostí politiky nezasahoval. V letech, kdy vyvrcholil spor mezi králem a šlechtou, 1316 – 1317, zveřejnil Jan IV. list adresovaný Jindřichu z Lipé a Vilému z Landštejna, ve kterém je nabádal k obecnému míru pod pohrůžkou exkomunikace. V případě pána z Landštejna byla výhrůžka naplněna. V roce 1318, bulou papeže Jana XXII. ze dne 1. dubna, byl již Jan IV. suspendován a 4. května se vydává na cestu do Avignonu.²⁶

Odchod Jana IV. do Avignonu byl spojen s jeho sporem s Jindřichem ze Šumburka, kterému biskup po návratu z Vienne odňal litoměřické probošství získané bez jeho souhlasu a udělil ho svému příbuznému Albrechtovi z Dubé, a spor ohledně heretických myšlenek ve spisu M. Richardiina z Pavie, *Declaratio salutarium mandatorum*. Jan ze Šumburka podal žalobu na Jana IV. a ten byl předvolán k papežskému soudu. Zároveň s ním byl před soud pohnán Albert z Dubé a jeho syn z důvodů útoků na církevní statky a útisk církevních osob. V suspenzní bule je vytýkáno neoprávněné odebrání litoměřického probošství a povinnost jeho nahrazení proboštu Jindřichovi. Problém byl také spojen s nedávným sporem žebravých řádů, litoměřickými a žateckými mendikanty, v letech 1312 – 1315. Papež Kliment V.²⁷ obnovil bulu z roku 1300 týkající se sporů mezi duchovenstvem a žebravými řády. Díky ní mohli žebraví mniši kázat ve svých kostelech v době, kdy se nekonalo kázání ve farních chrámech, měli právo zpovídat s biskupovým svolením, na svých hřbitovech mohli pohřbívat ty, kdo si to přáli a ze svých příjmů měli odvádět čtvrtinu příslušnému faráři. Ve sporech mezi duchovenstvem a mendikanty stál Jan IV. na straně svého kléru a přidržoval se nařízení z viennského koncilu. To, že se do sporu a na stranu Jana IV. nepostavil král Jan Lucemburský svědčí, že již v této době nebyly jejich vztahy příliš přátelské. V Avignonu Jan pobýval až do roku 1329, kdy se v červenci navrací zpět do Čech.²⁸

Po odchodu Jana do Avignonu, papež Jan XXII. zřídil, a to z důvodu příchodu velkého počtu heretiků, jmenovitě valdenských z německých zemí, inkviziční tribunál. Pro Čechy byl inkvizitorem jmenován dominikán Kolda z Koldic a pro Moravu plzeňský minorita Hartman. Postup papežských inkvizitorů pokračoval i v následujících letech. Roku 1340 se uskutečnila první křížová výprava proti kacírům v Čechách.²⁹ Působení Koldy z Koldic se centralizovalo

²⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic (1301 – 1343)*. Praha : Karolinum, 1992. s. 69 - 94.

²⁷ Kliment V. (1263 – 1314) vl. jm. Bertrand de Got, jeho pontifikát trval v letech 1305 – 1314. Pocházel ze šlechtické rodiny, byl to muž slabý a nesamostatný. R. 1309 se natrvalo usadil v Avignonu. A byl zcela pod vlivem fr. krále, Filipa IV. Sličného. R. 1311 svolal koncil do Vienne, kde zrušil templářský řád. Jeho doba znamenala pro papežství úpadek moci a byla pod vlivem fr. králů., zahájil velké hromadění peněz a vykořisťování. *Ottův slovník naučný*, 14. díl. Praha, 1899, s. 340 – 341.

²⁸ Podrobněji o příčinách odchodu Jana IV. z Dražic a době jeho pobytu v Avignonu HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic (1301 – 1343)*. Praha : Karolinum, 1992. s. 80 – 100; 101 - 123.

²⁹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha : Zvon, 1991. s. 181.

především v Praze, kde chtěl dokončit proces proti Richardinovi z Pavie. Nicméně se dostal do sporu s představiteli Starého Města a postavil se proti němu i odpor měšťanstva a Kolda, na přelomu let 1319 a 1320, vyhlašuje nad Prahou interdikt³⁰. Ten zostřuje ještě dalšími sankcemi, jako byla pohrůžka exkomunikace všech obyvatel, kteří by poskytli jmenovaným osobám jakoukoli pomoc. K vyřešení sporu došlo někdy mezi květnem 1323 a prosincem 1324.³¹

Během Janova pobytu v Avignonu se ustálil úřad oficiála jako zástupce biskupa a soudce. Dalším titulem ustáleným v této době byl titul pronotáře. Ten se objevuje poprvé 18. srpna 1313 a jeho nositelem byl mistr Oldřich z Paběnic, současně scholastik a oficiál. Tak v sobě titul pronotáře soustřeďoval jediného biskupova zástupce v soudních, správních a administrativních věcech. V roce 1332 je ale úřad oficiála a pronotáře oddělen. Ke konci svého pobytu v Avignonu, kdy již bylo jasné, že případ dopadne v Janův prospěch, si Jan zajišťoval svůj návrat obsazování arcijáhenských postů a dalších důležitých míst pomocí papežských provizí. Ty obsadili často jeho příbuzní nebo jeho nejbližší spolupracovníci.³²

Po svém návratu do Čech, se Jan musel vypořádat především s rekonstrukcí pozemkového vlastnictví a dávek z nich plynoucích, které jako biskup ztratil během svého nuceného pobytu v Avignonu. Některé majetky byly zpustošeny, jiné odmítaly platit povinné dávky biskupovi. „A protože biskupské statky byly za dlouhé nepřítomnosti ctihodného pana biskupa rozchváčeny a od šlechticů království zabrány, získal je s velikými náklady a námahou zpět, opevnil tvrže a na různých místech obnovil mnoho obytných budov a hospodářských stavení.“³³ Nicméně celková finanční situace pražského biskupství nebyla tak katastrofická, jak ji hodnotí kronika Františka Pražského. Po Janově návratu se ihned situace zlepšovala, o tom svědčí i jeho koupě hradu Herštejn a Supí hory. Dále se Jan pokoušel postupovat proti kacírům a být ve shodě s papežskou inkvizicí. Trvalé podoby nabyla v roce 1335, kdy byl pro Čechy a Moravu jmenován jediný samostatný inkvizitor. Důležitou postavou v diecézní správě se stal arcijáhen, jehož pravomoci stoupaly. Na tyto posty se dostávali příbuzní a nejbližší spolupracovníci Janovi, a často k tomu využíval přímého jmenování nebo kuriálního provizního systému. Taktéž se opět objevil spor s žebravými mendikanty. Ke vzájemnému smíru došlo 29. listopadu 1334 na biskupském dvoře s pomocí papežské kurie.³⁴ Až do roku 1333 trvala čilá korespondence mezi papežem Janem XXII. a

³⁰ Interdikt byl těžký církevní trest, od 10. století užíván pro skupinu osob, oblast nebo město. Jeho význam tkvěl v zákazu všech bohoslužeb a svátostí se snahou o nápravu. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 322.

³¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic (1301 – 1343)*. Praha : Karolinum, 1992. s. 109 – 115.

³² Tamtéž, s. 136 - 137; 164.

³³ *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 90.

³⁴ Konkrétněji HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic (1301 – 1343)*. Praha : Karolinum, 1992. s. 128- 132.

biskupem Janem IV, po smrti tohoto papeže a nástupem papeže Benedikta XII.³⁵ kontakty ustaly, což částečně souviselo s Janovou snahou o založení roudnické kanonie. Myšlenku založit biskupský klášter v Čechách si Jan přinesl ze svého pobytu v Avignonu. Byl to první klášter založený z nadání pražského biskupa. Klášter měl být umístěn na Starém Městě a měl mu posloužit farní kostel Panny Marie Na louži. Opírání se o hlavní královské město mělo určující význam pro pražské biskupství. Jan IV. věděl, že pokud má mít biskupský úřad vůdčí postavení v zemi, je nutné jeho pevné semknutí s královským městem. K tomu mu měla napomoci fundace nového augustiniánského kláštera. S tím souvisela mimo jiné i stavba nového mostu, kterou Jan IV. započal již v prvním desetiletí 14. století. Biskupský dvůr byl nejspíše během Janova avignonského pobytu přepaden, a tak vyvstala potřeba zvýšit jeho obranu a zlepšit komunikační dosažitelnost a spojení obou částí pražských břehů Vltavy. Nakonec byl nový biskupský klášter, jehož stavba byla z hospodářských důvodů odmítnuta na Starém Městě, umístěn v Roudnici. Založen byl 25. května 1333. Janova cesta k učinění z královského města i město episkopální, byla odmítnuta. Proto se jeho další působení v Praze omezilo na katedrálu, kde založil nové oltářní nadace a i tři nové kapitulní prebendy, současně i náhrobek sv. Vojtěcha ze zlata a stříbra.³⁶ Až do roku 1349 mohli do nově založeného kláštera vstoupit jen rodilí Češi. Jeho velice kladný vztah k českému prostředí a její kultuře dosvědčuje i Dražický rukopis obsahující legendy českých světců.³⁷

Jan IV. z Dražic a jeho působení bylo v mnohém ovlivněno pobytu ve Francii, ať už jeho několika měsíčním pobytem ve Vienne, tak i jedenáctiletým pobytem v Avignonu. Čtyřicetileté působení na biskupském stolci je protknuto jeho péčí o zkvalitnění duchovního působení kleriků, o dodržování právních a disciplinárních norem a o správný chod farní sítě dáváním důrazu na potvrzování farářů, a to trvale od roku 1306. Po návratu z viennského koncilu se pokouší prosadit mnohé morální požadavky na život duchovních a podporovat větší vzdělání kleriků. Jako poslední pražský biskup, byl i posledním přemyslovským biskupem. Jako duchovní stál vedle krále jako jeho rádce, pomocník, zástupce nebo i vojenský velitel, a za to byl král jeho oporou a ochranitelem církevních statků. Ve vztahu k Janu Lucemburskému ale došlo k nevyváženosti těchto dvou stran, král využíval svého postavení, ale pražského biskupa příliš nepodporoval.

³⁵ Benedikt XII. (1280 – 1342), vl. jm. Jacques de Nouveau, zvaný Fournier, jeho pontifikát trval v letech 1334 – 1342. Jako syn mlynáře vstoupil do cisterciáckého kláštera v Bolboně. Byl opatem fonfroidským (1317), biskupem pamierským, mirepoixským (1326) a posléze kardinálem-biskupem (1327). Odstranil mnohé zlořády v církevní správě a chtěl smířit císaře Ludvíka s církví, v čemž mu bránil francouzský dvůr. Je třetím papežem sídlícím v Avignonu. *Ottův slovník naučný*, 3. díl. Praha, 1890. s. 739.

³⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic (1301 – 1343)*. Praha : Karolinum, 1992. s. 124 – 148; 164 – 165; Srov. *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 90.

³⁷ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny země Koruny české IV. a*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2003. s. 67 – 74.

Vzájemný vztah mezi Janem IV. a Karlem Lucemburským byl méně než vřelý. O tom svědčí i Janova rezignace na cíl učinil z Prahy episkopální město. K tomu mohl přispět i návrat markraběte Karla do Čech, který se okamžitě ujal vlády a snažil se napravit panování svého otce. Karel jistě nestál o vzrůst samostatné biskupovi moci a jeho vlivu, což podpořil, ve spolupráci s kruhem Arnošta z Pardubic, i likvidací některých biskupových ustanovení a jeho postupem v gotické přestavbě katedrály sv. Víta.³⁸

1. 2. Cesta k pražskému arcibiskupství

Roku 973, za vlády knížete Boleslava II.³⁹, bylo v Praze zřízeno biskupství, a to bylo podřízeno metropoli mohučské, i přes to, že tehdejší císař Ota I. trval na jeho podřízení magdeburské metropoli. Nebylo podřízeno ani Salcburku, kam až doposud české země jako součást diecéze řezenské patřily, čímž by ale došlo k růstu moci bavorských knížat, s nepříliš dobrým vztahem k saskému císaři.⁴⁰ Hlavní iniciativa jistě vzešla ze strany samotného Boleslava, který poslal svou sestru Mladu do Říma, a ta od papeže Jana XIII.⁴¹ získala svolení k založení pražského biskupství.⁴² Svou činnost ale biskupství zahájilo až roku 976, kdy se první pražský biskup Dětmar odebral do Mohuče k biskupu Willigisovi pro biskupské svěcení.⁴³ Nové biskupství zahrnovalo Čechy, Moravu, Slezsko, jižní Polsko a Halič po Lvov a Slovensko. Nového biskupa investoval císař ve Svaté říši římské až do roku 1197. Od tohoto roku investoval pražského biskupa samotný český kníže, který prohlašoval, že biskup a duchovenstvo má své zemské statky lénem od českého panovníka. Snahou českých panovníků bylo upevnit svou moc v zemi nezávisle na německém králi, a s tím pochopitelně souviselo i zřízení nezávislé církevní organizace, tzn. zřízení arcibiskupství a dalších sufragánních biskupství.⁴⁴

První pokus přišel již za vlády knížete Břetislava⁴⁵, který přijíždí do polského Hnězdna, odkud chtěl odvést ostatky sv. Vojtěch, druhého pražského biskupa a dalších svatých mučedníků. Později, když ale vyjednával s papežem o případném povýšení pražského

³⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic (1301 – 1343)*. Praha : Karolinum, 1992. s. 148 – 149; 160 – 166.

³⁹ Boleslav II. (zemřel r. 999), český kníže od r. 967, syn Boleslava II.. Založil již třetí klášter v Čechách. Jeho dlouholetý spor s rodem Slavníkovců vyústil jejich vyvražděním na hradě Libice, r. 995. *Ottův slovník naučný*, 4. díl. Praha, 1891. s. 286 – 287. Podrobněji o životě a vládě Boleslava II. BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan; PROFANTOVÁ, Nad'a. *Velké dějiny země Koruny české I*. Praha : Paseka, 1999. s. 301 – 324.

⁴⁰ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha : Zvon, 1991. s. 59 – 61.

⁴¹ Jan XIII. (zemřel r. 972) papežem od r. 965. *Ottův slovník naučný*, 12. díl. Praha, 1897. s. 1057.

⁴² Srov. *Kosmova kronika česká*. Praha : Svoboda, 1975. s. 41 – 45.

⁴³ MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha : Česká katolická charita, 1982. s. 35 – 36.

⁴⁴ BARTŮŇEK, Václav. *Praha 600 let církevní metropolí*. Praha : Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1944. s. 18 – 20.

⁴⁵ Břetislav I. („obnovitel České říše“, „Český Achilles“), (1002/1005 – 1055), český kníže od r. 1037, syn Oldřicha a Boženy. Pokoušel se o expanzi na východ a povýšení Čech na království, opevnil Pražský hrad novými zdmi a je považován za tvůrce nástupnického řádu. *Ottův slovník naučný*, 4. díl. Praha, 1891. s. 644; Podrobněji o vládě Břetislava I. ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí (1034 – 1198)*. Praha : Lidové noviny, 1997. s. 55 – 74; BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan; PROFANTOVÁ, Nad'a. *Velké dějiny země Koruny české I*. Praha : Paseka, 1999. s. 375 – 405.

biskupství na arcibiskupství a papež se dozvěděl o jeho nedovoleném odvozu vzácných ostatků z Hnězda, nejenže k žádnému povýšení nedošlo, ale Břetislavovi bylo uloženo vystavět nový kostel. To Břetislav naplnil roku 1046, kdy nechal postavit kostel sv. Václava ve Staré Boleslavi. Kostel byl vysvěcen roku 1052 a byla u něj zřízena i kolegiální kapitula sv. Kosmy a Damiána.

Roku 1063 došlo k obnovení biskupství v Olomouci, a to za vlády knížete Vratislava II.⁴⁶ To existovalo již v roce 976 a nějakou dobu po tom, a proto nebylo potřeba papežský zásahů do této věci, ani zakládací listiny. Vratislav viděl v jeho obnově především politické dopady, ale je jasné, že měl na paměti i duchovní potřeby Moravy, které pražský biskup vzhledem rozsáhlosti své diecéze nemohl naplnit. Novým olomouckým biskupem se stal břevnovský mnich Jan.⁴⁷

Rok 1068 lze považovat za rok vzniku pražské kapituly, kdy pražský biskup Jaromír ustanovil svého kaplana Marka proboštem a ten se stal faktickým organizátorem pražské diecéze.⁴⁸ Od roku 1143 působí v pražské diecézi úřad arcijáhena, který je zde trvale zastoupen až od let 1167 a 1169. Úřad scholastika je trvalým až od roku 1212.⁴⁹

Další pokus o osamostatnění české církevní provincie proběhl za Přemysla Otakara I.⁵⁰ Ten žádal přímo papeže Innocence III.⁵¹, aby bylo České království vyňato z pravomoci mohučského arcibiskupa a aby bylo v Praze zřízeno samostatné arcibiskupství. Jako důvod uváděl lidnatost českých zemí, velkou vzdálenost Mohuče od Prahy a Olomouce, jazykovou rozdílnost a především, že Čechy jako království by měly mít svou metropoli. Ačkoli papež v odpovědi z 21. dubna 1204 přislíbil poslat do Čech svého legáta, aby věc prošetřil, ke zřízení arcibiskupství nedošlo.⁵² Během vlády Přemysla Otakara I. došlo mezi ním a tehdejším pražským biskupem Ondřejem ke sporu. Hlavním jeho bodem byla biskupova snaha o vymanění církve z vlivu světské moci. Roku 1207 Přemysl povolil olomoucké

⁴⁶ Vratislav II. (1033 – 1092), český kníže od r. 1061. Získal titul královský jen pro svou osobu jako odměnu za pomoc císaři Jindřichu IV. *Ottův slovník naučný*, 26. díl. Praha, 1907. s. 998 – 999. Podrobněji o životě a vládě Vratislava II. BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan; PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí Koruny české I*. Praha : Paseka, 1999. s. 415 – 465.

⁴⁷ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha : Zvon, 1991. s. 77 – 80; ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí (1034 -1198)*. Praha : Lidové noviny, 1997. s. 97 – 99.

⁴⁸ Srov. *Kosmova kronika česká*. Praha : Svoboda, 1975. s. 108.

⁴⁹ MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha : Česká katolická charita, 1982. s. 54.

⁵⁰ Přemysl Otakar I. (zemřel 1230), český král v letech 1197 – 1230, syn Vladislava I. a Jitky Duryňské. V době jeho vlády byla země v míru, položil základ vztahu mezi Čechami a říší. Duchovenstvo za jeho vlády uhájilo svá práva a bylo vyňato z pravomoci dvorských úředníků. Také nastal pokrok v německé kolonizaci, začaly se tvořit německé osady. *Ottův slovník naučný*, 20. díl. Praha, 1903. s. 625 – 627. Podrobněji o životě a vládě Přemysla Otakara I. VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české II*. Praha : Paseka, 2000. s. 65 – 317.

⁵¹ Innocenc III. (1160 – 1216) vl. jm. Lothar Conti di Segni, papežem od r. 1198. Během jeho pontifikátu dosáhl papežství vrcholu své moci, zasahoval do poměrů církve ve všech zemích Evropy. Prohlásil r. 1204 opata sázavského kláštera Prokopa za svatého. Téhož roku uznal Přemysla I. a jeho potomky za krále české. Svolal IV. lateránský koncil r. 1215. *Ottův slovník naučný*, 12. díl. Praha, 1897. s. 662 – 663.

⁵² BARTŮNĚK, Václav. *Praha 600 let církevní metropolí*. Praha : Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1944. s. 22 – 23.

kapitule právo svobodné volby biskupa. Ta však byla omezena předchozím souhlasem panovníka s navrhovaným kandidátem. Biskup Ondřej chtěl upevnit pozici české církve zřízením arcibiskupství v Praze a jeho následné snadnější vymanění z vlivu světské moci. Jeho reformní program se dotýkal vybírání biskupského desátku a kněžského manželství. Neshody byly dohnány tak daleko, že biskup Ondřej podal na Přemysla Otakara žalobu k papeži. Spor byl vyřešen 30. června 1221 na slavnostním shromáždění v Schatzbergu. Ke zřízení arcibiskupství v Praze však opět nedošlo.⁵³

Vláda Přemysla Otakara II.⁵⁴ přinesla snahu o zřízení arcibiskupství na Moravě, v Olomouci. V žádosti papeži Klimentu IV.⁵⁵ udal jako důvod již dřívější existenci arcibiskupství v Olomouci a nenaplněnost dřívějších snah o zřízení arcibiskupství v Praze. Olomouc se měla stát centrem pro tehdejší Přemyslovské panství zahrnující území až k Jadranu. Královým velkým spolupracovníkem se stal tehdejší biskup olomoucký, Bruno. Ten dobře věděl, že papež raději obnovuje již dříve existující instituce než zakládá nové. Přemyslovy plány ale opět zhatily papežovy ohledy na mohučského metropolitu.⁵⁶ Až s nástupem Lucemburků na český trůn došlo k naplnění těchto snah a ke zřízení arcibiskupství v Praze.

---

⁵³ Podrobněji o sporu mezi biskupem Ondřejem a Přemyslem Otakarem I. MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha : Česká katolická charita, 1982. s. 64 – 68.

⁵⁴ Přemysl Otakar II. (zemřel 1278), český král v letech 1253 – 1278, syn Václava I. a Kunhuty Hohenstafské. *Ottův slovník naučný*, 20. díl. Praha, 1903. s. 627 – 631. Podrobněji o životě a vládě Přemysla Otakara II. VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny země Koruny české III*. Praha : Paseka, 2002. s. 9 – 359.

⁵⁵ Kliment IV. (zemř. 1268) vl.jm. Guido Fulcodi či Foulquois le Gros, jeho pontifikát trval v letech 1265 – 1268. Pocházel z rytířské rodiny, nejprve byl vojákem, a pak sekretářem Ludvíka IX. Byl ženatý a měl rodinu. Až po smrti své ženy se stal duchovním. Jako papež sídlil ve Viterbu, částečně i v Perugii. *Ottův slovník naučný*, 14. díl. Praha, 1899, s. 340.

⁵⁶ MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha : Česká katolická charita, 1982. s. 72 – 75.

2. Biografie Karla IV.

„Léta Páně 1316 dne 14. května o první hodině se narodil v Pražském městě Václav, prvorozenec pana krále Jana a paní Elišky, královny české a polské, a při jeho narození nastala radost a plesání všem, kteří milovali štěstí krále a království. Tento chlapec byl dne 30. května, totiž na Boží hod svatodušní, v katedrálním pražském chrámu za přítomnosti pana Balduina, arcibiskupa trevírského, biskupů pana Jana Pražského a pana Heřmana Priezenského od Petra, mohučského arcibiskupa, křtem svćené vody slavnostně znovuzrozen, při čemž všichni z radosti volali a pozdravovali ho. Ten chlapec byl v měsíci září dovezen na Křivoklát, odevzdán panu Vilému Zajícovi a v měsíci březnu ve zdraví opět donesen do Prahy.“⁵⁷ Takto popisuje narození budoucího českého krále Zbraslavská kronika.

Václav se narodil, jak již bylo řečeno výše, 14. května 1316 v Praze, Elišce Přemyslovně a Janu Lucemburskému. Pojmenováním dítěte Václav, bylo dáno najevo viditelné přihlášení se k přemyslovské tradici. Za tímto činem můžeme hledat snahu jak Václavovi matky Elišky Přemyslovny, ale i mohučského arcibiskupa Petra z Aspeltu, velkého ctitele Přemyslovského rodu. Hned záhy po svém narození byl Václav odvezen na hrad Křivoklát, kde byl svěřen do péče Viléma Zajíce z Valdeka. Jan Lucemburský v té době musel odjet ze země a být nápomocen římskému králi Ludvíku Bavorovi⁵⁸.⁵⁹ Vláda byla svěřena nejprve Petrovi z Aspeltu, který Čechy ale již v dubnu 1317 opouští a odjíždí do Norimberka, následně se vlády ujala sama královna Eliška. Za nepřítomnosti krále Jana i mohučského arcibiskupa Petra z Aspeltu, se ale brzy rozhořel spor mezi Jindřichem z Lipé a jeho stoupenci na jedné straně, a královnou Eliškou a Vilémem Zajícem z Valdeka na druhé straně. K již tak vyhocenému napětí nepřispěl ani fakt, že král Jan se po pomoci Ludvíku Bavorovi nevrátil okamžitě do Čech, ale zamířil do lucemburského hrabství. Královna v tomto čase opouští Prahu a i se svými třemi dětmi, Markétou, Jitkou a Václavem, a odchází na hrad Loket. Král Jan se v listopadu 1317 vrátil do Čech po naléhání nejen královny, ale i Petra Žitavského. Konflikt mezi králem a stále narůstající mocí šlechty byl prozatím vyřešen mírem v Domažlicích v dubnu 1318, jehož se účastnil a zároveň ho i zprostředkoval Ludvík Bavor.⁶⁰

⁵⁷ *Zbraslavská kronika*. Praha : Svoboda, 1975. s. 298.

⁵⁸ Ludvík IV. Bavor (1294 - 1347), vévoda bavorský, římský král (1314 - 1347) a císař (1328 - 1347). Vychováván ve Vídni, vystupoval ve prospěch habsburského rodu. Jeho vnitřní politika byla šťastnější než ta vnější. Nicméně se mu podařilo rozšířit moc jeho rodu (Braniborsko, Dolní Bavorsko, Tyroly s Korutany). Byl povahy povolné a těkavé, nebyl schopen jednat pevně a promyšleně, v diplomacie byl často dvojaký. *Ottův slovník naučný*, 16. díl. Praha, 1900, s. 425.

⁵⁹ Podrobněji o vztahu Jana Lucemburského k císaři Ludvíku Bavorovi SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296 - 1346*. Praha : Panorama, 1982. s. 53 - 110.

⁶⁰ Tamtéž, s. 111- 115.

Složité vztahy mezi králem a českou šlechtou zapříčinily i nepřátelství mezi králem Janem a jeho ženou Eliškou. S přispěním Jindřicha z Lipé, byla u Jana Lucemburského vzbuzena obava, že by na sebe královna s pomocí svých šlechtických přátel, mohla postupně chtít strhnout veškerou moc v zemi a Jana tak připravit o trůn. Králův strach pramenil především z možnosti, že by královna mohla nechat korunovat prvorozeného Václava za krále a sama se pak ujmout vlády jeho jménem. Václav byl odtržen od své matky a po dva měsíce byl vězněn na hradě Loket.⁶¹ Do svých sedmi let pak mladý Václav pobýval na hradě Křivoklát.⁶²

Jan Lucemburský byl nejen dobrý diplomat, ale i velký mistr ve sňatkové politice. V roce 1318 byl dohodnut sňatek jeho mladší sestry Beatrice s uherským králem, Karlem Robertem z Anjou. Naneštěstí Beatrice zemřela při předčasném porodu. Šťastnější ruku měl Jan Lucemburský ve Francii. V roce 1322 se účastnil korunovace francouzského krále Karla IV.⁶³, a při té příležitosti učinil velice obratný diplomatický tah. Nejspíše při královském honu, v létě roku 1322, byla královi představena sestra Jana Lucemburského, Marie. Sňatek se konal v září téhož roku. Díky němu došlo ke sblížení Lucemburků s francouzským dvorem, což mělo zásadní vliv i pro budoucnost Václava. Těsně před svým odjezdem na francouzský dvůr se naposledy setkává se svou matkou. Ta na sklonku roku 1322 definitivně opouští Prahu a odchází se svou dcerou Markétou a synem Janem Jindřichem do Bavor.⁶⁴

Jan Lucemburský si ale uvědomil, že pokud manželství francouzského krále Karla IV. a jeho sestry Marie bude bezdětné, přejde právo na francouzský trůn na příslušníky z rodu Valois, Karla nebo jeho syna Filipa. Aby upevnil lucemburské vztahy s francouzským vládnoucím rodem, rozhodl se Jan dohodnout sňatek mezi svým prvorozeným synem Václavem a dcerou Karla, hraběte z Valois a jeho třetí ženou Mahaut de Chatillon, Markétou, zvanou Blankou⁶⁵. Sňatek dohodnutý s Blankou nebyl prvním pokusem Jana Lucemburského dosáhnout pomocí sňatkové politiky svých dětí významnějšího postavení Lucemburků v Evropě. Jeho dřívější pokus oženit svého prvorozeného syna s dcerou a dědičkou korutanského vévody a hraběte tyrolského Jindřicha, Markétou Korutanskou, později zvanou „Maultasch“, selhal.⁶⁶

⁶¹ *Kroniky doby Karla IV.*, Praha : Svoboda, 1987, s. 188.

⁶² Zpracováno dle SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979, s. 57 - 61.

⁶³ Karel IV. Sličný (1293-1328), fr. král v letech 1322-1328. Třetí syn Filipa IV. Sličného a Johanny Navarrské. Svou první ženu Blanku Burgundskou zapudil pro nevěru, jeho druhou ženou byla sestra Jana Lucemburského, Marie. Po její smrti si vzal Johannu z Evreux, s níž měl 3 dcery. Byl posledním z rodu Kapetovců, zemřel bez mužských potomků. *Ottův slovník naučný*, 13. díl. Praha, 1898, s. 1042.

⁶⁴ SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296 - 1346*. Praha : Panorama, 1982, s. 138 - 141.

⁶⁵ Blanka (Markéta) z Valois (1316 - 1348), královna česká, první manželka císaře Karla IV., byla dcerou hraběte z Valois, bratra fr. krále Filipa IV.. Na jaře 1330 opustila s Karlem fr. dvůr a odebrala se do Lucemburska. V létě 1334 přijíždí s početnou fr. družinou do Prahy. Hned po měsíci ale Karel vyslechl českou šlechtu, které se cizojazyčná družina nelíbila a obklopil Blanku českou šlechtou. Díky ní se Blanka naučila česky a německy. V září 1347 byla zároveň s Karlem korunována za českou královnu. Již následujícího roku zemřela. Pohřbena byla v hrobce kostele sv. Víta. S Karlem měla 2 dcery: Markétu (1335 - 1349) a Kateřinu (1343 - 1386). *Ottův slovník naučný*, 4. díl. Praha, 1891, s. 140.

⁶⁶ Podrobněji o sňatku s Blankou z Valois KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002, s. 17 - 24.

Společně s uzavřením manželství došlo i ke svátosti biřmování na Hod boží svatodušní. Biřmovacím kmotrem se Václavovi stal francouzský král Karel IV. Sličný, a Václav přijímá jeho jméno. Na francouzském dvoře zůstal Václav, již zvaný Karel, dalších sedm let. Právě zde můžeme hledat hlavní kořeny jeho vzdělání a politického dozrávání. To bylo svěřeno do rukou kleriků Jana z Viviers a Huetus z Viviers, světským kněžím s vysokým vzděláním. Velkým přítelem Karla se stal samotný francouzský král. Po jeho smrti, v roce 1328, se stal králem Filip VI. z Valois, se kterým si Karel již tolik nerozuměl, na rozdíl od svého otce. Začal se více věnovat studiu. Studoval svobodná umění na pařížské univerzitě a právě tato léta jeho pobytu ve Francii mu dodaly schopnost střízlivého racionálního uvažování v politické sféře. Velkou úlohu v jeho životě sehrál v tomto období opat benediktýnského kláštera ve Fécamp, Pierre de Rosières⁶⁷, budoucí papež Kliment VI. Byl to právě on, kdo Karla seznámil s univerzitním prostředím a otevřel mu dveře pro pochopení a orientaci v oblasti prakticky intelektuální a celkové tehdejší evropské politiky. Celková atmosféra tehdejší Francie, a zvláště pak Paříže, zapůsobila na Karla víc, než kterékoli jiné město v Evropě. Francie byla v poměru k ostatním evropským státům skutečnou velmocí s téměř 20 miliony obyvateli. Hospodářská prosperita z ní činila kvetoucí zemi.⁶⁸ To vše měl budoucí český král jistě na paměti, což dokládá i jeho snaha v pozdějších letech, učinit z českého království, především pak z Prahy, velkoměsto po vzoru Paříže.

Karel během svého pobytu ve Francii, zažil tuto zemi na svém vrcholu, co se rozvoje týká. Co se týče vlivu francouzské politiky na pozdější Karlovu vládu v Čechách, můžeme mluvit především o jeho inspirování se trvanlivostí instituce francouzského království a jeho prosperity, především ve smyslu prosazování právního stavu a vnitřního míru, zároveň úspěšně vedená politika na získání dostatku zdrojů pro financování státního aparátu a jednotlivých složek jemu příslušných. O míře určitého ovlivnění se dá hovořit i v otázce nezávislosti státu na velkých feudálních rodech, kdy se mu podařilo omezit moc bohatých šlechticů. Nicméně Karel nedokázal do své vnitřní politiky zahrnout i obyvatele měst, kteří mu jistou měrou skýтали prostředky pro omezení moci církevních feudálů. A ačkoli jeho spolupráce s církví byla za jeho života velice plodným politickým tahem, nepodařilo se mu církev podřídit státu, a vzájemná spolupráce obou stran se po jeho smrti vymkla kontrole a nemohla dlouho fungovat. Navíc díky jeho vnitřní politice bylo umožněno, aby se do Čech

⁶⁷ Kliment VI. (1291 – 1352), vl. jm. Pierre de Rosières, jeho pontifikát trval v letech 1342 – 1352. Pocházel ze vznešené rodiny limousinské. Vstoupil do benediktýnského řádu, kde se stal opatem ve Fécamp, následně biskupem v Arrasu, arcibiskupem v Sensu (1329), pak v Rouenu (1330) a kardinálem. 7. května 1342 byl zvolen papežem jako Kliment VI.. Císaře Ludvíka Bavorského zatížil další klatbou a dal podnět k volbě proticísaře, Karla IV. Byl učený muž, výmluvný, uhlašených způsobů, ale ne vždy mravů bezúhonný. K získání peněz užíval tehdy běžný prostředků (prodávání duchovních beneficíí, annátů, atd.). Roku 1344 na žádost krále Karla IV. povýšil pražské biskupství na arcibiskupství a r. 1347 bulou svolil k založení vysokého učení v Praze. *Ottův slovník naučný*, 14. díl. Praha, 1899, s. 341.

⁶⁸ ŠMAHEL, František. *Cesta Karla IV. do Francie*. Praha : Argo, 2006. s. 23 – 30.

dostávaly praktiky avignonského papežství, které byly pochopitelně kritizovány zbytkem společnosti.⁶⁹

Dalším krokem Jana Lucemburského byl sňatek jeho mladšího syna Jana Jindřicha s dcerou Jindřicha Korutanského, Markétou. Tím získal strategický přístup do severoitalských měst, právě přes Tyroly. Zde pak dochází k vytvoření lucemburského panství, tzv. italských signorií. Do nich vstupoval jako císařův pověřenec, který se choval jako vykořisťovatel slibující mír za tučné peněžité částky. Tím si znepřátelil nejen císaře Ludvíka Bavorského, ale i papeže Jana XXII. a francouzského krále.⁷⁰

Ve svých 14ti letech, na jaře 1330, Karel společně se svou ženou Blankou odjíždí z Francie do Lucemburska. Zde pobývá pouze jeden rok a již počátkem následujícího roku je povolán svým otcem na pomoc do Itálie.

Hlavním důvodem povolání mladého Karla do Itálie bylo nejspíše upevnění lucemburské vlády v italských signoriích. To, že ne ve všech městech byla přítomnost Lucemburků vítána, svědčí i pokus o otrávení Karla a jeho družiny v Pavii. Ačkoli se tento pokus nezdařil, brzy se začal formovat protilucemburský odpor, který vyvrcholil již v létě 1332. Jan Lucemburský byl nucen odjet z Itálie a vyjednávat postupně s papežem i francouzským králem Filipem VI. Po dohodě s papežem, který byl ochoten tolerovat Janovu politiku v Itálii pod podmínkou, že města náležící do sféry papežských zájmů přijme Jan jako léno, pak pokud Jan odmítne poslušnost Ludvíku Bavorovi dokud se nesmíří církví, byl Jan ochoten odstoupit město Luccu. Proti tomu se ale postavil Karel, který chtěl z města Lucca učinit pevnou základnu pro lucemburské panství v Itálii. Zkřížením plánů svého otce, který měl snahu město prodat, se prohloubil rozpor a vzájemné nepřátelství mezi otcem a synem.⁷¹

Karlův návrat do Čech je spojen s jeho cestou do Merana, kam byl vyslán svým otcem, aby ujednal splácení věna bratra Jana Jindřicha korutanskému vévodovi. A právě zde ho přiměla delegace z českého království, aby se navrátil zpět do Čech. Mezi příšlymi šlechtici byl Jan Volek, nevlastní bratr Elišky Přemyslovny, Petr z Rožmberka, Vilém z Valdštejna a Jindřich z Lipé mladší. Ti se právem mohli obávat, že upevnění Karlovi moci v italské Lucce, by pro české království znamenalo další roky bez trvalé přítomnosti krále, což nahrávalo do karet nejednotné šlechtické vládě v zemi a neustálému soupeření mezi šlechtickými rody.⁷² Sám Karel hodnotí svůj návrat do Prahy takto: „Potom náš otec vida, že se mu nedostává prostředků a že nemůže dále válčit proti řečeným pánům Lombardie, pomýšlel na svůj návrat

⁶⁹ Podrobněji o vlivu fr. politiky na Karla IV. VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV.* Praha : Univerzita Karlova, 1978. s. 185 – 192.

⁷⁰ Více SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346.* Praha : Panorama, 1982. s. 205 - 215.

⁷¹ KAVKA, František. *Karel IV. : historie života velkého vladaře.* Praha : Mladá Franta, 1998. s. 50 - 60.

⁷² SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378).* Praha : Svoboda, 1979. s. 96 - 104.

a chtěl nám odevzdat ta města i vedení války. My však jsme odmítli, čeho bychom nemohli zastat se ctí. Tehdy, dav nám povolení k odchodu, poslal nás napřed do Čech.“⁷³

2. 1. Karel jako markrabě moravský^{74, 75}

30. října 1333 se Karel navrácí do Čech.⁷⁶ Zbraslavská kronika vidí důvod jeho dlouhého setrvání mimo svou vlast v záměrech Jana Lucemburského, který se obával, že by ho šlechta mohla provolat za krále. Po návratu do Čech Karel teprve uviděl, v jakém nepořádku a bez správy celá země je. Téměř veškeré hrady, statky i lesy jeho otec zastavil některému ze šlechticů. Nejprve Karel zamířil na Zbraslavský klášter, kde byla pohřbena jeho matka, Eliška Přemyslovna, a až poté se vydal na Pražský hrad. Karlovi byl udělen, podle Zbraslavské kroniky, titul markraběte moravského. „A otec tohoto mladíka, protože si chtěl podržet jméno a titul krále a nechtěl být nazýván starým králem, udělil synovi markrabství Moravské a nařídil i poručil, aby ho všichni jmenovali markrabětem, a tak se potom tento mladík začal nazývati markrabětem moravským.“⁷⁷ Ačkoli byl jeho návrat velice vítaným, brzy si uvědomil, že většina země je zastavena a on sám nemá příliš mnoho finančních prostředků a ani místo, kde by se usídlil. Jelikož byl Pražský hrad v nedobrému stavu, nějakou dobu musel pobývat v měšťanských domech na Starém Městě. Aby mohl postupně likvidovat pohledávky svého otce, povolila mu zemská obec berni. Zároveň Staré Město poskytlo Karlovi určité finance, aby královské dluhy mohly být částečně splaceny.⁷⁸ Postupně tak docházelo k obnově královské paláce, především po vzoru zámku francouzského panovníka. Ještě než byl ale palác dostavěn, do Prahy v létě 1334 dorazila i Blanka společně se svou družinou. Celá francouzská delegace vzbudila ale žárlivost u místní šlechty, kterou podporoval i fakt, že manželka budoucího krále nemluví česky. Karel na jejich naléhání družinu své ženy poslal z Čech pryč.⁷⁹

Je otázkou, jakým způsobem byl titul markraběte moravského vymezen. Pro Jana bylo udělení tohoto titulu krajní řešení, které mu stále dávalo vládnoucí pravomoci v českém

⁷³ *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 26.

⁷⁴ Markrabství moravské bylo smlouvou od 6. prosince 1167 lénem koruny České, stojící pod samosprávnou vládou markrabí. Samospráva byla v oblasti správní, soudní i vojenské. Od doby vlády Přemysla Otakara II. ale nebyla Morava jako léno nikomu propůjčena. Markrabě moravský nesměl vést proti českému králi válku, ani nesměl bez jeho výslovného svolení své léno jakkoli umenšovat. Dědičnost lenní se ale nevyvinula. Karel IV. pak listem z 19. května 1366 ustavuje, že markrabství moravské není ničím povinno vůči německé říši, ale pouze králům českým. *Ottův slovník naučný*, 17. díl. Praha, 1901. s. 699 - 700.

⁷⁵ Podrobněji o působení Karla jako markraběte moravského ŠUSTA, Josef. *České dějiny II/ 3. Karel IV., otec a syn 1333-1346*. Praha : Jan Laichter, 1946. 535 s; O postavení Moravy během vlády Lucemburků podrobněji MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava 1310 – 1423*. Praha : Lidové noviny, 1999. 562 s. ISBN 80-7106-363-0.

⁷⁶ Tamtéž, s. 141 – 154.

⁷⁷ *Zbraslavská kronika*. Praha : Svoboda, 1975. s. 394 - 395.

⁷⁸ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 105 - 106.

⁷⁹ Podrobněji KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. s. 31 - 34.

království, navíc mohl do synovi působnosti kdykoli zasahovat. Karel se hned od počátku, na rozdíl od svého otce, neobklopoval družinou cizích rádců, nýbrž lidmi z domácího prostředí. Velkou oporou v raném stádiu jeho vlády se stala skupina šlechticů, kteří tvořili delegaci vyslanou za Karlem do Merana. Nicméně, Karel si uvědomoval, že jeho z počátku příznivý vztah s českou šlechtou, nemusí být stavem trvalým, zvláště pokud se rozhodne nevycházet šlechtě ve všem vstříc. Rozhodl se tedy opírat o silnější instituce v zemi, čímž byly kláštery a církevní úřady, totiž biskupství a kapituly, kterým začal udělovat značná privilegia. To znamenala velkou autonomii a volné působení bez možnosti zasahování světské moci.⁸⁰

Karel, ačkoli věnoval velkou pozornost vnitřním zájmům Českého království, nebyl pochopitelně úplně mimo dění evropské politiky, konkrétně pak vztahů s okolními sousedy. Stejně jako jeho otec, se Karel snažil opírat o sňatkovou politiku. Především to byl dohodnutý sňatek jeho mladší sestry Anny s rakouským vévodou Otou Habsburským, který se konal v zimě 1335 ve Znojmě. Na jaře téhož roku byl nucen se zapojit do boje o korutanského dědictví z důvodu úmrtí vévody Jindřicha Korutanského, na jehož země si činili nárok jak císař Ludvík Bavorský, tak i Habsburkové. Další jeho jednání směřovalo k polskému králi Kazimírovi III., u kterého byl přítomen i Jan Lucemburský, který se navrátil z ciziny. Ten se na setkání zřekl nároku na polské království a titulu král za finanční kompenzaci, a byla uzavřena mírová smlouva mezi polským a českým králem.⁸¹

Na konci prosince 1335 se Karel vydává za svým bratrem Janem Jindřichem do Tyrol, aby se zde ujal poručnické vlády. Jeho odchod z Čech byl jakýmsi řešením pro dost napjatý vztah s otcem. Rozdílné povahy a rozdílný přístup k vládě daly vzniknout velkému nepřátelství mezi nimi. To podporovala i šlechta, která se nedokázala smířit s udělováním privilegií klášterům a městům, a snažila se vzbudit nedůvěru otce k synovi. Karel se odmítal podílet na otcově vykořisťování rodné vlasti a raději volil dočasný odchod do zahraničí. Ve své biografii to líčí takto: „Tehdy zlí a lstivý rádcové zvítězili nad námi u našeho otce, vlastní prospěch hledající....., „vyžene vás, kdykoliv bude chtít; neboť je sám dědicem království, pochází z rodu českých králů a velmi je milován od Čechů, vy však jste král příšlý.“⁸²

---

⁸⁰ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 104 - 109. Podrobněji v následující kapitole.

⁸¹ Podle dohody z 26. listopadu 1330 mezi císařem Ludvíkem Bavorským a habsburskými vévody Albrechtem a Otou mělo dojít k rozdělení korutanského dědictví mezi obě strany. Dceři Jindřicha Korutanského, Markétě, mělo zůstat jen několik statků v Tyrolsku. Dohoda byla namířena proti Lucemburkům a byla podmíněna vzájemným slibem vojenské pomoci. Podrobněji situaci kolem korutanského dědictví SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 112 - 120.

⁸² *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 28.

Z Tyrol se Karel vrací v roce 1337, v době, kdy jeho otec Čechy opouští. Po zbytek roku pobývá v Brně společně se svou ženou Blankou a upevňuje na Moravě svou moc.⁸³ Zároveň začíná vést vlastní politiku bez souhlasu svého otce. V únoru 1338 odjíždí k uherskému králi Karlu Robertovi a dojednává s ním sňatek své dcery Markéty s uherským princem Ludvíkem. Neustále se pokoušel o podporu klášterů a o zavedení nové instituce na Pražském hradě, nezávislé na biskupovi, a tak 8. ledna 1339 zakládá kolegiální kapitolu u kaple Všetech svatých na Pražském hradě, která byla financovaná důchody markraběcích statků na Moravě.⁸⁴

Na konci roku 1339 se společně se svým otcem vypravil do Francie. Zde, o rok později, Jan Lucemburský definitivně přichází o zrak. Zároveň se na počátku roku 1340 oba rozjíždí do Avignonu, kde se Karel opět shledává se svým přítelem Pierrem de Rosières, který byl již kardinálem. Zde mu budoucí papež řekl: „Ty budeš jednou králem římským.' Odpověděl jsem mu: ‚Ty budeš ještě dříve papežem.'“⁸⁵ Na jaře roku 1341 se Karel společně se svým otcem vrátil do Čech.

11. června 1341 svolal Jan Lucemburský zasedání zemského sněmu šlechty, duchovenstva a královských měst, kde byla zveřejněna jeho závět a všem bylo oznámeno, že po jeho smrti se novým českým králem stane jeho prvorozený syn. Ten chtěl, aby korunovace proběhla ještě za života jeho otce. Byl tedy žádán papež Benedikt XII. o možnost, aby danou korunovaci provedl pražský biskup Jan IV. z Dražic místo mohučského arcibiskupa, který z důvodu nepřátelské politické situace, nemohl korunovaci provést. Papež s korunovací souhlasil, přesto k ní nakonec nedošlo. Jan Lucemburský se ale zavázal, že se nechá vyplatit a dva roky bude mimo hranice české země. Karel tak mohl začít vést svou vlastní politiku. Především chtěl získat ochranu na východní hranici země, s polským králem Kazimírem III.. Ten se měl oženit s ovdovělou sestrou Karla, Markétou. Ke sňatku nedošlo z důvodu náhlého úmrtí nevěsty. Karel obratem dohodl sňatek polského krále s dcerou hessenského lantkraběte Jindřicha, Adlétou. Součástí dohod byla také smlouva o vzájemné vojenské pomoci. V roce 1342 Karel odjel do Polska, kde chtěl upevnit trvající přátelství, zároveň však požádat Kazimíra o půjčku. České země byly v tíživé hospodářské situaci, nejen kvůli zadluženosti Jana Lucemburského, ale také kvůli neustálé obraně proti císaři.⁸⁶ 5. ledna 1343 přišla zpráva

---

⁸³ Jan Lucemburský se po smrti Elišky Přemyslovny znovu oženil, a to s fr. hraběnkou Beatrix r.1334. S tou měl jednoho syna, Václava. Pražská veřejnost ji ovšem nepřijala s velkou radostí jako Blanku z Valois, proto opustila Prahu 2 dny po své korunovací českou královnou. Jan se na Blanku rozzuřil a vykázal ji na hrad Špilberk do Brna. Vice KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. s. 41 - 43.

⁸⁴ KAVKA, František. *Karel IV. : historie života velkého vladaře*. Praha : Mladá Franta, 1998. s. 83 - 86.

⁸⁵ *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 39.

⁸⁶ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 141 - 161.

o smrti pražského biskupa Jana IV. z Dražic. Novým biskupem byl zvolen Arnošt z Pardubic.⁸⁷

Neustálé napětí a nepřátelství mezi císařem a markrabětem směřující k otevřenému konfliktu, budoucí český král zažehnal vydáním listiny pro příměří 13. září 1343. Karel se ale záhy dozvěděl, že jeho otec, který se postavil do role prostředníka, je pozván do Avignonu na projednání míru mezi císařem a papežem. Rozhořčen touto situací, že otec jedná za zády svých synů, rozhodl se Karel o navázání bližších kontaktů s císařem. Do situace se ale vložil papež Kliment VI., který si uvědomil hrozící nebezpečí v případě dohody mezi Ludvíkem a Karlem, a žádal ho o příjezd do Avignonu.

Oba Lucemburkové přijíždí do Avignonu v březnu 1344 a jsou slavnostně přivítáni celým avignonským dvorem. Vzájemný rozpor mezi otcem a synem, především kvůli rozchvacování Českého království, byl velmi hluboký a Kliment VI. byl nucen zasadit se o jejich příměří.⁸⁸ Další dohodou, mezi papežem a markrabětem moravským, bylo povýšení pražského biskupství na arcibiskupství bulou z 30. dubna 1344. Tak by došlo k vyvázání závislosti české církevní provincie na mohučské.⁸⁹ Důležitým bodem v celém jednání bylo odstranění císaře Ludvíka z trůnu. Protikandidátem se mu měl stát Karel. Samotná volba Karla jako říšského krále proběhla 11. června 1346 poblíž městečka Rhens, následně byly rozeslány příslušné listiny do celé německé říše, které oznamovaly volbu nového krále. Záhy, v srpnu 1346, byli ale oba Lucemburkové povoláni francouzským králem Filipem VI. na pomoc proti anglickému útoku. 26. srpna 1346 se uskutečnila bitva u vesnice Crécy (Kresčaku), kde padl Jan Lucemburský. Podle poslední vůle Jana Lucemburského se Karel stal novým českým králem.⁹⁰

2. 2. Karel jako český a římský král

Za Karlovou politikou musíme hledat jeho kladný vztah k Francii, jíž byl ovlivněn ve svém mládí, a s níž se také pojí počátky Karlova vzdělání. Zároveň je to pak kladný vztah k papeži. Dobře si byl vědom, že jako římský král je nucen s papežem spolupracovat a snažit se v jejich jednání o kompromisy, které přispějí k obecnému blahu nejen německé říše a českého království. Věděl, že svou moc musí opřít o český stát, ze kterého se pokoušel vytvořit ve vztahu k říši, autonomní území. Z Prahy se snažil učinit centrum říšského státu, a to po vzoru francouzské Paříže. Opíraje se právě o český stát jako pevný bod své politiky,

---

⁸⁷ Podrobněji v následující kapitole.

⁸⁸ *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 221.

⁸⁹ Podrobněji v následující kapitole.

⁹⁰ Podrobněji SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 171 - 200.

podářilo se mu konsolidovat mírový vývoj v zemi téměř na všechny světové strany v Evropě. Jako říšský král byl Karel korunován v Bonnu 26. listopadu 1346. V tradičních místech jako Cáchy nebo Kolín to vzhledem k politické situaci v říši nebylo možné. Záhy ustanovil svého strýce Balduina generálním vikářem v říši a správcem lucemburského hrabství. Roku 1347 přijíždí do Čech, kde proběhla jeho korunovace na českého krále, 2. září 1347 v bazilice sv. Víta, kterou provedl Arnošt z Pardubic.⁹¹ Korunován byl novou svatováclavskou korunou zhotovenou z ryzího zlata roku 1346 po vzoru přemyslovské koruny. Novou korunu pak uložil na lebku sv. Václava, kde byla ukryta od roku 1358.⁹² Korunovaci předcházelo pomazání jak Karlovo, tak i Blančino. Korunovační obřad byl spojen se mší.⁹³

Po nástupu na český trůn kladl důraz především na uspořádání právních poměrů v zemi. Pracoval s kvalifikovanými úředníky na dokumentech, které měly být jistotou pro fungování země.⁹⁴ Po celý následující rok zařitoval své postavení v království. Do karet mu zahrála i nešťastná shoda okolností, kdy Ludvík Bavor při honu dostal záchvat mrtvice a z koně spadl tak nešikovně, že si zlomil vaz, v říjnu 1347. Karel se tak zbavil svého soka a mohl triumfálně projet zeměmi v německém státě, které mu otevíraly své brány a vítaly ho jako nového krále. Zároveň jim Karel potvrzoval stará privilegia a uděloval velkoryse nová, aby si na svou stranu získal někdejší přívržence Ludvíkovi. Neřídil se přitom ani tím, že některá z měst byla zatížena interdikttem papeže. Kliment VI. tak vyjádřil svou nelibost nad Karlovým postupem v říši a jeho obcházení kuriálních zákazů jednat s kacířskými stoupenci Ludvíka. Ještě před korunovací v Cáchách zastihla Karla informace o smrti jeho ženy Blanky. V důsledku čeho, nevíme. Její tělo bylo pochováno do nové královské hrobky pod chorem Svatovítské katedrály.⁹⁵

Karlovým protivníkem na říšském královském trůnu se stal nejprve anglický král Eduard III, po jeho rezignaci pak durynský hrabě Günther ze Schwarzburgu.⁹⁶ Jeho volba ležela v rukou rozhodujícího hlasu falckého kurfiřta. Tím byl Rudolf II., s jehož dcerou Annou Falckou⁹⁷ uzavřel Karel sňatek, 11. března 1349. Sama byla na královnu korunována 1. listopadu

⁹¹ KAVKA, František. *Karel IV. : historie života velkého vladaře*. Praha : Mladá Franta, 1998. s. 116 - 126.

⁹² Podrobněji o svatováclavské koruně STEJSKAL, Karel. *Umění na dvoře Karla IV*. Praha : Artia, 1978. s. 82 – 85.

⁹³ Podrobněji o korunovaci českým králem KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. s. 61 - 64.

⁹⁴ BLÁHOVÁ, Marie; MAŠEK, Richard. *Karel IV: státnické dílo*. Praha : Karolinum, 2003. s. 15 - 16.

⁹⁵ KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. s. 67 - 69; ŠUSTA, Josef. *České dějiny II/ 4. Karel IV, za císařskou korunou 1346-1355*. Praha : Jan Laichter, 1948. s. 35 – 46.

⁹⁶ Srov. *Staré letopisy české : z rukopisu Křižovnického*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959. s. 23 – 26.

⁹⁷ Anna Falcká (1329 - 1353) druhá manželka Karla IV., dcera Rudolfa falckrabí rýnského, byl ze strany bavorské, tedy protivník Karla IV. Češi uvykli říkat jí Mečka. Karlovi porodila jeho prvního syna Václava 17. ledna 1350, který zemřel 28. prosince 1351. Anna umírá 2 roky po něm. *Ottův slovník naučný*, 2. díl. Praha, 1882, s. 398.

1349.⁹⁸ Své definitivní vítězství o všeobecné uznání v říši, bylo dovršeno Karlovou královskou korunovací, v pořadí již druhou, v Cáchách, 25. července 1349.⁹⁹ Během následujících měsíců se Karel pokoušel o vnitřní stabilitu v říši. Před nastolením zemského míru se nebál sahat i k židovským pogromům¹⁰⁰, nebo k jiným protižidovským aktivitám.¹⁰¹ Ty z počátku sám odmítal, ale získával díky nim značné finanční prostředky.

Roku 1350 Karel záhadně onemocněl a 19. listopadu svěřil některé říšské záležitosti do rukou svého prastrýce arcibiskupa Balduina Lucemburského. Skutečnou příčinou nemoci bylo nejspíš zranění vzniklé během rytířského turnaje v Itálii, kdy Karel utrpěl vážné poranění páteře, které ho ochromilo na několik měsíců.¹⁰²

Po nesnázích, překonaných v německých městech, kde si získal uznání říšského krále v evropském měřítku, se navrátil zpět do Čech, kde se zdržoval až do roku 1353. Velkým rádcem a pomocníkem mu byl Balduin Lucemburský. Karlova politika vedená v německém státě narážela na odpor u papeže, který sice vycházel Karlovi vstříc ohledně obsazování obročí, ale stále oddaloval jeho císařskou korunovaci. Ve vzájemném jednání došlo k odhalení rozdílu v jejich politice. K úplné roztržce však nedošlo, protože Kliment VI. v prosinci 1352 zemřel. Jeho nástupcem se stal papež Innocenc VI.^{103 104}

Na začátku nového desetiletí zažil Karel dvě velké tragické události. 28. prosince zemřel jeho prvorozený syn Václav, narozený 17. ledna 1350. 2. února skonala i jeho druhá žena, Anna Falcká. Nový sňatek s Karlovou další ženou, Annou Svídnickou¹⁰⁵, neteří uherského krále Ludvíka, proběhl do čtyř měsíců.¹⁰⁶

Od roku 1353 Karel pobýval převážně v říšských městech, kde se věnoval zvláště sbírání ostatků svatých a různých relikvií, které zasílal do Čech. Tak se postupně začala účta

⁹⁸ O problematice uzavření sňatku s Annou více v KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. s. 71 - 74.

⁹⁹ SEIBT, Ferdinand. *Karel IV: císař v Evropě (1346 – 1378)*. Praha : Lidové noviny, 1999. s. 154 - 164.

¹⁰⁰ Dochoval se také rukopis odsuzující pogrom Židů ze strany chebských občanů, kterým Karel tímto jejich čin odpouští. Srov. *Čtení o Karlu IV. a jeho době*. Praha : Svobodné slovo-Melantrich, 1958. s. 2008 – 209.

¹⁰¹ R. 1345 Karel IV. dovolil městu Vratislav použít židovské náhrobky z židovského hřbitova na zpevnění hradeb města. BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české IV. b*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2003. s. 23 – 27; *Staré letopisy české : z rukopisu Křižovnického*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959. s. 26.

¹⁰² Podrobněji RAMBA, Jiří. *Slavné české lebky. Antropologicko-lékařské nálezy jako pomocníci historie*. Praha : Galén, 2005. s. 92 – 145.

¹⁰³ Innocenc VI. (1285/1292 - 1362), vl. jm. Étienne Aubert, jeho pontifikát trval v letech 1352 - 1362. Pocházel z Montu ve Francii, byl zběhlý v právech, moudrý a prostý. Odstranil přepych z papežského dvora, nabádal k přísnému životu kardinály a zakázal hromadění církevního obročí. Pomazal za císaře Karla IV., stál ale proti jeho Zlaté bule vydané na sněmech 1355 a 1356 v Norimberku a Metách, která nepožadovala potvrzení volby říšského krále papežem. Pomýšlel i na křížovou výpravu a spojení západu s východem, což neuskutečnil. *Ottův slovník naučný*, 12. díl. Praha, 1897, s. 663.

¹⁰⁴ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 219 - 233.

¹⁰⁵ Anna Svídnická (1339 - 1362) byla třetí ženou Karla IV., dcera knížete javorského Jindřicha a neteř knížete slezského, Bolka Svídnického. Po smrti otce byla vychovávána na dvoře svého strýce, uherského krále Ludvíka. 27. května 1353 se konala svatba s Karlem IV. v Budíně. Korunována českou a říšskou královnou roku 1354, císařovnou pak o rok později. 1358 porodila dceru Alžbětu, později manželku rakouského vévody Albrechta III., 1361 pak syna Václava. *Ottův slovník naučný*, 2. díl. Praha, 1882, s. 398 - 399.

¹⁰⁶ Podrobněji KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. s. 76 - 82.

některých relikvií koncentrovat v Čechách, konkrétně v Praze. Nejenže Karel sám měl víru v nadpřirozenost těchto předmětů, ale viděl v předmětech také symboly vládařské legitimacy.¹⁰⁷ To, že se stal jedním z velkých sběratelů relikvií a dalších předmětů, ovlivnilo i umění na jeho dvoře. Snažil se především upevnit kult památek Kristova utrpení a pak úctu k relikviím rodových předků a jeho předchůdců na českém i císařském trůnu. V roce 1355 získal Karel z Pavie celou kostru sv. Víta a mohl tak z pražské katedrály učinit výhradní centrum uctívání tohoto světce. Od byzantského císaře Jana V. Palaiologa získal kosti patriarchů Abrahama, Izáka a Jákoba, od uherského krále Ludvíka pak ubrus ze stolu poslední večeře a papež Urbana V.¹⁰⁸ mu věnoval část bederní roušky Ježíše Krista. Velkou část relikvií, kterou získal věnoval postupně pražské katedrále ponechávajíc si právo s nimi volně disponovat. Roku 1378 byl sepsán inventář pražské katedrály informující o chrámovém pokladu a zahrnující na 300 dovezených textilií a 150 zlatnických a klenotnických pokladů. Největším z katedrálních pokladů byla hrobka sv. Václava, kterou Karel nechává vybudovat po roce 1357 podle vzoru náhrobku francouzského krále Karla Velikého v Saint-Denis.¹⁰⁹ Až v roce 1354, po zdlouhavém jednání jak s papežem Innocencem VI., tak i italskými vládci a městy, před Karlem vyvstala možnost pro vstup do severní Itálie, kde byl v Miláně korunován na lombardského krále 6. ledna 1355. Nyní již nic nestálo v cestě jeho císařské korunovace. Ta se uskutečnila v Římě na Hod boží velikonoční, 5. dubna 1355, v bazilice sv. Petra. Spolu s ním byla korunována za císařovnu jeho žena Anna Svídnická. Až od své korunovace císařem se oficiálně nazýval „Karlem Čtvrtým“, tak se přihlásil k dědictví Karla Velikého. Jeho celý titul zněl „Karel Čtvrtý, z Boží milosti císař Římanů, vždy rozmnožitel říše, a král Český“. Ten se objevoval v latinských listinách, v jazyce, který on sám považoval za jazyk římského císařství.¹¹⁰

2. 3. Karel IV. – český král a římský císař¹¹¹

Vzhledem k tomu, že Karel IV. chtěl, aby se Praha stala evropským centrem, bylo nutné učinit určitá opatření, což bylo především rozšíření hlavního města založením Nového

¹⁰⁷ Podrobněji o sběratelských aktivitách Karla IV. ČECHURA, Jaroslav. *Karel IV. : na dvojím trůně*. Praha : Euromedia Group, 1998. s. 181 - 212.

¹⁰⁸ Urban V. (1310 – 1370), vl.jm. Guillaume de Grimoard, jeho pontifikát trval v letech 1362 – 1370. Studoval na univerzitách v Montpeliér a Paříži, kde získal doktorskou hodnost, vyučoval církevnímu právu a výklad Písma. Chtěl aby papežská kurie byla vzorem ctností, řádně obsazoval obročí a staral se o návrat do Říma. Do Říma vjel v říjnu 1367, kam ho přijel podpořit Karel IV. a uznat ho i východní císař Jan V. Palaeolog. Záhy ale musel Řím opustit r. 1370 a vrátit se do Avignonu. *Ottův slovník naučný*, 26. díl. Praha, 1907, s. 219 – 220.

¹⁰⁹ Podrobněji STEJSKAL, Karel. *Umění na dvoře Karla IV.* Praha : Artia, 1978. s. 80 – 100.

¹¹⁰ Více o cestě ke korunovaci Karla IV. císařem KAVKA, František. *5.4.1355. Korunovace Karla IV. císařem svatě říše římské*. Praha : Havran, 2002. str. 63 - 105. Více o poměrech v Itálii během a po korunovaci Karla IV. císařem v kronice Mattea Villaniho, KALISTA, Zdeněk. *Karel IV. a Itálie*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 35 – 108.

¹¹¹ Více RAPP, Francis. *Svatá říše národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.* Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2007. s. 210- 226.

Města pražského.¹¹² Zakládací privilegium vydal Karel IV. 8. března 1348. Následujícího dne další listinou osvobodil obyvatele Nového města od veškerých daní a platů určených královskému dvoru po dobu dvanácti let. Zároveň přikázal, aby se do Nového města přestěhovali řemeslníci provozující hlučná řemesla. Aby vyvrátil obavu staroměstských, další listinou jim zaručil jejich práva.¹¹³ 26. března 1348 byl položen základní kámen k hradbám Nového Města. Město mělo tři centrální prostranství pro speciální trhy - Dobytčí, Koňský a Senný trh. Od roku 1350 nechal na Dobytčím trhu Karel IV. každoročně o Velikonocích vystavovat starý korunovační poklad římských králů i s relikviářem.¹¹⁴ Také zde bylo zřízeno 7 církevních institucí a další profánní stavby. V okolí města vznikaly zahrady, vinice a chmelnice.¹¹⁵ Založením Nového Města dotvořil obraz Prahy, města, které po Paříži bylo nejstarším sídelním městem v Evropě. To, že dominantní polohu měl kostel sv. Karla Velikého, vypovídá o úctě Karla IV. k tomuto světcovi. Současně s budováním Prahy došlo ke stavbě hradu Karlštejn¹¹⁶, který se měl stát bezpečným místem pro uložení říšských korunovačních klenotů.¹¹⁷

Na jaře 1348 byl svolán do Prahy říšský a český sněm. Ten se měl věnovat především otázce postavení českého státu a dalších zemí. Výsledkem jednání tohoto sněmu bylo čtrnáct slavnostních listin. Ty potvrzovaly postavení českých zemí a stvrzovaly udělená privilegia českým panovníkům říšskými vládci. Došlo také k potvrzení Zlaté buly sicilské z roku 1212 Fridricha II., zároveň k potvrzení dědičné královské hodnosti českého panovníka a k rozšíření nástupnického práva na ženské potomky českých králů, k odstranění finančních závazků českého státu k říši, k potvrzení hranice českého státu a práva českých králů na investituru biskupů v Čechách.¹¹⁸ Těchto čtrnáct listin, psaných latinsky a vyhotovených Karlovým diplomatem Mikulášem Sortesem, ve spolupráci s pražským arcibiskupem, bylo hlavním bodem celého shromáždění. Právě ony měly znamenat pevné zakotvení a státoprávní postavení českých zemí. Jejich význam mělo zvýšit i datum jejich přijetí, totiž 7. dubna 1348, kdy se slavil Boží hod velikonoční. Listiny se dají rozdělit na část týkající se ustavení českého království a jeho státoprávního postavení v říši, dále postihují hodnosti náležící českému králi, další se týkají ustanovení Rudolfa I. o nárocích českých králů na Vratislavsko, dále otázka

¹¹² Podrobněji o založení Nového města pražského LORENC, Vilém. *Nové město pražské*. Praha : Nakladatelství technické literatury, 1973. 205 s.

¹¹³ *Čtení o Karlu IV. a jeho době*. Praha : Svobodné slovo-Melantrich, 1958. s. 169 – 172.

¹¹⁴ STEJSKAL, Karel. *Umění na dvoře Karla IV.* Praha : Artia, 1978. s. 81.

¹¹⁵ BLÁHOVÁ, Marie; MAŠEK, Richard. *Karel IV.: státnické dílo*. Praha : Karolinum, 2003. s. 18 - 20; překlad vlastního znění zakládací listiny s. 55 - 63.

¹¹⁶ Podrobněji o hradu STEJSKAL, Karel. *Umění na dvoře Karla IV.* Praha : Artia, 1978. s. 102- 134.

¹¹⁷ Více o královském paláci a stavbách ČECHURA, Jaroslav. *Karel IV. : na dvojím trůně*. Praha : Euromedia Group, 1998. s. 153 - 177.

¹¹⁸ BLÁHOVÁ, Marie; MAŠEK, Richard. *Karel IV.: státnické dílo*. Praha : Karolinum, 2003. str. 21 - 23; překlad vlastního znění zákoníku s. 71 - 137.

teritoriální a státoprávní podoby Koruny českého království a listina zakládající pražskou univerzitu. Listiny v podstatě nepřinášely nic nového, s výjimkou založení univerzity, ale obsahovaly výběr a interpretaci starších listin a zajišťovaly státoprávní celek nazývaný se Koruna království českého.¹¹⁹

Listina zakládající generální studia byla vydána za souhlasu papeže. Karel tak dokončil záměr svého předka Václava II. o založení pražské univerzity, která byla prvním vysokým učením v zaalpských oblastech římskoněmecké říše. Univerzita, ačkoli zde od počátku studovali především německy mluvící studenti, byla založena ve vztahu k českému království. Důvodem jejího založení bylo získání vzdělců v českém státě, kteří by fungovali ve státní správě a panovník by nebyl nucen opírat se o služby šlechty.¹²⁰

Po návratu z Itálie, kde byl korunován císařem, svolal Karel IV. sněm do Norimberku na 17. září 1355. Hlavním tématem měl být nově připravovaný zákoník, pro který se od 16. století užívá název *Maiestas Carolina*.¹²¹ Vzhledem k některým článkům zákoníku, jako bylo omezení šlechty disponovat s královským majetkem¹²², se česká šlechta obrátila proti tomuto zákoníku, zvláště pak pánové z Rožmberka. Karel IV. listinou vydanou 6. října prohlásil, že zákoník shořel a z důvodu, že nebyl publikován a král ani šlechta se k němu nezavázali, byl prohlášen za neplatný.¹²³ Druhé znění zákoníku bylo přijato a potvrzeno Zlatou bulou na druhém sněmu 1356 v Metách. Ta obsahuje jak zákony přijaté v Norimberku, i zákony přijaté v Metách a je výsledkem jednání mezi císařem a kurfiřty vyjadřující suverenitu říše vůči papežství. Tento dokument je také vrcholem zákonodárné činnosti Karla IV.¹²⁴

V následujících letech se Karel IV. pokoušel vyřešit otázku profrancouzské orientace papeže Innocence VI., kterého se císař snažil navrátit zpět do Říma, aby na něj mohl mít větší vliv. Ačkoli se papež císaři zaručil, že do Říma odcestuje jen co pominou určité překážky, zemřel 12. září 1362. Novým papežem byl zvolen 28. října 1362 Urban V..

Ještě před úmrtím papeže Innocence VI., se císař musel vyrovnat s nenadálým ovdověním. Anna Svídnická zemřela při porodu společně s novorozeným dítětem, 11. července 1362. Byla to právě ona, která porodila Karlu IV. následníka trůnu a je nejvíce vyobrazena na

¹¹⁹ Podrobněji BOBKOVÁ, Lenka. 7.4. 1348 – ustavení Koruny království českého : český stát Karla IV. Praha : Havran, 2006. s. 52 – 72.

¹²⁰ Tamtéž 24 - 26; překlad znění zakládací listiny str. 144 - 145; *Naše národní minulost v dokumentech : chrestomatie k dějinám Československa, 1. díl*. K vydání připravili HUSA, Václav; VOJTÍŠEK, Václav; VÁCLAVKOVÁ, Jaroslava; RATKOŠ, Petr; POLIŠENSKÝ, Josef. Praha : nakl. Československé akademie věd, 1954. s. 84 – 85.

¹²¹ Původní název byl *Maiestatis nostre felici nomine nuncupandum*. BLÁHOVÁ, Marie; MAŠEK, Richard. *Karel IV: státnické dílo*. Praha : Karolinum, 2003. s. 30 - 34.

¹²² Srov. překlad původního znění zákoníku BLÁHOVÁ, Marie; MAŠEK, Richard. *Karel IV: státnické dílo*. Praha : Karolinum, 2003. s. 161 - 249.

¹²³ Podrobněji ŠUSTA, Josef. *České dějiny III/ 4. Karel IV, za císařskou korunou 1346-1355*. Praha : Jan Laichter, 1948. s. 400 - 415.

¹²⁴ Srov. překlad znění Zlaté buly BLÁHOVÁ, Marie; MAŠEK, Richard. *Karel IV: státnické dílo*. Praha : Karolinum, 2003. s. 257 - 307.

Karlštejně.¹²⁵ Jeho čtvrtou manželkou, která českého a říšského krále a římského císaře přežila, byla Alžběta Pomořanská¹²⁶. Jejich svatba se konala 21. května 1363. Současně s její korunovaci na českou královnu, došlo ke korunovaci syna Václava na českého krále, 15. června 1363.¹²⁷

Společně s papežem Urbanem V., Karel IV. musel vést boj proti milánskému pánu Bernardu Viscontim. Diplomatická jednání s papežem utvářela přátelský vztah mezi oběma muži. Proto také, po smrti pražského arcibiskupa, vyšel Urban V. vstříc požadavkům krále a novým metropolitou byl jmenován Jan Očko z Vlašimi. Zároveň si ale papež nechal bulou potvrdit, že pražský arcibiskup byl stálým, nejen papežským legátem, ale i legátem pro diecéze bamberskou, řezenskou a míšenskou. Karlovi IV. se zároveň podařilo i přes odpor francouzského krále a většinový nesouhlas kardinálského kolegia, aby Urban V. opustil Avignon a navrátil se do Říma, 16. října 1367. Zde ale příliš dlouho nepobyl. Neustálý boj mezi italskými pány a papežem byl neudržitelný. Papež se do Avignonu vrátil v létě 1370. Císařova snaha o menší vliv francouzských králů na papeže vyšla na prázdno. Což se potvrdilo i nástupem dalšího papeže, který byl zcela pod vlivem pařížského dvora, Řehoře XI¹²⁸. To mělo za následek především změnu orientace Karlovy politiky. Upustil od italských a francouzských zájmů předešlých let a začal se zaměřovat na oblasti střední Evropy, především stabilitu českého státu.¹²⁹

50. léta jsou vrcholem moci Karla IV. Obklopoval se lidmi především z církevního prostředí, využíval dynastických smluv, jako v případě své dcery Markéty, kterou provdal za Rudolfa Habsburského, zároveň to byly úmluvy z roku 1364 v Brně o tzv. vzájemném dědickém nápadu Lucemburků a Habsburků, tj. v případě vymření jedné dynastie, případnou země jí patřící dynastii druhé. Do 50. let, se Karlova politika zaměřovala především na rozšíření své země, souhrnně nazývané jako Nové Čechy.¹³⁰ Ty zahrnovaly správní sídla, které Karel IV. získal v letech 1353-1363, a byly to záchytné a opěrné body jeho mocenské i hospodářské politiky. Hospodářský význam tohoto území měl velice pozitivní vliv na český stát. Katastr, zvaný Zemská kniha, který byl zpracován v roce 1375, po získání Braniborska,

¹²⁵ Více o manželství s Annou Svidnickou v KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. s. 83 - 120.

¹²⁶ Alžběta Pomořanská (1346 – 1393) byla čtvrtou manželkou Karla IV. Dcera Bogislava V., vojvody pomořanského, vnučka polského krále Kazimíra. Karlovi porodila 5 dětí, Anna (nar. 1366), Zikmund (nar. 1368), Jan (nar. 1370), Karel (nar. 1372) a Markéta (nar. 1373). Po smrti Karla IV. žila Alžběta v Hradci Králové, kde také zemřela. Vynikala neobyčejnou silou, lámala meče, podkovy i rytířské pancíře. *Ottův slovník naučný*, 2. díl. Praha, 1889, s. 39.

¹²⁷ Více o manželství a Alžbětou Pomořanskou KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. s. 121 - 180.

¹²⁸ Řehoř XI. (1329 – 1378), vl. jm. Pierre Roger, jeho pontifikát trval v letech 1370 – 1378. Byl synovcem papeže Klimenta VI.. Dosáhl smíru království na Apeninském poloostrově, Sicílii a Neapol, vedl boj proti Florencii kvůli jejímu spojení s rodem Visconti. V září 1376 vjel do Říma, ale poměry v Itálii se mu nepodařilo urovnat. Uznal volbu Václava IV. říšským králem. *Ottův slovník naučný*, 21. díl. Praha, 1904, s. 424.

¹²⁹ Podrobněji SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 252 - 259.

¹³⁰ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1310 – 1378. Lucemburkové na českém trůně I*. Praha : Libri, 1999. s. 83 - 86.

naznačoval oživení ekonomické situace v Českém království.¹³¹ Karel IV. měl ve vedení své politiky na mysli, zvláště v Čechách, hospodářské otázky a obchodní prosperitu. Jeho záměrem bylo učinit z Českých zemí křižovátku důležitých obchodních cest Evropy. Vynaložil velké množství peněz, aby na německém území získal některé hrady a obce, které by chránily významné cesty vedoucí z Čech na západ. Sám mnoho přispěl k bezpečnosti na obchodních cestách v Čechách. Dokonce uvažoval o vybudování průplavu, který by spojoval Vltavu s Dunajem, ze které ale sešlo. Karel IV. nicméně nezasahoval do starých práv a ustanovení, která ale značně brzdila rozvoj obchodu. Jako bylo ustanovení, že cizí kupci se mohli pohybovat jen po předem stanovených cestách, z nichž se nesměli odchýlit. Za použití cest se pak vrchnosti či městu museli platit povinné poplatky. Zároveň bylo omezeno budování nových obchodních cest.¹³² Nedá se však předpokládat, že by k rozvoji přispěla Karlova snaha o navázání užších kontaktů například s hanzovními městy. Ani jeho plán na převoz benátského zboží přes Čechy do Flander nebyl naplněn, a to z důvodu ekonomicky nevýhodné prodloužení cesty pro Benátčany. Oživení ekonomiky v Čechách souviselo především s povznesením zemědělství, rozšířil se chov dobytka a rozvíjelo se i vinařství, sadařství, chmelařství nebo rybníkářství.¹³³ Z Čech se do ciziny vyváželo plátno, hrubší sukna, vydělané kůže, nože, kovové zboží, hrnce, peří, chmel, pivo, medovina nebo uzené maso.¹³⁴

Pro Karlovu politiku je typická snaha o centralizaci země a téměř vyloučení vojenských expanzí. Pokoušel se hlavně o mírovou politiku a diplomatická jednání. Více se pak snažil o vytvoření stability a bezpečnosti českého státu, který by odolal tlakům v budoucnosti. Karel IV. si byl dobře vědom, že jeho moc v českém státě se nemůže opírat sama o sebe, ale potřebuje i další subjekty. Pro podporu své moci zvolil církevní instituce, zvláště pak bohaté kláštery.¹³⁵ Další jeho snahou byla neutralizace politické moci ve městech.¹³⁶

Počátky 70. let jsou spjaté s řešením mocenského vztahu Karla IV. a wittelsbašským rodem, který měl vedoucí postavení v Bavorsku a Braniborsku. Především získání Braniborska se stalo pro Karla prioritní, z důvodů budoucích ekonomických plánů s tímto územím. Situace se zkomplikovala po obnovení protilucemburské koalice uherského a polského krále, Ludvíka a Kazimíra v únoru 1369. Karel IV. situaci začal obratně řešit

¹³¹ Území Nových Čech zahrnovalo oblast od Českého lesa až k toku řeky Regnitz v Horní Falci. Podrobněji o ekonomickém spojení Čech s okolními státy SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. str. 307-317; s. 439 - 440.

¹³² KLIK, Josef. *Kniže míru. Čtení o českém králi Karlu IV.* Praha : Jaromír Mrskoš, 1948. s. 143 – 146.

¹³³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Rozmach české státnosti za vlády Lucemburků v souvislostech evropské politiky*. Praha : Academia, 1987. s. 42 – 44.

¹³⁴ KLIK, Josef. *Kniže míru. Čtení o českém králi Karlu IV.* Praha : Jaromír Mrskoš, 1948. s. 148.

¹³⁵ Konkrétněji v následující kapitole.

¹³⁶ Podrobnější výklad principů politiky Karla IV. SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 262 - 327.

sňatkovou politikou svého syna Václava a dcerou holandského hraběte Albrechta, bratrem Oty Braniborského, Johannou. Svatba se konala v Norimberku, v září 1370. Ačkoli se oba muži na svatbě spřátelili, již o rok později, na přelomu jara a léta 1371, Ota Braniborský vyzval braniborské stavy k přísaze a poslušnosti jemu samému. Karel IV. ještě před vojenskou výpravou na Otu Braniborského, vážně onemocněl při pobytu na hradě Karlštejn. Dočasné příměří odsunulo vyřešení konfliktu na léto 1373, kdy byl Ota Braniborský nucen vzdát se celého Braniborska za finanční náhradu. To pak Karel IV. udělil v léno svým synům, Václavu IV., Zikmundovi a Janovi a jejich potomkům. Získáním Braniborska dosáhl Karel IV. nejen význačné oblasti pro ekonomiku Čech, ale zvýšil se počet kurfiřtských hlasů pro Lucemburky na dva hlasy. Dalším Karlovým diplomatickým tahem bylo zasnoubení jeho druhého syna Zikmunda s dcerou uherského krále Ludvíka, Marií. Císař se vzdal nároků vůči Uhrám a Polsku, Ludvík Uherský nároků na české země. Zároveň, od roku 1374, uzavírá Karel smlouvy s představiteli silných rodů i vládců v sousedství své země o smíru, přátelství i obchodních vztazích, což dokládá jeho snahu o zajištění stability a soudržnosti celé země i po jeho smrti. Proto se v daných listinách objevují už i jména jeho synů, kteří se zavazují smlouvy dodržovat. Taktéž se zasadil o získání kurfiřtů na svou stranu ve věci volby svého syna Václava na římský královský trůn.¹³⁷

Několika dopisy Karel IV. žádal papeže Řehoře XI. o souhlas s volbou jeho syna Václava IV. na říšský trůn. Ten obdržel na jaře 1376. Po počátečních negativních reakcích v kuriálním prostředí, se Karlu IV. podařilo volbu jeho syna na královský trůn prosadit, leč za velmi vysokých finančních ztrát, které musel kompenzovat zastavením částí královského majetku. Korunovace se konala 6. července 1376 v Cáchách. Papež proti volbě už dále nevystupoval, ale také ji nepotvrdil. V této době totiž potřeboval nutnou podporu Karla IV., jelikož v září 1376 opustil Avignon a odcestoval do Říma. Formální papežský souhlas s volbou Václava IV. na královský trůn v říši učinil až nástupce Řehoře XI., Urban VI.¹³⁸, 20. června 1378.

V prosinci 1376 sepsal Karel IV. svou závět, k čemuž nejspíše přispělo vystupování Jošta, syna Jana Jindřicha, nynějšího markraběte moravského a také druhého nejstaršího Lucemburka. Závět rozdělovala zemi mezi Karlovy tři syny, Václava, Zikmunda a Jana. Důvodem rozdělení dosud centralizované země byla nejspíše Karlova obava z nesvárů mezi svými syny po jeho smrti a snad i naděje, že odlišnost jejich povah by mohla být ku

¹³⁷ Podrobněji SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 242 - 450.

¹³⁸ Urban VI. (1318 – 1389), vl. jm. Bartolomeo Prigano, jeho pontifikát trval v letech 1378 – 1389. Pocházel z Neapole, byl z počátku všemi uznáván. Byl to učený muž, přísných mravů a nepřítel světského života kurie. Vystoupil proti hýřivému a přepychovému životu kardinálů a hrozil jim volením kardinálů italské národnosti, kteří by převýšili počet Francouzů. Ti odchází do Avignonu a v září 1378 si volí vzdoropapeže Klimenta VII. Navzájem se oba dají do klatby. Většina křesťanstva byla na straně Urbana, nicméně během jeho pontifikátu se od něj někteří odvrátili. *Ottův slovník naučný*, 26. díl. Praha, 1907, s. 220.

prospěchu věci. Jeho synové pak museli přísahat, že při sobě budou navzájem stát a pomáhat si. Jak negativní dopad toto rozhodnutí po jeho smrti mělo, Karel nemohl předvídat. Situaci nezlepšilo ani narození čtvrtého dědice, v srpnu 1377, Jindřicha. Druhá císařova závět z října 1377, nevymezovala ještě Jindřichův podíl.¹³⁹

Obě Karlovi závěti byly v podstatě popřením jeho celoživotní politiky, jejímž hlavním bodem byla autoritativní vláda jedné osoby. Jeho postoje byly formovány především vlastními zkušenostmi v mládí, které získal během mladičkových let na francouzském dvoře, kde nabyl potřebné vzdělání, pro tehdejšího panovníka až nadprůměrné, tak i během prvních vojenských zkušeností v Itálii. Nemálo k tomu přispěl jistě i jeho vztah k otci, Janu Lucemburskému a jeho politice jak v Evropě, tak především v Čechách, která Karlovi ukázala dopady a důsledky špatných rozhodnutí a vedení diplomatických jednání bez zřetele na celoevropské vztahy.

Po sepsání závěti se císař stáhl do Braniborska a českými záležitostmi se zabíral pouze okrajově. Zde se usídlil v Tangermünde. Jeho poslední politická aktivita na poli evropské soudobé politiky, byla cesta do Francie a Lucemburska, kde se pokoušel odvrátit již neodvratitelné papežské schizma. Již několik let těžce nemocný císař dnou přijíždí, přes Cáchy, Brusel a francouzské město Cambrai, 4. ledna 1378 do Paříže v doprovodu svého syna Václava. Po cestě musel být několikrát přepravován na nosítkách, jelikož mu jeho zdravotní stav nedovoloval jízdu na koni. V Paříži se setkává s francouzským králem Karlem V. Jejich soukromý rozhovor, kterého se účastnili jen oni dva a francouzský kancléř, nebyl zaznamenán, ale s největší pravděpodobností se týkal současné situace na papežském dvoře. O několik dní později Karel Francii opouští a odjíždí do Lucemburska.¹⁴⁰

Snaha císaře Karla IV. o vyřešení otázky církevního rozkolu, ale nebyla naplněna. V listopadu 1378 si císař pádem z koně zlomil krček stehenního kloubu na levé noze. Po delší čas byl upoután na lůžku a dostal zápal plic, kterému 29. listopadu 1378 na Pražském hradě podlehl. 16. prosince téhož roku byl pochován do hrobky českých králů, kde byl pohřben vedle svých tří zesnulých manželék.¹⁴¹

---

¹³⁹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 452- 467; 475 - 476.

¹⁴⁰ ŠMAHEL, František. *Cesta Karla IV. do Francie*. Praha : Argo, 2006. s. 139 – 195.

¹⁴¹ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny země Koruny české IV. b*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2003. s. 456 - 462; *Čtení o Karlu IV. a jeho době*. Praha : Svobodné slovo-Melantrich, 1958. s. 343 – 354.

3. Církev v období vlády Karla IV.

Církev v době vlády Karla IV. v Čechách by mohla být charakterizována jako silná, stabilní a velice bohatá instituce, jejíž členové jsou vymaněni ze světského práva a jsou podřízeni právu kanonickému. Církev se opírala nejen o nově vzniklé arcibiskupství v Praze, jemuž byla podřízena jak diecéze olomoucká, tak i litomyšlská, ale především o hustou farní síť a početné kláštery.¹⁴² Ve 14. století byla církev institucí vlastníci největší podíl pozemků v Českém království. Tou se stala především v době přemyslovců. Do roku 1419 vlastnila církev téměř třetinu půdy v Čechách. Církevní majetek ale neměl pevnou a stabilní ekonomickou strukturu. Většinu půdy měly pod svým dohledem kláštery. Ty, často z důvodu nedostatku finančních prostředků, byly nuceny část svého majetku prodávat nebo pronajímat.¹⁴³ Karlovy zásahy do života církve ilustrují jeho snahu vytvořit z Českého království silný a stabilní stát, který by obstál v konkurenci s okolními zeměmi. Do Čech se díky němu dostávají řady prozatím neznámé, jako byli žebraví karmelitáni, servité a celestini. Nicméně klášter odpovídající jeho osobnímu duchovnímu životu byl zasvěcený augustiniánským kanovníkům na Karlově.¹⁴⁴ To souvisí především s Karlovým mládím, kdy se sv. Augustin stal jedním z hlavních kořenů jeho osobnosti, a to zvláště jeho dílo *Confessiones*, které mělo vliv i na sepsání vlastní autobiografie.¹⁴⁵ Karel IV. měl vysoké mínění o úřadu krále, více pak císaře. To si jistě osvojil během svých mladých let ve Francii. Z tohoto titulu pak chápal i svou úlohu panovníka, který se má starat o své země. Jako věřící člověk s úzkým vztahem k církvi toužil zabezpečit zemi pomocí opírání se o církevní instituce.

3.1. Církevní správa

Jen nutné říci, že církev byla institucí, která určovala rytmus života lidí nejen ve 14. století, ale v celém středověku. Věřící člověk byl církvi ochoten platit nejen povinné poplatky a dávky, nýbrž i mnohem více ze svého majetku, pod příslibem záchrany své duše před životem v pekle. Každý věřící musel svému farnímu kostelu odvádět tzv. plný desátek, což znamenal odvod skutečně desetiny výnosu z hospodářství. Později se plný desátek odváděl v podobě přesně stanovené dávky ve vymláceném zrně. Ti, kdo nevlastnili žádnou půdu, byli nuceni si povinný desátek odpracovat formou roboty na farním hospodářství. Mimo desátku

¹⁴² FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy 1310 – 1419. Český stát pod vládou Lucemburků 1310 – 1419*. Praha : Svoboda, 1968. s. 237.

¹⁴³ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1310 – 1378. Lucemburkové na českém trůně I*. Praha : Libri, 1999. s. 133 – 139.

¹⁴⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha : Argo, 2010. s. 175 – 176.

¹⁴⁵ Podrobněji o vlivu sv. Augustina na postavu Karla IV. KALISTA, Zdeněk. *Karel IV. Jeho duchovní tvář*. Praha : Vyšehrad, 2007. s. 49 – 66.

farního, byl člověk povinen platit desátek biskupský, tzv. podýmnné, z jednoho ohně. Ten platili ti, kdo měli vlastní komín. Ke všem poplatkům je nutné ještě připočítat platby za církevní úkony, totiž za křty, pohřby nebo zádušní mše. Navíc faráři mohli chudým farníkům půjčit například krávu, za kterou inkasovali další poplatky. V případě úhynu zvířete byl farník povinen ušlý majetek faráři nahradit. Vzhledem k vysoké ceně dobytka si to často nemohl dovolit a stal se tak dlužníkem a byl nucen si své dluhy odpracovat.¹⁴⁶

Duchovní měli dohlížet a kontrolovat nejen mravy mezi kněžími a řeholníky, ale i mravy laiků. Proti různým přestoupením, jako bylo opilství, smilstvo, cizoložství, hry v kostky a karty, lichva, loupeže, pověry nebo zaklínání a zařikadla, měli duchovní kázat v kostele a pak ve zpovědi ukládat pokuty a pokání. Pokud nic z toho nepomohlo, měli být provinilci posíláni před církevní soud. Zvlášť přísné tresty byly udíleny za lichvu. Velice přísně Arnošt z Pardubic vystupoval proti mnohým heretickým sektám a ustanovoval proti nim inkvizitory, často z žebravých řádů, jako byli dominikáni a minorité. Mimo to dominikáni a františkáni byli již papežem ustanoveni jako inkvizice v celém království. V každé diecézi tak byla inkvizice dvojí, papežská a biskupská. Proto byly stanoveny normy, kterými se měli inkvizitoři řídit a navzájem si nepřekážet. Arnošt z Pardubic se nechtěl dostat do konfliktu s některým s papežem jmenovaným řádem, a proto jmenoval inkvizitory především z papežem určených řádů. Vyžadována byla i příslušnost lidu k farnímu kostelu, především o nedělích a zasvěcených svátcích. Jejich počet z roku 1349 je velmi široký, a tak docházelo i k přestupování svátků, ale i postních dní. Zároveň povinnost zaopatřit nemocné měl opět jen vlastní farář nemocného. To samé se týkalo i pohřbů. Nebožtík měl být pohřben u svého farního kostela.¹⁴⁷

Arnošt z Pardubic, v podstatě ihned, co se ujal svého úřadu arcibiskupa, začal prosazovat očištění života a mravů duchovenstva, a to již na provinciální synodě, 12. listopadu 1349. Zde nabádal duchovní k dodržování zásad duchovního života, přislíbil odměny pro poslušné, ale také tresty pro provinilce. On sám pak chtěl být příkladem pro ostatní svým životem ve svatosti.¹⁴⁸ Již na této synodě zakázal nově vysvěceným kněžím konat při příležitosti první mše nákladné hostiny, ani samotné mše neměly být příliš okázalé. Nově vysvěcený kněz si měl do šesti dnů od svého přijetí obstarat v arcibiskupské kanceláři

¹⁴⁶ FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy 1310 – 1419. Český stát pod vládou Lucemburků 1310 – 1419*. Praha : Svoboda, 1968. s. 242 – 246.

¹⁴⁷ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 349 – 353; 377- 380.

¹⁴⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; ZACHOVÁ, Jana. *Život Arnošta z Pardubic podle Valentina Krautwalda*. Pardubice, 1997. s. 63 – 65.

doklad o svém svěcení a o příslušnosti k dané diecézi, tzv. *formatae*. Toto nařízení se snažilo čelit problému s potulnými kněžími.¹⁴⁹

Čtrnácté století přineslo církvi již zmíněné vynětí duchovenstva ze světského práva. To znamenalo, že duchovní nejen že nepodléhali světským panovníkům po právní stránce, ale navíc se ještě více oddělili od ostatního obyvatelstva a tvořili tak samostatnou skupinu. Ačkoli tak církev v Čechách tvořila samostatnou jednotku, podléhala stále papežské moci. Právě ve 14. století začali být vztahy mezi kurii a církví v Českém království užšího rázu. V první polovině tohoto století začalo do Čech přicházet velké množství papežských bul udělujících různá církevní benefícia¹⁵⁰. V době, kdy papežové sídlili v Avignonu na místo v Římě, především za pontifikátu papeže Jana XXII., byl zdokonalen systém papežského centralismu a fiskalismu, kdy docházelo k tomu, že se církevní obročí nebo jiné hodnosti daly koupit. Výše kupní ceny za benefícia závisela na důležitosti daného úřadu, především pak finanční možnosti z něj plynoucí. V každém případě nešlo o levnou záležitost. Tato praxe pak ve velkém pokračovala i za nástupců zmíněného papeže. Tím, že udělování beneficií záviselo na papežském rozhodnutí, byla omezena pravomoc pražského arcibiskupa.

Velmi rozšířeným se stalo mnohoobročnictví, kdy jedna osoba měla v rukou více beneficií, které si koupila. Přitom nebylo vůbec neobvyklé, že daný člověk neměl potřebné vzdělání, ani svěcení, či nebyl dokonce zletilý. Nebude proto překvapením, že často si tyto posty kupovali osoby šlechtického postavení. Když se jim ale naskytla možnost jiného, výhodnějšího zajištění, svůj duchovenský úřad opustili. Na církevní posty se tak dostávali lidé díky svému majetku nebo společenským kontaktům, nikoli na základě svých znalostí či schopností. Vzhledem k tomu, že častými držiteli církevních beneficií byli lidé, kteří měli jen kněžské či nižší svěcení, dostávali se na důležité posty lidé neschopní. Arnošt z Pardubic začal velice dbát na to, aby ti, kteří měli být ordinováni, měli patřičné vzdělání. Proto se musel každý klerik čekající na vyšší svěcení podrobit zkoušce. Také měl povinnost vykonávat jen kněžské zaměstnání, nikoli další světské. Jednou z povinností držitelů církevních beneficií byla povinnost rezidenční. Ta se vztahovala především na faráře, nicméně bylo možné udělit pro tuto povinnost dispens. Farář mohl určit svého zástupce, kterému faru pronajal, nebo ho zde mohl zastupovat jeho vikář za smluvený plat. Nicméně nebylo výjimkou, že se dotyčný

¹⁴⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav. *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Praha : České katolické nakl. Zvon, 1994. s. 37 – 38.

¹⁵⁰ Církevní beneficium (obročí) je trvalý důchod z církevního jmění, a to na základě církevního úřadu. Od 5. století se veškeré příjmy církvi dělily do 4 skupin: biskupovi, kněžím a jiným klerikům, na opravu chrámů a k bohoslužbám a mezi chudé a nemocné. Od 6. století se ustálil zvyk, že se zasloužilým kněžím nechávaly požitky z určitých nemovitostí. To se v 11. století změnilo tím způsobem, že se příjmy nechávaly přímo danému chrámu a duchovní tohoto chrámu s příjmy mohl disponovat. Tak vzniklo beneficium, to je často spojeno přímo s úřadem a bylo doživotní. Daný duchovní nemohl být ze svého postu sesazen, mohl ale sám odstoupit. Obročí mělo sloužit k pokrytí životních nákladů a jeden duchovní měl mít jedno obročí, pokud ale nestačilo na život, mohl mít i obročí dvě. Jejich hromadění ale bylo zakázáno. *Ottův slovník naučný*, 3. díl. Praha, 1890, s. 745.

nepostaral o svého zástupce, jen pobíral důchody či je různě vyměňoval a dále s nimi obchodoval.¹⁵¹ Rezidenční povinnost přísně vyžadoval i Arnošt z Pardubic, pod pohrůzkou pokuty či dokonce odnětí obročí, což se ale v mnoha případech nedělo. Je logické, že pokud měl nějaký biskup či prelát více obročí, nemohl pobývat na všech místech příliš dlouho. Často také vyšší církevní hodnostáři žili spíše na královském dvoře než na svých residencích.¹⁵² Jako tomu bylo v případě Jana ze Středy¹⁵³, který byl v letech 1353 – 1364 litomyšlským biskupem a od roku 1364 i biskupem olomouckým, zároveň byl po celou dobu císařovým dvorským kancléřem.¹⁵⁴

Není proto překvapením, že díky lákavému výsadnímu postavení a touhou po hmotném zabezpečení, počet kleriků velice stoupal. Ne však všichni duchovní měli svá benefícia nebo officia. Počet papežem udělených expektancí velmi převyšoval skutečný počet uprázdněných obročí, a to někdy více než 3krát. Některým klerikům byla udělena obročí ještě neuprázdněná. Z těchto potulných duchovních se stávali vikáři faráře, zastávali dočasně různé úřady za velmi nízký plat, nebo byli nuceni vykonávat jiné, neduchovní zaměstnání, jako byl post vychovatele, písaře, správce, purkrabího, ale často to byla zaměstnání jako hostinský nebo řezník.

Se vzrůstajícím počtem duchovních se ovšem nedá hovořit o vzrůstající morálce kněžstva. Na místo toho, aby právě jejich život byl příkladným pro světský lid, oddávali se často alkoholu, nosili zbraně, nevhodně se oblékali, hráli v kostky, věnovali se turnajům a dalším světským zábavám. Především velmi rozšířenou hru v kostky zakázal Arnošt z Pardubic na některé dny, zvláště na Štědrý den a Boží Hod, a to ustanovením z 20. prosince 1357 pod trestem exkomunikace. A byl to právě první pražský arcibiskup, který se pokoušel o nápravu mravů především duchovních, ale i laiků. Poslal rozkaz všem arcijáhenům, aby na základě svého úřadu a jeho pravomocí kontrolovali kázeň, konali vizitace, vyšetřovali a trestali veškeré přestupky. Ačkoli byli duchovní vyňati ze světské soudní pravomoci a Arnošt z Pardubic toto privilegium hájil, přestupky v mravech duchovní byly tak velké a rozsáhlé, že on sám učinil v této věci několikrát výjimku a vyzval městské úřady v Praze ke stíhání provinilců. Velkým problémem byla i překračovaná povinnost duchovních nosit předepsaný oděv a tonsuru jasně

¹⁵¹ FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy 1310 – 1419. Český stát pod vládou Lucemburků 1310 – 1419*. Praha : Svoboda, 1968. s. 238 – 242; VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 399 – 401.

¹⁵² VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 159 – 160.

¹⁵³ Jan ze Středy (1310 – 1380) kancléř Karla IV., biskup litomyšlský a olomoucký. Od r. 1347 je notářem krále, záhy se stal sekretářem. R. 1350 se stal kanovníkem vratislavským a olomouckým a r. 1353 se stal biskupem litomyšlským. Byl přítelem Francesca Petrarky, dochovaná je jejich korespondence. R. 1364 se stal biskupem olomouckým. Po r. 1374 upadl u Karla IV. v nemilost z neznámých důvodů. Po neshodách v olomoucké diecézi, se toužil stát biskupem ve Vratislavi, ale záhy umírá. Byl to muž vzdělaný, který podporoval vědy, umění a sám literárně působil. Na žádost Karla IV. přeložil část spisů sv. Augustina, dále pak Život sv. Jeronýma do němčiny. *Ottův slovník naučný*, 24. díl. Praha, 1906, s. 219 – 220.

¹⁵⁴ FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy 1310 – 1419. Český stát pod vládou Lucemburků 1310 – 1419*. Praha : Svoboda, 1968. s. 241.

označující příslušnost dané osoby. Ten, kdo by církevní oděv nenosil, ztrácel právní výsady duchovenského stavu. Provinční statuta z roku 1349 zakazují také duchovním nosit barevné či jinak zdobené suknice. Výjimkou nebylo ani nošení zbraní, což dokládá nařízení z roku 1349, zbraně zakazující. Výjimkou jsou dlouhé a nebezpečné cesty, kdy by duchovní mohli být ohrožováni. Často se synodální nařízení týkala styku duchovních s vyšším svěcením se ženami. Klerici, kteří by se takto provinili, se mají co nejrychleji navrátit k duchovnímu životu pod pohrůžkou ztráty obročí či zákazu konat bohoslužby. Arcijáhneni a faráři trpící takové chování ve svém okolí, mají být potrestáni jako by se sami provinili. Synody z let 1353 a 1355 obsahují nařízení týkající se kleriků zabývajících se ilegální činností, tj. padělatelů, přechovávající zlodějů nebo kradených předmětů. Dalším problémem se stal příliv cizinců, především pak Němců, do Čech. Ten byl zapříčiněn přílivem papežských provisí do rukou cizinců. Když se Čechy po Karlově císařské korunovaci staly centrem římsko – německé říše, je pochopitelné, že to znamenalo i větší příchod cizinců. Ti ale vzbuzovali velkou nevůli u domácího duchovenstva, hlavně v případech, kdy zastávali finančně výnosnější úřad.¹⁵⁵ Nicméně ještě před Karlovou císařskou korunovaci se mnoho českých beneficí dostalo do rukou Němců, a to díky provizím papeže Klimenta VI.¹⁵⁶

Odpovědí na otázku, proč se v hojné míře rozvinul papežský centralismus a fiskalismus a rozrostl se tak velký prodej obročí, je jednoduchá. Přesun papežů z Říma do jihofrancouzského městečka Avignon vyžadoval značné finanční zajištění. Navíc stavba papežského paláce, paláců jednotlivých kardinálů a budov papežské kurie byla velkou finanční zátěží a papežská kurie potřebovala vydané peníze získat nějakými prostředky nazpět. K tomu přispěl i hospodářský vývoj v západní Evropě. Je pochopitelné, že veškeré negativní projevy církve ve 14. století byly nejen všemi známy, ale byly i papežem nebo arcidiecézními statuty či synodami zakazovány. Tyto zákazy však byly překračovány. Sám Karel IV. se často obracel na papežskou kurii s žádostmi o obsazení různých beneficí svými rádci či úředníky.¹⁵⁷ Během pontifikátu Klimenta VI., který trval přes deset let, bylo do Čech vydáno na 300 provizní bul. Na konci jeho pontifikátu bylo pražské arcibiskupství již tak zatíženo papežskými zásahy, že nebylo možné získat některou prebendu jinak než právě skrze papežskou provizi. Tím byla pochopitelně omezena práva pražského arcibiskupa ohledně jmenování duchovních. Arnošt z Pardubic se alespoň pokusil omezit tyto papežské zásahy žádostí, aby sám mohl papežovým jménem udělit některé beneficium. Podařilo se mu to ve

¹⁵⁵ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 162 – 166; 170 – 174; 333; 381 – 384; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav. *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Praha : České katolické nakl. Zvon, 1994. s. 39 – 49.

¹⁵⁶ ERŠIL, Jaroslav. *Správní a finanční vztahy avignonského papežství k českým zemím ve třetí čtvrtině 14. století*. Praha : Československá akademie věd, 1959. s. 50.

¹⁵⁷ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 154 – 155.

čtyřech případech, roku 1343, kdy jmenoval několik kanovníků v kolegiálních kostelech své diecéze a rezervoval jim prebendu, a dále v letech 1348, 1350 a 1352, kdy získal právo udělit 25 osobám jakékoli církevní beneficium. I za dalších nástupců Klimenta VI. se systém papežských provizí rozvíjel dál, ještě více do hloubky. Dá se však říci, že právě od doby pontifikátu tohoto papeže až do konce doby „avignonského zajetí“, byly všechny hodnosti a prebendy pražského kostela obsazovány papežem, ať již přímo či nepřímo. Na sklonku „avignonského zajetí“ již můžeme mluvit o větším utužení a rozšíření papežského centralismu, který znamenal konec i pro poslední zbytky samosprávy pražského kostela a utužil závislost na Avignonu. To bylo pro celou českou církevní správu devastující a o několik let později celá situace nutně musela vygradovat do radikálního řešení.¹⁵⁸

Nemůžeme se tedy divit tomu, že se objevuje již i veřejná kritika duchovních poměrů. Na tu se zaměřili veřejní kazatelé. Jedním z prvních byl Konrád Waldhauser¹⁵⁹, který do Prahy přijel roku 1363 na vyzvání císaře Karla IV.. S jeho pomocí a s pomocí městské rady Starého města začal kázat latinsky a německy proti přepychu a rozmařilostem duchovenstva. Dalším, významnějším kazatelem se stal Jan Milíč z Kroměříže^{160 161}.

Nová církevní organizace pražského biskupství je spjata s postavou Arnošta z Pardubic. Od roku 1243, kdy pražský hrad vyhořel, sídlo biskupa se přestěhovalo na Malou Stranu. Ale až Jan IV. z Dražic započal stavbu biskupské rezidence, která byla dokončena až za nástupce Arnošta z Pardubic, Jana Očka z Vlašimi¹⁶².

¹⁵⁸ ERŠIL, Jaroslav. *Správní a finanční vztahy avignonského papežství k českým zemím ve třetí čtvrtině 14. století*. Praha : Československá akademie věd, 1959. s. 48 – 50; 69.

¹⁵⁹ Konrád Waldhauser (1326 – 1369) vstoupil do kláštera ve Waldhausenu v Horním Rakousku, od kterého přijal své jméno. R. 1350 byl vysvěcen na kněze a vykonal pout' do Říma, kde se utvrdil v kazatelské činnosti. Tu provozoval především v Rakousku. Horlil proti neduchovnímu životu kněžích a simonii. R. 1363 krátce navštívil Prahu. Na žádost Karla IV. se vrátil do Čech a začal kázat. Pro velkou popularitu byl nucen kázat na náměstí. Až když se dotkl otázky simonie, která byla velice živá v kláštrech žebrevých řádů, byl r. 1364 obviněn z kacířství, ale obhájil se. Další spor vznikl r. 1366 s karmelitány. R. 1368 se jako císařský kaplan vypravil za Karlem IV. do Říma. Odsud se vrací r. 1369. *Ottův slovník naučný*, 27. díl. Praha, 1908, s. 122 – 124. Podrobněji LOSKOT, František. *Konrad Waldhauser, řeholní kanovník Sv. Augustina, předchůdce Mistra J. Husa*. Praha : Volná myšlenka, 1909. 125 s. Dále srovnej: Šimek, František (ed.). *Staročeské zpracování Postily svaté univerzity pražské Konráda Waldhausera*. Praha : ČAVU, 1947.

¹⁶⁰ Jan Milíč z Kroměříže (zemř. 1374) narozen v Kroměříži. Vstoupil do kněžského stavu, poté do služeb královské kanceláře Karla IV., kde byl v letech 1358 – 1360 registrátorem, r. 1360 korektorem a 1360 – 1362 notářem. Později se stal kanovníkem a sakristou pražského kostela. V zimě 1363 se vzdal všech svých hodností a odešel do Horšova Týna připravovat se na dráhu kazatele. R. 1364 se vrací do Prahy, kde začíná kázat česky. R. 1366 byl uvězněn arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi za označení Karla IV. antikristem. Odjel za papežem do Říma a byl jím očištěn. R. 1373 byl opět obviněn z kacířství a odebral se do Avignonu, kde umírá. *Ottův slovník naučný*, 17. díl. Praha, 1901, s. 337 - 342. Podrobněji KANÁK, Miroslav. *Milíč z Kroměříže*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1975. 147 s. Milíčova kázání na synodách duchovenstva byla vydána péčí Viléma Herolda a Milana Mráze. Srov. HEROLD, Vilém; MRÁZ, Milan. *Iohannis Milicii de Cremsir Tres sermones synodales*. Praha : Academia, 1974.

¹⁶¹ FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy 1310 – 1419. Český stát pod vládou Lucemburků 1310 – 1419*. Praha : Svoboda, 1968. s. 247 – 249; HLEDÍKOVÁ, Zdenka. *Svět české středověké církve*. Praha : Argo, 2010. s. 179 – 181.; MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha : Česká katolická charita, 1982. s. 109- 114.

¹⁶² Jan Očko z Vlašimi (zemř. 1380) byl druhým pražským arcibiskupem. Od svých mladých let působil jako důvěrník a tajemník Karla IV. R. 1351 se stal olomouckým biskupem, 12. července 1364 pražským arcibiskupem. Na jeho místo v olomoucké diecézi nastoupil Jan ze Středy. R. 1368 byl za císařovi nepřítomnosti v zemi jmenován jejím správcem a poručníkem syna Václava. Na Hradčanech a Vyšehradě založil bohatě nadané špitály a pokračoval ve stavbě roudnického zámku a opravě města Roudnice. Hrál velkou úlohu při jednání mezi císařem a papežem, a proto byl r. 1378 jmenován

Arnošt z Pardubic stojí za vytvořením pevné soustavy, která v sobě zahrnovala nejen starší prvky do té doby existující, ale též nové instituce. Obvyklá struktura byla v české církevní správě rozvětvená a doplňovaly ji centrální zástupné instituce arcibiskupa, na principu úřadů nespojených s benefícií. Na nejnižším stupni této struktury stály farnosti, v jejichž čele byl farář, navrhovaný patronem kostela, tj. dědicem jeho zakladatele a jmenován biskupem. Nad farnostmi stály děkanáty v čele s děkanem, které byly dotvořeny právě v této době a sdružovaly 11 – 79 farností. Nad nimi pak bylo 10 arcijáhenství, které tvořilo 1 – 10 děkanátů. Arcijáhen byl volen pražskou biskupskou kapitulou. Za života Arnošta z Pardubic ale význam úřadu arcijáhenu poklesl. A to především z důvodu papežových zásahů a jeho provizí. Papež sám uděloval a ustanovoval arcijáhenny, ale i další výnosná benefícia.¹⁶³ Vzhledem k tomu, že biskup byl odkázán na pomoc a působnost arcijáhena, byl jeho úřad o to důležitější. Jeho pravomoc zasahovala do soudní moci v manželských rozepřích a v lichvě, kontrolovali kněžskou kázeň a trestali její provinění, měli povinnost stíhat kacíře a přivádět je k biskupskému inkvizitorovi, dohlížet na dodržování církevních zákonů, ale také konali visitace církevních okrsků. Vzhledem k rozšířené pravomoci arcijáhenu, byl jejich úřad pro arcibiskupa velmi důležitý, jelikož skrze ně mohl působit a usměrňovat duchovní. Tato jeho možnost byla pak značně omezena papežskými zásahy do tohoto úřadu. Arcijáhenni měli nejen své statky a důchody v sídelních městech, ale také další dávky duchovenstva a podíl na pokutách. Tak poskytoval tento úřad nemalou finanční zajištěnost, a stál v zájmu mnoha uchazečů, jak domácích, tak i zahraničních.¹⁶⁴

Ke správě své diecéze měl pražský arcibiskup své úředníky, kteří se nazývali arcibiskupskou konsistoří. Nejdůležitější z nich byli oficiál a generální vikáři¹⁶⁵. Právě za života Arnošta z Pardubic se trvale uchytil již existující úřad generálního vikáře, tj. zástupce nepřítomného a pomocník přítomného arcibiskupa. Většinou byli dva a měli ve svých rukou potvrzování nových beneficiátů jménem arcibiskupa, zřizování nových beneficií nebo pobožných nadací, udělování dispensu jménem arcibiskupa a trestat různá přestoupení. Novou institucí byl korektor kléru, jehož pravomoc se ustálila až v 80. letech 14. století, kdy se stal trestním soudcem. Korektor kléru měl dohlížet na všechny duchovní a jejich mravy. Sami byli osobami, které vynikali svým ctnostným životem a dodržovali církevní předpisy. Mezi známé korektory kléru patřil kanovník Petr z Rožmberka.¹⁶⁶ Arnoštovi vděčí církevní správa nejen

---

kardinálem. R. 1379 se vzdal arcibiskupského úřadu ve prospěch svého synovce Pavla z Jenštejna. *Ottův slovník naučný*, 18. díl. Praha, 1902, s. 613 – 614.

¹⁶³ Tamtéž, s. 330 – 339.

¹⁶⁴ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948, s. 161 – 162; 347.

¹⁶⁵ Podrobněji o tématu a vývoji úřadu generálních vikářů pojednává HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské. Ze správních dějin pražské diecéze*. Praha : Universita Karlova, 1971. 143 s.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 345 – 346; 380 – 381.

za generálního vikáře nebo korektora kléru, ale také za vznik již zmíněného úřadu oficialátu, tj. biskupova soudu, který se stal trvalou institucí v roce 1356 a pracoval podle jasné stanovených pravidel a postupů. V čele stál soudce a pod ním další advokáti, prokurátoři a přísední notáři. Tyto tři úřady, oficiál, generální vikář a korektor kléru, měly vést církevní jurisdikci. Fungovaly z vůle arcibiskupa a nebyly narušovány zvenčí, jako úřad arcijáhenů. Funkce těchto institucí přivedla především stabilitu a jistotu veřejných poměrů v těch oblastech, do kterých měly právo zasahovat.¹⁶⁷

Mezi další osoby přítomné na arcibiskupském dvoře byli písaři. Nejvyšším z nich byl písař arcibiskupské kanceláře, penitenciáři sloužící ke zpovídání a rozhřešení případů, advokáti nebo také prokurátoři působící před duchovním soudem a pochopitelně velké množství světicích biskupů, kteří udíleli kněžské svěcení, svátost biřmování, světili kostely, oltáře, hřbitovy a jiná místa nebo předměty.¹⁶⁸

Pražská biskupská kapitula byla samosprávným sborem již od 11. století. Nej přednější místo v něm měli čtyři preláti (probošt, děkan, pražský arcijáhen a scholastik) a dvaatřicet prebendovaných kanovníků. Dohromady tvořili sbor s hlasovacím právem ve všech společných záležitostech i záležitostech majetkových. Kanovník měl k dispozici určitou prebendu¹⁶⁹, která mu poskytovala slušné životní zabezpečení, a která vznikla rozdělením původně společného majetku. Prebenda se stala jakýmsi zajištěním pro osoby působící ve službách krále nebo biskupa. Od poloviny 14. století se v Čechách stalo běžným, že kanovníci byli přijímáni na základě papežského rozhodnutí učiněného často na přímělu panovníka nebo jiné vlivné osoby. S postupem času, a to především v době Arnošta z Pardubic, vznikla povinnost pro preláty i kanovníky mít svého zástupce, vikáře. Ten je mohl zastupovat při liturgii. Vikáři se pak začali sdružovat do vlastního vikářského spolku.¹⁷⁰ Pražská metropolitní kapitula měla za úkol dosazovat osoby na ostatní úřední místa při pražském kostele, jako byl post sakristy, kantora, oltářníka nebo faráře svatovítského kostela a další. V obsazování církevních postů měla metropolitní kapitula při pražském kostele naprostou svobodu. Výjimkou byly prebendy královské, které obsazoval sám král.

Za doby Arnošta z Pardubic byly zavedeny dvoje knihy zápisů u arcibiskupské konsistoře, a to Libri confirmationum a Libri erectionum. Totiž knihy konfirmační a erekcční. Knihy

¹⁶⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 186 – 189.

¹⁶⁸ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 346 – 347.

¹⁶⁹ Prebenda je pevně vyčleněná část z původně společného majetku kapituly, která byla přidělována jednotlivým kanovníkům. Prebendy sestávaly z nemovitého majetku, obvykle z vesnic, na kterých daná osoba dále hospodařila a z výnosu odváděla určitou část do společné pokladny kapituly a část si ponechávala k vlastnímu užítku. Ne všechny prebendy ale byly stejně výnosné, proto vzniklo právo opce, tj. v případě uvolnění výnosnější prebendy, mohl kanovník té chudší žádat o její přidělení. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 324 - 325.

¹⁷⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 154.

konfirmační vznikající od roku 1354 a zahrnující informace až do roku 1436, obsahují církevní potvrzení udělené duchovním správcům, oltářníkům a dalším držitelům beneficií, kteří byli dosazeni na duchovenské posty svými patrony. Erekcční knihy, které vznikají od roku 1358, pak obsahují zápisy o různých církevních nadacích a zahrnují dobu až do roku 1602.

Za doby prvního pražského arcibiskupa docházelo k obsazování duchovenských míst víceméně podle kanonických zákonů. Místy se ještě objevuje v malé míře laická investitura nebo případy, kdy si někteří klerikové sjednávali benefícia bez vědomí církevních představitelů. Což ale založení konfirmačních knih znemožňovalo. Také tzv. vlastní kostely přestávaly být vlastnictvím soukromého majitele a stávaly se majetkem církve. Bývalý majitel kostela se stal jejich patronem s podacími právy^{171 172}.

Pražský arcibiskup měl ve svých povinnostech nejen veškerou duchovní správu diecéze, ale také vedení hospodářství biskupských statků, kam patřily především daňové záležitosti, jako byly poplatky duchovenstva i obyvatel země. Příjmy a finanční stránku arcibiskupského úřadu měl na starosti pokladník. Velkou část příjmů do pokladny tvořily výnosy z půdy a nemovitostí, úroků nebo censů. Arcibiskup měl také velké pozemkové vlastnictví. Mezi nejrozsáhlejší patřila pelhřimovská lokalita, Herálec, Křivsoudov, Trhový Štěpánov a Chýnov. Menší pak v Bucharech, Terčicích, Supí Hoře, v Rokycanech, Herštejně a v okolí Prahy. Pozemkové vlastnictví arcibiskupa zahrnovalo nejen území zemědělsky osídlené a vyspělé, ale také menší města s nejnezbytnějším zázemím. Podle typu územního celku, stál v čele zástupce arcibiskupa, purkrabí, rychtář nebo městská rada.¹⁷³ Nicméně, nejenom že Arnošt z Pardubic spravoval pozemky, které zdědil po svých předchůdcích, ale zakládal i nové kláštery, jako byl klášter v Sadské, v Jaroměři nebo v Rokycanech. Zakládal i nové špitály, a to v Českém Brodě, v Příbrami a Libáni. Díky němu také vzniklo mnoho rybníků, v Kyji, Rokycanech, Horšově Týni, Příbrami, Řečici, Žerčicích a Hejnově.¹⁷⁴

3.1.1. Diecéze a kláštery

Již po svém vstupu do Českého království, bylo pro Karla typické nejen opírání se o domácí prostředí, tzn. obklopení se družinou domácích rádců, ale také snaha upevnit svou

¹⁷¹ Podací (patronátní) právo je soubor práv a povinností příslušející určité osobě vůči kostelu nebo církevnímu úřadu. Počátky tohoto práva nalezneme už v 5. století. Osoba, která poskytla pozemek, finance nebo nechala vystavět církevní stavbu, má právo podílet se, či dokonce prosadit určitou osobu na benefícia u daného kostela se souhlasem církevního představeného. Mezi další práva patří čestné místo v církevním průvodu, vzpomínka v církevních modlitbách, dříve právo na hrob v kostele, později čestné místo na hřbitově. *Ottův slovník naučný*, 19. díl. Praha, 1902, s. 330 – 333.

¹⁷² VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 342 – 343.

¹⁷³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 174 – 178.

¹⁷⁴ VILÉM Z HASENBURKA. *Vita venerabilis Arnesti primi archiepiscopi ecclesie Pragensis. / Život ctitelného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela pražského*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1994. s. 27 – 31.

moc vložení svých nadějí do rukou bohatých klášterů a církevních institucí. Dobře věděl, že šlechta, která podporovala jeho osobu, nemusí zůstat na svém stanovisku dlouho, zvláště pokud se Karel rozhodne nevycházet jí se vším vstříc. Proto začal klášterům udělovat různá privilegia, která zaručovala správní i soudní svobodu. V tom pokračoval i po otcovi závěti, v roce 1341. Právě od tohoto roku se Karel začal více opírat o bohaté kláštery. Udělováním privilegií se pak mohly pomalu vyvazovat ze správní a ekonomické závislosti na královských obcích a urychlovat rozvoj svého hospodářství. Na rozdíl od svého otce nezatěžoval zemi dalším zadlužením či zastavením královského majetku, nýbrž se pokoušel zadlužené kláštery osvobodit od daňového zadlužení.¹⁷⁵ Ve své politice pokračoval i po své císařské korunovaci. Některé kláštery ale upřednostňoval v darování různých privilegií, a to především fundace spojené s královskou rodinou, jako byli křížovníci s červenou hvězdou, jejichž velmistrovovi podřídil některé nemocnice a královské kaple a povolil mu do jisté míry rozšířit majetek. Jinak byl totiž vydán zákaz jakkoli rozšiřovat klášterní majetek bez souhlasu panovníka.¹⁷⁶ Klášterům odpouštěl nejen placení daní, ale též často obecné berně, povinnost poskytovat pohostinství, dovolení vystavět město, založit další dům, povolení konat trhy, koupit statky nebo platy či potvrzování starších privilegií. Ve všem tomto postupu viděl Karel jistě nejen oddlužení klášterů, ale také jejich stabilizaci. Ze svého mládí prožitého ve Francii, si přisvojil také jednání panovníka vůči církvi, a to především exempce kleriků ze správní a soudní oblasti světské pravomoci. Nerespektování tohoto nařízení bylo císařem potrestáno.¹⁷⁷

Ještě jako markrabě moravský založil Karel kapitulou při královské kapli Všech svatých na Pražském hradě, 8. ledna 1339. Ta měla být královskou kaplí soustřeďující elitu učených kleriků ve službách krále a vznikla po vzoru pařížské Saint-Chapelle. Dále pak, 5. října 1343, čtyřiačtyřicetčlenný sbor mansionářů u pražského kostela, který měl za úkol konat bohoslužby u oltáře Panny Marie a být jakousi novou kapitulou. Té podřídil i sbor založený v italském Terenzu a sbor při kostele Panny Marie v Norimberku. Chtěl také spojit venkovská proboštství – konkrétně litoměřické, boleslavské a mělnické - s pražskou kapitulou.¹⁷⁸ Významnou pak byla, zatím pětičlenná kapitula zřízená na Karlštejně při kapli Panny Marie, roku 1357, která měla být rozšířena na deset členů. Té byly přesně stanoveny liturgické předpisy a vnitřní pravidla, zároveň ji uvázal trvale k osobě českého krále prezentačním právem. Duchovní sbor měl za úkol střežit symbol císařství, říšské korunovační klenoty, uložené na Karlštejně od roku 1365, i ochranu ostatků Kristova utrpení, část kříže a trnové

¹⁷⁵ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. str. 108 - 109; s. 152.

¹⁷⁶ KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. I. (1355 – 1364)*. Praha : Karolinum, 1993. s. 27.

¹⁷⁷ *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 233.

¹⁷⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha : Argo, 2010. s. 111 - 112; 173 – 181.

koruny, hřeby a houbu. Karlštejn se po uložení říšských korunovačních klenotů stal po Karlovi hlavním nositelem císařské myšlenky.¹⁷⁹ Zakládací listina nové kapituly předepisovala přesné a podrobné konání mší a oficií. Konat mši v kapli Umučení Páně bylo určeno jen biskupům a arcibiskupovi. V listině bylo zahrnuto nejen hmotné zabezpečení kapituly, ale i nařízení zakazující noční pobyt žen v hradní věži, kde se nacházela kaple Umučení Páně, a to kvůli vzácným ostatkům zde uchovávaným.¹⁸⁰

Karel, stejně jako jeho předchůdci, byl nejen upevňovatel své moci pomocí církevních institucí, ale také zakladatel nových. Na rozdíl od nich, ale musíme jeho zakladatelskou činnost hledat v počátcích jeho vlády, což ukazuje na snahu zabezpečit své království i pro následující roky panování.¹⁸¹ Kláštery, které založil byly určeny pro Nové Město pražské, které chtěl zrovnoprávnit se Starým Městem pražským a připravit Prahu na to, stát se císařskou metropolí. Na Novém Městě pražském zřídil 7 církevních institucí, r. 1347 klášter karmelitánů u P. Marie Sněžné a klášter slovanských benediktinů v Emauzích, r. 1350 klášter augustiniánů kanovníků na Karlově, r. 1354 klášter augustiniánek poustevnic sv. Kateřiny a klášter benediktinů milánského ritu sv. Ambrože, r. 1360 klášter servitů P. Marie Na trávníčku a kolegiální kapitula u sv. Apolináře na Větrově. Především klášter v Emauzích měl zdůrazňovat slovanství jak liturgickým jazykem, tak i zasvěcením českým a slovanským světcům. Zároveň měl podporovat Karlovu tehdejší východně orientovanou politiku.¹⁸²

Již v úvodu této kapitoly jsem zmínila Karlův osobní vztah k sv. Augustinovi, na jehož základě vznikl i augustiniánský klášter na Karlově. Karlov měl výlučné postavení v samotném založení Nového Města pražského, a to zvláště v císařské ideji, jakožto odkaz na císaře Karla Velikého a budoucí nastoupení lucemburské dynastie na jeho trůn. Tuto ideu pak převzal Karlštejn.¹⁸³

Kláštery měly právo svobodné volby svých přestavených. Starší řády s doživotními opaty, si své představené volily sami s následným potvrzením arcibiskupa. Mladší řády, kde opat neměl doživotní postavení, volily svého představeného řádové kapituly a danou volbu potvrzovali vyšší řádové představení, tzn. generálové, ti potvrzovali provinční představené, provinciálové pak představené místní.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 133 – 134.

¹⁸⁰ KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. I. (1355 – 1364)*. Praha : Karolinum, 1993. s. 108.

¹⁸¹ Jeho otec, Jan Lucemburský, založil až na sklonku svého života, r. 1342, smíchovskou kartouzu; Václav II. nebo Přemysl II. byli zakladateli především na vrcholu moci (Zbraslavský klášter 1292, Zlatá Koruna 1263). HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha : Argo, 2010. s. 172.

¹⁸² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha : Argo, 2010. s. 121 - 124; 169 – 173.

¹⁸³ Tamtéž, s. 124 – 126.

¹⁸⁴ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 343.

Co se týká pravomoci arcibiskupa vůči klášterům, ta byla značně omezena. Většina řádů, především rytířské a žebravé řády, byly z jeho pravomoci vyňaty a podřízeny přímo papeži. Řád benediktinů ale pod autoritu arcibiskupa spadal. Velkým problémem se tato situace stala v případě, když chtěl Arnošt z Pardubic zasahovat do vnitřního života daného kláštera, a to například v případě poklesu mravů. Roku 1354 si vymohl od papeže mandát s možností vizitace i v kláštorech, aby zde mohl učinit potřebnou reformu.¹⁸⁵

Ačkoli měl Karel IV. k církvi a k zakládání klášterů velice kladný vztah, nesmí být opomenuto, že kláštery vybavil pozemkovým majetkem velice skromně. Zároveň zamezil nadměrnému růstu pozemkového vlastnictví církve, tzv. amortizačními zákony. Jeho snaha o ekonomickou stabilitu a vzestup klášterů je často přeceňována. Ve 14. století dochází k úpadku a následnému rozkladu ekonomické a správní struktury klášterních velkostatků, které byly původně založeny na robotě a naturálních vztazích.¹⁸⁶ Jejich rozkvět je nutné hledat v agrární revoluci 13. století.¹⁸⁷

Do doby života Karla IV. a Arnošta z Pardubic spadá také gotická přestavba katedrály na pražském hradě. Základní kámen nové stavby katedrály sv. Víta byl položen 21. listopadu 1344. Za architekta katedrály byl určen Matyáš z Arasu, povoláný Karlem do Čech. Po jeho smrti v roce 1352 stavbu převzal Petr Parléř. Katedrála sv. Víta měla specifický význam a byla symbolem Českého království. Avšak předpoklady nové stavby byly stanoveny již o tři roky dříve Janem Lucemburským. Král určil děkanovi pražské kapituly, tehdy Arnoštu z Pardubic, aby došlo ke znovuzřízení stříbrných náhrobků sv. Václava a sv. Vojtěcha a ke stavbě nového chrámu, a to vše z peněz darovaných příjmů z urbury. Z toho vyplývá, že ačkoli byl iniciátorem přestavby Karel, o průběh samotné stavby měla pečovat pražská kapitula. Ta zajišťovala řemeslníky, platila je a organizovala. Nicméně samotné urburní důchody pochopitelně nestačily pokrýt veškeré náklady na tak velkolepou stavbu, a tak Arnošt z Pardubic, nyní již jako arcibiskup pražský, poskytoval finance z vlastních zdrojů. Zároveň roku 1350 doplnil statuta pražského kostela o zákonné ustanovení, že on sám a celá kapitula bude platit drobné opravy staré baziliky. Zajištění bylo nasměrováno i do budoucna, protože určil, že každý následující pražský arcibiskup měl do roka od svého jmenování složit určitou finanční částku na novou stavbu. Toto ustanovení bylo určeno i pro další členy kapituly, kteří měli platit nižší finanční částky. Nicméně nákladnost celého projektu vyžadovala daleko více finančních prostředků než jaké si mohla pražská kapitula dovolit. Z

---

¹⁸⁵ CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. s. 126 – 127.

¹⁸⁶ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1310 – 1378. Lucemburkové na českém trůně I*. Praha : Libri, 1999. s. 133 – 139.

¹⁸⁷ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. str. 108 - 109; s. 16 – 20.

toho důvodu vypsál Arnošt z Pardubic veřejnou sbírku určenou pro diecézní i řeholní klér pražské diecéze, nejspíše někdy v letech 1346 – 1355, a další pak ještě v roce 1355, po císařské korunovaci Karla IV. Současně byla vypsána i sbírka pro stavbu nového pražského mostu.¹⁸⁸ Nejen diecéze finančně vypomáhala ve stavbě chrámu, ale i další dvorská elita chtěla stavbu finančně podpořit. Mezi nimi byl i Rudolf Saský nebo magdeburský purkrabí Burchard. Taktéž došlo k určení ředitele a správce stavby, jenž na stavbu dohlížel a zároveň předkládal účty arcibiskupovi, který je schvaloval. Po dobu stavby chrámu, za života prvního pražského arcibiskupa, se na tomto postu vystřídali tři muži, kanovník a kouřimský arcijáhen, Bušek Linhartův z Braškova, kanovník Mikuláš Holubec a kronikář Beneše Krabice z Weitmile. Po celý čas, kdy byl pražským arcibiskupem Arnošt z Pardubic, sloužila pro liturgické účely původní románská bazilika. Ještě za života Matyáše z Arasu bylo postaveno pět shodných chórových kaplí. Centrální z nich, císařská kaple, byla zasvěcena Nejsvětější Trojici. Samotný císař se přímo finančně na stavbě nejspíše nepodílel. Snažil se především pozdvihnout a oslavit královský rod, projevující se vymezením místa pro pohřby členů rodiny, a zdůraznit význam sv. Václava jako předka královského vládnoucího rodu projevující se napojením svatováclavské kaple k novému gotickému chrámu a obložený hrob sv. Václava zlatem a drahými kameny.¹⁸⁹

V katedrále pak probíhala veškerá kapitulní liturgie, která zahrnovala každodenní a noční oficia v choru a denní zpívanou mši. Oboje byly zpívané jednohlasným gregoriánským chorálem. Zpěv během liturgie vyžadoval pochopitelně značnou schopnost a nadání, z toho důvodu byly některé pěvecky náročnější části mše určeny pro speciálně vyškolené kleriky-zpěváky.

Ve slavení mše se kanovníci střídali po týdnech, nicméně o svátcích nebo zvláštních příležitostech, jako byly třeba synody, celebroval mši samotný arcibiskup nebo některý z jeho světících biskupů. Vzhledem k tomu, že officium bylo rozloženo téměř do celého dne, nebylo v rukou dvaatřiceti kanovníků a čtyř prelátů, aby to celé zvládali sami. Co se týče zpěvu byli zde ještě tzv. choralisté, kterých bylo třicet a měli za úkol zpěv kanonických hodin a další pěvecky náročné pasáže mše. Dále to pak byli bonifanti, mladí chlapci, kteří měli zpívat mariánské hodinky. Dalším sborem při katedrále byl sbor dvanácti žaltářníků. Ti byli založeni Karlem IV. roku 1360. Jejich úkolem byla každodenní recitace celého žaltáře.¹⁹⁰

Arnošt z Pardubic měl za úkol řídit především organizaci a pořádek nejen v katedrále při liturgii, ale i mezi duchovenstvem. K tomu měla sloužit statuta pražského kostela, vydané

¹⁸⁸ *Čtení o Karlu IV. a jeho době*. Praha : Svobodné slovo-Melantrich, 1958. s. 147 – 152.

¹⁸⁹ Zpracováno dle HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 144 – 154. Podrobněji o pražské katedrále STEJSKAL, Karel. *Umění na dvoře Karla IV.* Praha : Artia, 1978. s. 164 – 197.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 155 – 158.

18. listopadu 1350, která vypracoval pražský kanovník Jan Paduánský a Arnošt z Pardubic je pak ještě zredigoval. V té podobě pak byla publikována a všichni duchovní při pražském kostele museli přísahat na jejich dodržování. První pražský arcibiskup se pak ještě rozhodl sepsat soubor zahrnující veškeré liturgické texty pro hudbu, jejichž znění mělo být platné pro pražskou katedrálu i v budoucnosti. Původně byl soubor rozvržen do devíti kodexů, z nichž se ale dochovalo pouhých šest.

Statuta pražského kostela a liturgický soubor Arnošta z Pardubic byl určen nejen pro pražskou katedrálu, ale proto, že právě ona měla být vzorem pro další sufragánní biskupství a kostely v pražské diecézi, tak i ony byly pod jejím vlivem, co se týká organizace správní, tak i liturgické. Kolegiální kapituly, litoměřická, boleslavská, mělnická a u Všech svatých, měly sice svou vývojovou linii a byly v podstatě nezávislé a samostatné, nicméně Arnošt z Pardubic jejich hodnostáře podřídil ještě nové kanovnícké prebendě při pražské metropolitní kapitule. Tím pádem byli vrchními hodnostáři jak kolegiálních kapitul, tak byli i kanovníky pražské kapituly. Pro olomoucký biskupský kostel byla statuta stanovena v podobě stručného vizitačního nařízení již v roce 1349 a jsou velice podobná v mnoha ustanoveních těm pražským.¹⁹¹

3.1.2. Pražské arcibiskupství

„Nebot' na žádost nejjasnějšího knížete Jana, krále Českého prvorozence jeho Karla, císaře Římského, vždy rozmnožovatele říše, a krále Českého léta Páně 1344 kostel Pražský byl povýšen na metropolitní a zbaven poddanství arcibiskupa Mohučského skrze JSv. Klementa, svatě Římské obecné církve nejvyššího biskupa, i poddání mu biskupové Olomoucký a Litomyšlský co suffragani.“¹⁹²

Vznik pražského arcibiskupství je spjat se schůzkou Karla, jeho otce Jana Lucemburského a papeže Klimenta VI. v Avignonu, v dubnu 1344. Zde byl markrabě Karel navržen jako protikandidát proti Ludvíku Bavorovi na římský trůn, čímž by se vyřešil spor mezi papežem a dosavadním císařem. Odměnou bylo zřízení pražského arcibiskupství papežskou bulou z 30. dubna 1344. Společně s pražským arcibiskupstvím, mělo vzniknout i biskupství v Litomyšli. České království bylo ve střední Evropě poslední zemí, která nebyla církevně samostatná, nýbrž byla podřízena mohučskému arcibiskupovi. Vyvrcholila tak snaha, a to již po páté, získat církevní metropoli v Praze. Jako důvody povýšení biskupství na arcibiskupství je uváděna vzdálenost Prahy a Olomouce od Mohuče, případné nebezpečí hrozící při této cestě,

¹⁹¹ Tamtéž, s. 158 – 164.

¹⁹² VILÉM Z HASENBURKA. *Vita venerabilis Arnesti primi archiepiscopi ecclesie Pragensis. / Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela pražského.* Praha : Česká křesťanská akademie, 1994. s. 13.

zároveň pak, že cesta vede přes cizí církevní provincie, dále překážky jazykové, tj. čeština a němčina a nemožnost vizitace českých diecézí.¹⁹³ Zřízení metropolitního sídla v Praze mělo zdůraznit význam budoucího římského krále i císaře a posílit jeho vliv v celé Evropě. Vzhledem k politické situaci byl Karel zaneprázdněn řešením konfliktu s Ludvíkem Bávorem, a tak svěřil péči o vnitřní správu vzniklého arcibiskupství Arnoštovi z Pardubic. Zároveň se Karel snažil, a to v letech 1348 – 1353, zajistit si připoutání Slezska k českým zemím, a to podřízením vratislavského biskupství pražské metropoli a vyvázat jej tak z hnězdenské provincie. Jeho jednání s papežem ale nenašla úrodnou půdu a jeho pokus vyzněl naprázdno.¹⁹⁴ Nicméně v listopadu 1358, když byl císař Karel IV. přítomen ve Vratislavi, podařilo se mu vratislavskou diecézi těsněji připoutat k České koruně. Jednak tím, že vratislavský biskup Predslav a kapitula složili lenní slib za městečko Grodków, které bylo později, v únoru 1359, včleněno k České koruně a získalo některé výsady, a pak vévodství hornoslezská a dolnoslezská vydala osvědčení, že, s výjimkou vévodství javorsko-svídnického, jsou buď v bezprostředním nebo v lenním panství českého krále. To samé platilo i pro biskupství vratislavské a jeho majetek. V listině bylo uvedeno, že vratislavský biskup je povinen skládat lenní přísahu, je zavázán českým králům pomocí celým svým majetkem a je povinen účastnit se korunovace českých králů.¹⁹⁵

Kromě zakládací listiny pražského arcibiskupství, byly vydány další čtyři listiny ze strany papeže. Předně to byla listina povyšující pražského biskupa Arnošta na prvního pražského arcibiskupa. Ta byla zaslána v opisu i pražské kapitule s nabádáním k poslušnosti pod pohrůzkou trestů ve jménu papeže. Další vydaná listina jmenovala novým litomyšlským biskupem opata luckého kláštera, Jana. 5. května 1344 byla papežem vydána zvláštní bula, která udělovala pražskému arcibiskupovi právo korunovat českého krále, které bylo dříve v rukách mohučského metropolity.¹⁹⁶

Opatem na nově vzniklé biskupství v Litomyšli byl jmenován opat luckého kláštera, Jan, který byl nejspíš ve velké oblibě u královského dvora, především u budoucího českého krále Karla. Byl to právě on, kdo se podílel na výběru osob, které by mu mohli být v budoucnu dobrými a spolehlivými rádci. Jako tomu bylo v případě Arnošta z Pardubic. Ačkoli vzniklo nové biskupství, nemělo ještě svou vymezenou hranici. Proto papež určil, 8. ledna 1345, opata břevnovského a žďárského kostela a děkana kapituly olomouckého kostela, aby předběžně

¹⁹³ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. str. 108 - 109; s. 167 – 171.

¹⁹⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha : Argo, 2010. s. 163 – 166.

¹⁹⁵ Více o pobytu Karla IV. ve Vratislavi KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. I. (1355 – 1364)*. Praha : Karolinum, 1993. s. 128 – 131. Podrobněji o vývoji vztahu pražské diecéze k vratislavskému biskupství BOBKOVÁ, Lenka; KONVIČNÁ, Jana. *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14. – 17. století*. Praha: nakl. CASABLANCA ve spolupráci s Filozofickou fakultou UK, 2009. s. 82 – 89.

¹⁹⁶ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 112 – 136.

stanovili, které části z pražské a z olomoucké diecéze budou přiděleny pro budoucí diecézi litomyšlskou. Brzy se nový litomyšlský biskup dostal do sporu s kapitulou katedrální kapituly ohledně rozdělení dosavadního klášterního majetku mezi mensu biskupskou a kanovníckou. Papež totiž prebendy a příjmy litomyšlského kostela rozdělil na dvě části: biskupskou a kapitulní. K neshodám jistě přispěl i fakt, že se biskupem stal králův oblíbenec a nikoli dosavadní opat premonstrátského kláštera v Litomyšli, Jindřich. Ten se stal po vzniku biskupství opatem v Louce, na místo Jana. K vyřešení sporu byl, na žádost Karlova, pozván vratislavský biskup Predslav, papežským listem z května 1346. Pražský arcibiskup byl příliš zaměstnán politickými událostmi v Polsku, a vratislavský biskup byl sice cizí osobnost vůči české církevní správě, ale byl o ní dobře informován. To je možný důvod určení jeho osoby pro vyřešení dané situace. Tomu se podařilo obě strany smířit až v říjnu 1347, kdy posílá listinu papeži a oznamuje mu v ní výsledky svého počínání. Mezi ně patří především stanovy pro novou diecézi, které vratislavský biskup Predslav dal jménem papeže nové katedrále. Počet kanovníků měl být 28 a byli jmenovitě uvedeni, správa statků byla rozdělena zvlášť pro statky biskupské a zvlášť pro statky kapituly. Kdo by se provinil proti ustanovení statků, měl být potrestán. Soudní pravomoc měl biskupský soudce, ale soudní pokuty náležely kapitule. Co se týče vymezení hranic nově vzniklé diecéze, oba pověření duchovní odstoupili z dané funkce a papež, nejspíš na radu Karla, určil dva soudce řeholního stavu a jednoho ze světského duchovenstva. Situace byla o to více svízelná, že ani jedna z dosud existujících diecézí nechtěla přijít o velké části svého území. Debaty o novém církevním uspořádání v českých zemích se protáhly až do roku 1350, kdy byl návrh nového uspořádání poslán k papeži. Z pražské diecéze byly odděleny 4 východočeské děkanáty spolu se všemi farnostmi a kláštery: chrudimský, poličský, lanškrounský a vysokomýtský. Z olomoucké diecéze to pak byl děkanát šumberský a usovský. Papež Klement VI. návrh schválil dvěma listinami z 12. dubna 1351. Král Karel dal pak novému biskupovi povolení k opevnění města hradbami. Biskup Jan ale již roku 1353 umírá a jeho nástupcem je jmenován kancléř Karlův, Jan ze Středy.

Nepříliš rozsáhlé území nově vzniklé diecéze oproti již existujícím, může být vysvětleno Karlovou neustálou snahou podřídit vratislavské biskupství Praze, a pak jeho snahou vytvořit další možná biskupství v Čechách, kvůli nimž mělo dojít opět k dělení pražské diecéze, ke kterým byly podávány podněty k papežskému stolci.¹⁹⁷

Založení pražského arcibiskupství bylo jistě velkým úspěchem Karlovým, který tak mohl naplnit snahy svých předchůdců. Došlo nejen k založení samosprávné církevní

---

¹⁹⁷ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 137 – 146.

provincie, ale také k posílení Českého království a k povznesení jeho vážnosti. Byl to další krok v politice Karlově a v jeho snaze učinit z Prahy, a zároveň z celé české země, silný stát, který by byl jak sídlem českého krále, tak budoucího římského císaře.¹⁹⁸

3.2. Arnošt z Pardubic

Osobnost Arnošta z Pardubic je jednou z nejpůsobivějších postav celého středověku jak v Čechách, tak i za jejími hranicemi. Byl to nejen velmi vzdělaný a schopný člověk, ale především silně věřící muž. Po celou dobu své působnosti v úřadu pražského arcibiskupa se pokoušel o velké reformy jak v duchovním životě kleriků, tak i v životě laického lidu. V Avignonu pobýval jako mladík několik let a jistě neušlo jeho pozornosti v jakém stavu a ovzduší funguje kuriální politika. Proto u něj můžeme nalézt snahu o změnu tohoto systému, ať už pokusy o zmenšení zásahů papeže do českého prostředí nebo snahu o zachovávání kanonických předpisů a o povznesení duchovenského života. Rozsah jeho reforem byl ale omezen polem jeho působnosti jako pražského arcibiskupa. Velkým přítelem a, dá se říci i spolupracovníkem, mu nebyl nikdo jiný než Karel IV.

Arnoštova snaha o reformu církevního života se setkala s úspěchy i neúspěchy. Pokoušel se o nápravu církevních poměrů, avšak při svých snahách nešel do hloubky. Dá se říci, že byl jednou z postav, které probudili snahu něco změnit v křesťanské společnosti a připravil půdu pro předchůdce husitské revoluce.¹⁹⁹

Samotný rod pánů z Pardubic se zařadil mezi majetnější šlechtice až v době života prvního pražského arcibiskupa. O vzestupu pánů z Pardubic můžeme však mluvit už za života otce prvního pražského arcibiskupa, Arnošta staršího. Ten měl ve svém držení některý z hradů v Kladsku a byl v královských službách. Odkud Arnoštovi předci přišli, nám není známo. Taktéž není jasné, zda se Arnošt mladší narodil již v Kladsku nebo někde jinde. Až do roku 1332 užíval Arnošt st. přídomek „z Hostině“, stejně tak i jeho zesnulý syn Dětrich a poté i Arnošt ml. Avšak až synové Arnošta st. užívali přídomek „z Pardubic“.²⁰⁰ Kronika Beneše Krabice z Weitmile zasazuje Arnoštův původ do Hostýna u Českého Brodu, což je ale zpochybnitelný údaj.²⁰¹ V závěti svého otce, sepsané 29. prosince 1340, je zmíněna jen

¹⁹⁸ BARTŮŇEK, Václav. *Praha 600 let církevní metropolí*. Praha : Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1944. s. 36 -38.

¹⁹⁹ CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. s. 152 -154.

²⁰⁰ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 11 - 14

²⁰¹ *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 233.

Arnoštova matka Adlička a samotný Arnošt. Právě on se měl stát správcem otcova majetku. V jeho rukou se ocitly i Pardubice s příslušnými državami.²⁰²

Ačkoli nemáme záznam o místě Arnoštova narození, jeho velice kladný vztah právě ke Kladsku, pro které mnoho učinil a bylo i jeho přáním, aby v tomto kraji byl pohřben, ukazují, že Kladsko bychom mohli považovat za možné místo jeho narození. Již nedostatek informací a nejasnosti ohledně místa jeho narození, nám nedovolují určit přesné datum jeho narození.²⁰³ Nicméně nejpravděpodobněji se nám jeví léta 1305 - 1310.²⁰⁴ V Kladsku vystavěl klášter pro probošta a řeholní kanovníky velkého Augustina, kde nechal uložit mnoho ostatků svatých, a kostel ke slávě Boha a Panny Marie. Také obdaroval toto místo ročními důchody, vesnicemi, vlastnictvím statků a novými stavbami.²⁰⁵

V Kladsku Arnošt navštěvoval tamní farní školu, kterou vedli johanité. Zde došlo k významné události, o které se ale zmínil až na sklonku svého života. „Když tu v mladistvém věku se spolužáky do škol chodil, obraz blahoslavené panny Marie, když byl před ní poklekl, od něho se odvrátil.“²⁰⁶ Tato událost na něj měla takový vliv, který způsobil jeho obrat ke křesťanskému způsobu života, aby se na něj obraz panny Marie znovu mohl obrátit. Je to právě tento moment, který byl velkým impulzem ke zrodu jeho budoucí duchovní osobnosti evropského významu.²⁰⁷

Po základních studiích na farní škole, začal Arnošt studovat v Broumově na klášterní škole benediktinů. Poté odchází do Prahy, kde nevíme jistě jestli studoval nebo zde jen pobýval nějaký čas a připravoval se na další cestu, a to na univerzitní studia v Bologni a v Padově. V Itálii se vzdělával nejspíše v odvětví právním, ale také v oblasti teologie a filozofie. Hlavním cílem pobytu bylo nejen vzdělání jako takové, ale také dozrání jeho osobnosti. Nicméně nejstarší zachycený písemný doklad o Arnoštovi, konkrétně je s označením „z Hostině“, pochází až z 12. února 1339, kdy byla vydaná papežská provize, papeže Benedikta XII., pro pražský kanonikát s expektancí prebendy v Arnoštův prospěch. Na svých jihoevropských studiích strávil 14 let, nějaký čas na univerzitách v Bologni a v Padově, kratší čas pak na papežském dvoře v Avignonu. Díky těmto studijním létům získal nejen široký rozhled a velké

²⁰² O nejasném původu pánů z Pardubic HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 11 - 19; BOBKOVÁ, Lenka; GLADKIEWICZ, Ryszard; VOREL, Petr. *Arnošt z Pardubic (1297 – 1364)/ osobnost – okruh – dědictví*. Praha : Univerzita Karlova v Praze ; Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 2005. s. 83 – 90; CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. s. 10 – 20.

²⁰³ O problematice data jeho narození více VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 181 – 183.

²⁰⁴ Srov. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 25 – 26; CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. s. 20 – 25.

²⁰⁵ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; ZACHOVÁ, Jana. *Život Arnošta z Pardubic podle Valentina Krautwalda*. Pardubice, 1997. s. 79.

²⁰⁶ VILÉM Z HASENBURKA. *Vita venerabilis Arnesti primi archiepiscopi ecclesie Pragensis. / Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela pražského*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1994. s. 9.

²⁰⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 19 – 21.

vzdělání, ale také mnohé kontakty, jichž hojně využíval například při počátcích pražské univerzity a hledání jejích vhodných prvních učitelů. Za další to byl jeho pobyt v Avignonu a celkový duch tehdejšího papežského dvora, který na něj mocně zapůsobil a utvářel jeho osobnost.²⁰⁸

Do Čech se vrátil nejspíše až po vydání papežské provize, v nebo po roce 1339. Až po tomto roce se stal Arnošt členem a děkanem kapituly v Sadské na krátký čas, aby se mohl stát děkanem pražské biskupské kapituly. Zde se pak stává součástí významné události, 23. října 1341, kdy Jan Lucemburský daruje současné i budoucí desátky ze všech stříbrných dolů v Čechách pražské kapitule, konkrétně na stavbu nové katedrály. V roce 1342 Arnošt odchází společně s kanovníkem pražské kapituly Mikulášem Lucemburským, levobočkem krále Jana, do Avignonu jako králův vyslanec, již také jako kaplan papeže. V této době byl Arnošt osobou u papežského dvora velmi známou a spolehlivou a byl roku 1342 jmenován kolektorem papežských desátků. 3. března 1343, byla vydána listina papežem Klimentem VI. jmenující Arnošta z Pardubic pražským biskupem, nicméně s nevůli části pražské kapituly, která s nelibostí viděla jeho rychlý kariérní postup.²⁰⁹ Spor vznikl nejspíše mezi dvěma navrženými kandidáty, ze strany Jana Lucemburského a ze strany jeho syna Karla. Neshody urovnal až zásah papeže Klimenta VI., který, nejspíše z podnětu Karlova, učinil z pražského biskupství papežskou rezervaci, která podléhala pouze autoritě papeže. Navíc v ustanovující bule vypočítává papež nadměrné kvality a způsobilost Arnoštovu.²¹⁰

Téhož roku cestoval Arnošt opět do Avignonu, kde obdržel biskupské svěcení a tři milosti: odpustky, právo svobodného testamentu a oprávnění udělovat expektance na benefícia kolegiálních kostelů pražské diecéze. Po návratu do Čech, v říjnu 1343, nechává svolat svou první diecézní synodu²¹¹. Na ní je přijato usnesení o dvanácti hlavních člancích, které řeší otázky věroučné i působení duchovních ve společnosti, jejich kněžskou čistotu, která nebyla často dodržována, otázku potulných duchovních, zákaz pro faráře, aby sami soudili jakákoli provinění a odsuzovali k církevním trestům, ale také synodální nařízení týkající se praktického zdůraznění některých zásad. Synodou chtěl také reagovat na nově vzniklou právní situaci, totiž, že pražská diecéze byla od 23. července 1341 vyňata z jakékoli moci, především pak z moci mohučského arcibiskupa, a předznamenávala budoucí povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, 30. dubna 1344. Arnoštovo uvedení v nový

²⁰⁸ Srov. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 20 – 30 a VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 183 – 185.

²⁰⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 30 – 42.

²¹⁰ CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. s. 30 – 31.

²¹¹ Podrobněji o synodách a koncilech Arnošta z Pardubic HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav V. *Pražské synody a koncily předhusitské doby*. Praha : Karolinum, 2002. s. 25 – 32; 109 – 188.

arcibiskupský úřad, kterému předcházela žádost k papeži o zaslání pallia, se událo až 21. listopadu.²¹²

V dubnu 1345 byl Arnošt povolán Janem Lucemburským do Vratislavi pro vojenskou povinnost, kam společně s ním odjíždí i Jan Jindřich, mladší syn krále.²¹³ Po smrti Jana Lucemburského v bitvě u Crécy roku 1346, bylo nutné, aby budoucí český král Karel, vyslal poselstvo do Avignonu se žádostí o papežskou aprobaci své volby. V čele tohoto poselství stál Arnošt z Pardubic. To byla jistě volba velice prozíravá a byl to právě on, kdo papeži při své řeči naznačil, že ačkoli je papež u Karla v naprosté úctě, jeho moc vzniká jen volbou nezávislou na papeži. Aprobaci volby na římského krále Arnošt od Klimenta VI. získal. Uskutecnila se jak korunovace na římského krále, tak i na českého panovníka, a to 7. září 1347. Obřad vykonal Arnošt z Pardubic podle nového korunovačního řádu, na jehož podobě se sám podílel, společně s Karlem Lucemburským.²¹⁴

Rok 1348 znamenal pro Čechy značnou zakladatelskou činnost Karlovu, na které jistě spolupracoval s pražským arcibiskupem. Arnoštův podíl můžeme vypožorovat na jeho snaze o organizaci pražské univerzity. Život všech dosavadních evropských univerzit byl spjat s církví, a nebylo tomu jinak ani v Praze. To dokládá už i listina Klimenta VI. z června 1347, která spojila dohled nad novou univerzitou s hodností pražského arcibiskupa a zároveň dovolovala zřídit v Praze obecné učení o čtyřech fakultách. Arnošt se tak stal kancléřem univerzity a jako takový měl rozhodovat nejen o každé z možných promocií, ale také měl hlavní slovo v určení pedagogů. Byl to právě on, kdo využil svých kontaktů s italskými vzdělanci. Z počátku byla výuka vázána na řeholní generální studia a prostory pro ní byly poskytovány kláštery, jako byl klášter augustiniánů-eremitů u sv. Tomáše na Malé Straně. Ale již roku 1352 byla Arnoštem z Pardubic vypsána velká sbírka. Pro umoření velkých nákladů přispěl i litomyšlský biskup Jan I., díky němuž mohlo dojít k nákupu prvních venkovských statků. Nicméně až dvacet let od samotného založení pražské univerzity, roku 1366, zakoupil Karel IV. první velkou kolej, Karolinum. Ta se stala spojnicí mezi církví a univerzitou. Již v zakládací listině nové koleje je naznačeno její personální spojení s královskou kapitulou Všetech svatých na Pražském hradě, kanovnická místa měla být obsazována výhradně karolinskými mistry. První promoce a udělení mistrovského titulu se však uskutečnila na arcibiskupském dvoře roku 1359. 10. dubna 1360 sestavil a vydal Arnošt z Pardubic statuta

²¹² HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 30 - 42; 106.

²¹³ Povinnost vojenské služby pražských biskupů byla užívána od 13. století a měla spíše ceremoniální a ochrannou povahu. Podrobněji o Polských událostech SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*. Praha : Panorama, 1982. s. 240 – 242. ; SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 175 – 177.

²¹⁴ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 46 – 52.

nové univerzity, *Ordinationes Arnesti*, která proklamují jednotu univerzity s jedním rektorem v čele.²¹⁵

11. - 12. listopadu 1349 byla Arnoštem vydána provinciální statuta²¹⁶, která byla předložena na pražské provinciální synodě. Ta se stala nejrozšířenější a nejužívanější právní normou v českých zemích a rušila platnost dosud existujících starších statut. Provinciální statuta byla určena především pro kleriky, nicméně některá nařízení se týkala i laiků a vztahu světské a církevní moci. Byla to ustanovení platící pro všechny obyvatele pražské církevní provincie. Jejich platnost a trvání lze vysledovat až do počátku 17. století.²¹⁷ Do roku 1349 je nutné zařadit i přijetí dalších statut pro jednotlivé kapitulní kostely, především pro kostel olomoucký, a statuta z 18. listopadu 1350 pro pražský kostel. Téhož roku Arnošt založil i augustiniánskou kanonii v Kladsku, kde ustanovil konat zvláštní jitřní mše. Roku 1353 konal hojné vizitace klášterů, osobně se to týkalo především mužského kláštera na Břevnově. V Praze se téhož roku sešla diecézní synoda. Na té Arnošt z Pardubic stanovil, že podle všeobecného církevního zákona má metropolita svolat provinciální synodu jednou ročně. Nicméně o některých synodách nemáme dochované žádné údaje, proto jen těžko můžeme říct, že se nařízení plnilo. V roce 1354 byla vydána další statuta, datována nicméně až na březen 1355, a to pro staroboleslavskou kapitolu, pro pražské mansionáře a pro kapitolu sv. Jiljí na Starém Městě, a další nařízení pro několik benediktinských klášterů, kladrubský, sv. Ducha na Starém Městě a slovanský na Novém Městě. Arnoštova právnícká činnost pak byla opět přerušena událostmi evropské politiky, konkrétně Karlovou římskou jízdou, a pražský arcibiskup byl nucen na čas České království opustit a ustanovit generální vikáře.²¹⁸ Jsou jimi Jan Paduánský a Štěpán z Uherčín a jsou jim vymezeny pravomoci po dobu arcibiskupovi nepřítomnosti.²¹⁹

Arnošt z Pardubic doprovázel Karla na jeho římskou korunovaci a vedl oddíl s královnou Annou. 8. února dorazili do Pisy, kde byl Arnošt pověřen stát se císařovým vikářem v Toskánsku, především v Sienně.²²⁰ Na cestu ale Arnošt potřeboval velké množství financí, které mohl získat jen zastavením některých arcibiskupských statků, k čemuž potřeboval

²¹⁵ Tamtéž, s. 52 – 59; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav. *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Praha : České katolické nakl. Zvon, 1994. s. 89.

²¹⁶ Latinské znění provinciálních statut HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav V. *Pražské synody a koncily předhusitské doby*. Praha : Karolinum, 2002. s. 115 – 164.

²¹⁷ BOBKOVÁ, Lenka; GLADKIEWICZ, Ryszard; VOREL, Petr. *Arnošt z Pardubic (1297 – 1364)/ osobnost – okruh – dědictví*. Praha : Univerzita Karlova v Praze ; Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 2005. s. 59 – 63.

²¹⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 64; 76 – 77; 239 – 251; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav V. *Pražské synody a koncily předhusitské doby*. Praha : Karolinum, 2002. s. 38.

²¹⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské. Ze správních dějin pražské diecéze*. Praha : Universita Karlova, 1971. s. 26 – 29.

²²⁰ Podrobněji o cestě Karla do Říma a italských událostech KAVKA, František. *5.4.1355. Korunovace Karla IV. císařem svatě říše římské*. Praha : Havran, 2002. s. 67 – 101.

souhlas pražské kapituly. Ten se mu po přimluvě krále podařilo získat.²²¹ Korunovační jízdy Karlovy se účastnil i bratr prvního pražského arcibiskupa, litoměřický probošt Bohuš. Díky své věrné službě během cesty, získal Bohuš od Karla IV. novou kanovnickou prebendu při pražské kapitule.²²² Jako císařský vikář měl Arnošt správní pravomoc, především s dvaceti Karlem určenými reformátory města měl vypracovat novou strukturu a správu města Sienna. Do Prahy se společně, s již korunovaným císařem Karlem IV., navrátil v srpnu 1355.²²³

Po svém návratu musel řešit spory uvnitř církve, především spor s klášteřem benediktinek u sv. Jiří na Pražském hradě. Tento bohatý klášter, založený v 10. století Přemyslovci, měl výsadní postavení a vazbu k panovnickému rodu. Nicméně od poloviny 14. století jeho význam a vnitřní kázeň značně poklesly. K tomu se připojilo i odmítání zásahů arcibiskupa do klášterního života. Samotný spor vznikl již někdy okolo roku 1351, kdy Arnošt uvalil, z nám neznámých důvodů, na klášter interdikt. Do sporů se pak přidaly i majetkové záležitosti kláštera, konkrétně pak se samotnou abatýší kláštera, Anežkou. Spor vyvrcholil roku 1354, kdy došlo k porušení interdiktu a Arnošt žádal nápravu, ale klášter se odvolal ke kurii. Nakonec se do celé záležitosti vložil císař Karel IV., který nejspíše nestál o to, aby se spor dostal před soud a vynutil na obou stranách ujednání smíru.²²⁴

V létě roku 1358 došlo ke konečnému zformování úřadu generálního vikáře pražského arcibiskupa a ke vzniku tzv. erekčních knih. V zimě téhož roku Arnošt odjíždí na Litvu za litevských velkoknížetem Olgerdem, který měl přijmout křest. Z původních plánů cesty ale sešlo a Arnošt pak zůstal nějakou dobu s Karlem IV. ve Vratislavi. Poté s ním odjíždí do Cách a do Met, v dubnu 1359.²²⁵ V následujícím roce pobýval Arnošt v Čechách, v Praze, Roudnici, Příbrami nebo na Karlštejně. Na listinách, které byly v tomto období vydány, svědčil i Arnošt z Pardubic. Z důvodu svého významného postavení u císařského dvora jako jeden z nejbližších rádců Karla IV., nahrazovali jeho osobu při každodenních církevních záležitostech jiní duchovní.²²⁶

V roce 1360 byl zvolen mluvčím poselstva mířícího do Avignonu k papeži Inocenci VI., kde měl na žádost císaře Karla IV., očistit památku jeho děda, Jindřicha VII. Zde se jeho pobyt z neznámých důvodů prodloužil až do března 1361. Z Avignonu zamířil k císaři do Norimberku, kde slavnostně pokřtil syna Karla IV., Václava, 11. dubna 1361. Odtud pak zamířil do Čech, kde zůstal až do listopadu 1361. Většinu času pobýval v Praze a v Roudnici,

²²¹ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 500 – 501.

²²² Bliže o bratru Arnošta z Pardubic, Bohušovi HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 214 – 219.

²²³ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 79 – 86.

²²⁴ Tamtéž, 86– 91.

²²⁵ Podrobněji o politických událostech tohoto období KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. I. (1355 – 1364)*. Praha : Karolinum, 1993. s. 128 – 146.

²²⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 92 – 93.

kde se asi zabýval založením nové augustiniánské kanonie v Rokycanech. Samotná zakládací listina byla ale vydána až 18. srpna 1363. Arnoštův pobyt v Čechách byl dvakrát přerušen jeho odjezdem do Norimberku za císařem, a to v září 1361 a v březnu 1363. V roce 1362 Arnošt založil augustiniánskou kanonii v Sadské jako proboštství, tzn. probošt měl být volen kanovníky, ale potvrzen arcibiskupem a byl plně podřízen diecézní správě. Když roku 1362 zemřel papež Innocenc VI., Karel IV. chtěl využít situace a odstranit vliv francouzských králů na papeže a díky jeho osobě se Arnošt stal jedním z kandidátů na papežský stolec. Nakonec byl ale kardinály zvolen novým papežem Urban V. Roku 1363 Arnošt korunoval dvouletého Václava za českého krále a pár dní na to i novou manželku Karla IV., Alžbětu Pomořanskou, za českou královnu.²²⁷ Nicméně právě v korunovaci mladého prince se objevily rozdílné pohledy na věc obou mužů. Arnošt viděl v korunovaci především povinnost k obřadu náležící, kterých se ale mladý kralevic nemohl zhostit. Nicméně přání Karla IV. ohledně korunovace splnil.²²⁸ Poslední rok Arnoštova života je spjat s jeho cestou do Budyšina za císařem, který zde slavil svatodušní svátky. Po svatodušní mši, kterou vedl arcibiskup, ho schvátila horečka. Na vlastní žádost byl ještě převezen do Roudnice. Zde byl pomazán posledním pomazáním od roudnického probošta a opatřen křesťanskými svátostmi. Před svou smrtí prý také sepsal své vidění z mládí. Zde 30. června zemřel. Pochován byl za hojné účasti ve farním kostele sv. Panny Marie v Kladsku.²²⁹

Po smrti Arnošta z Pardubic byl novým arcibiskupem pražským jmenován dosavadní olomoucký biskup, Jan Očko z Vlašimi. On, a další nástupci pražského arcibiskupa, byl 23. srpna 1364 jmenován papežem Urbanem V., legátem apoštolské stolice v pražské církevní provincii a v provinciích míšenské, řezenské a bamberské 28. května 1365. Karel IV. se po celou dobu svého panování pokoušel pozvednout pražské arcibiskupství, ať již neúspěšnou snahou o založení dalších biskupství v Čechách a na Moravě, nebo snahou podřídit vratislavské biskupství Praze. Nicméně se mu ani jedno z toho nepodařilo. Započal však jednání s papežem, ještě za života Arnošta z Pardubic, a žádal ho, aby tři výše jmenované diecéze podřídil jurisdikci pražského arcibiskupa. Nicméně tyto diecéze měly své metropolity, kteří měli povinnost a právo visitace, diecéze řezenská byla podřízena metropoli solnohradské, míšenská pak magdeburské. Císař ale jako důvody změny církevní organizace uváděl značnou pokleslost mravů tamního duchovenstva a velký počet tvrzí a hradů v těchto lokalitách v držení českého krále. Navíc poukazoval na úspěšné reformy provedené v pražské

²²⁷ Tamtéž, 94 – 101; CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. s. 66 – 67.

²²⁸ CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. s. 64 - 65.

²²⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; ZACHOVÁ, Jana. *Život Arnošta z Pardubic podle Valentina Krautwalda*. Pardubice, 1997. s. 89 – 95.

diecézi pod patronací pražského arcibiskupa. Bula papeže Urbana V. vesměs uvádí stejné důvody změny církevní správy, zvláště pak shromažďování beneficií, které způsobují úpadek duchovního života. 30. května 1364 vydává Urban V. novou bulu, ve které je pražským arcibiskupům uděleno právo užívat ve všech diecézích výše jmenovaných pallium sv. Petra a udílet slavnostní požehnání duchovenstvu i lidu.²³⁰

Jan Očko z Vlašimi také vystupoval proti pokleslým mravům kněží. Na synodě roku 1365 vydal nařízení týkající se potulných kněží. Ti mají odejít z měst, kde nikomu nevypomáhají a dát se k dispozici farářům jako vikáři.²³¹ V Čechách pokračoval ve svolávání diecézních synod dvakrát ročně, zavedené Arnoštem z Pardubic, na svátek sv. Víta a sv. Lukáše. Podporoval a pokračoval v reformách zavedených svým předchůdcem o povznesení duchovního života v Čechách. Na synodě konané roku 1377 vydal nařízení o pátečním odpoledním zvonění. Jan Očko z Vlašimi byl jako první pražský arcibiskup, za svou věrnost a své pastýřské působení, jmenován papežem Urbanem VI., 17. září 1378, kardinálem.²³²

3.2.1. Vztah Arnošta z Pardubic a Karla IV.

Kdy se přesně setkali tito dva velcí muži, nelze přesně určit. Jako nejpravděpodobnější možností jejich setkání se jeví doba Arnoštova pobytu v Itálii a následně pak v Avignonu. Do Čech se ale Arnošt vrátil až v roce 1339 po vydání papežské provize, kdy mu bylo okolo jednatřiceti let a byl o čtrnáct let starší než markrabě Karel. Již od počátku se stal jeho důvěrníkem a blízkým přítelem. To naznačuje i jeho v podstatě velice rychlý kariérní postup. Tehdy ještě markraběte Karla si na svou stranu jistě získal svým vynikajícím teologickým, a především právnickým vzděláním nabytým v Itálii, svou diplomatickou povahou a duchaplností získanou v Avignonu. Byl to muž neobyčejně vzdělaný s vysoce ceněnými řečnickými schopnostmi, diplomat s vroucnou zbožností se smyslem pro řád a mravní a duchovní život.²³³ Církevní život ve 14. století byl protkнут mariánskou zbožností. I Arnošt svůj duchovní život vedl v jejím duchu, o čemž svědčí i založení augustiniánské kanonie v Kladsku, Hora Panny Marie. Jistě k tomu přispěla i zkušenost z jeho mládí a obrat sochy Panny Marie.²³⁴ Velkou úctu k Panně Marii můžeme sledovat i u Karla IV., který si už jako mládenec vychovávaný ve Francii oblíbil četbu mariánských hodinek.²³⁵ Oba muže také

²³⁰ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 516 – 518.

²³¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav. *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Praha : České katolické nakl. Zvon, 1994. s. 38 – 39.

²³² BARTŮNEK, Václav. *Praha 600 let církevní metropolí*. Praha : Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1944. s. 64.

²³³ Tamtéž, s. 187 – 193.

²³⁴ Srov. VILÉM Z HASENBURKA. *Vita venerabilis Arnesti primi archiepiscopi ecclesie Pragensis. / Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela pražského*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1994. s. 9.

²³⁵ *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 17.

spojovala duchovní úcta ke sv. Augustinovi, což se projevilo v jejich podpoře řádů řeholních kanovníků. Arnošt pro ně založil hned několik nových klášterů, a to v Kladsku, v Jaroměři, v Sadské, a v Rokycanech. Karel IV. pak pod jeho vlivem založil augustiniánský klášter na Karlově, v Krumlově a ve Vratislavi.²³⁶

Je jisté, že od konce 30. let 14. století již Arnošt patřil k blízkým spolupracovníkům Karlovým. Po povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, 30. dubna 1344, byl na znamení spolupráce nejvyšší světské i duchovní autority v zemi, položen základní kámen k nové katedrále.²³⁷ To, že bude Arnošt oporou panovníka se ukázalo v následujícím roce, kdy se uskutečnila výprava na Litvu, kterou Arnošt podporoval a svého panovníka neopustil.²³⁸ Vzájemná spolupráce a přátelství se však prohloubila zvláště po volbě Karla římským králem, 11. července 1346. Náklonnost Arnoštova k novému králi se projevila především v jeho řeči, kterou pronášel k papeži ohledně výsledku voleb a žádal potvrzení volby. Karel si jeho osobu do čela poselstva jistě zvolil záměrně. Již nyní ho k němu poutala velká důvěra, která umožnila, aby právě Arnošt byl osobou, která papeži naznačí, že král svou moc odvozuje od sebe sama, nikoli od moci papežské. Učinil to citací z 1Kr 1,20: „K tobě se upírají oči celého Izraele, abys jim oznámil, kdo dosedne na trůn.“ V citaci záměrně vynechal ...*na tvůj trůn*, čehož si sice papež Kliment VI. všiml a reagoval na to již druhý den ve své řeči, kde slůvko doplnil a jeho důvod objasnil, nicméně schválení volby Karel získal. Arnošt ale u papeže zůstal v nemilosti.²³⁹ Nelze se nicméně domnívat, že by Karel papežskou autoritu neuznával, nebo ji snad považoval za méněcennou. Stále jsme v době, kdy měl papež právo rozhodovat o tom, kdo bude sedět na římském trůnu. O tom se přesvědčil i předchůdce Karla na římském trůnu, Ludvík Bavor. Je otázkou, zda Arnoštovo vynechání slůvka *tvém* bylo záměrné či nikoli a zda o něm Karel IV. předem věděl.²⁴⁰

Karel vycházel Arnoštovi ve všech církevně-správních požadavcích vstříc, i co se týká poměru státní a církevní moci. Již roku 1347, kdy byl vydán nový korunovační řád, vydal král listinu, podle níž jen pražský arcibiskup má právo korunovat českého krále. Nelze umenšovat ani Arnoštův vliv na vývoj nové pražské univerzity.²⁴¹ 12. května 1352 potvrzuje Karel Arnoštovi listinou všechna práva a privilegia pražských biskupů, která kdy obdrželi od

²³⁶ CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. s. 36 – 37.

²³⁷ BOBKOVÁ, Lenka; GLADKIEWICZ, Ryszard; VOREL, Petr. *Arnošt z Pardubic (1297 – 1364)/ osobnost – okruh – dědictví*. Praha : Univerzita Karlova v Praze ; Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 2005. s. 44 – 45.

²³⁸ Podrobněji o litevské výpravě SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 175 – 176.

²³⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. s. 48 – 49; VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 497.

²⁴⁰ Srov. *Kroniky doby Karla IV.*. Praha : Svoboda, 1987. s. 223; VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 497 – 499.

²⁴¹ BOBKOVÁ, Lenka; GLADKIEWICZ, Ryszard; VOREL, Petr. *Arnošt z Pardubic (1297 – 1364)/ osobnost – okruh – dědictví*. Praha : Univerzita Karlova v Praze ; Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 2005. s. 43 – 53.

českých králů. V letech 1353–1354, kdy byl Karel delší dobu nepřítomen v Českém království, pověřuje Arnošta jeho správou. V době, kdy Arnošt doprovázel Karla na římskou korunovaci, byl jím pověřen zůstat ve městě Sienna jako císařský vikář a vyřešit zde správní situaci a vymoci od Florentinů dluh za nezaplacené říšské daně. Na sklonku svého života se Arnošt objevuje téměř výhradně v okolí Karla IV., což dosvědčují jeho podpisy na královských listinách. Poslední, na které figuruje, je listina z 9. května 1364 vydaná Karlem v Budyšině.²⁴²

Arnoštovo působení nelze opominout ani co se týká různých významných staveb, jako byla pražská katedrála, kláštery nebo stavba hradu Karlštejn, na jehož duchovním naplnění se podílel i on. Jistě také podporoval sbírání rozmanitých relikvií.²⁴³ Jeho podíl na událostech v Českém království musíme hledat i v renesanci slovanské bohoslužby, a s tím spojené založení kláštera na Slovanech. Ten se měl stát duchovní branou na východ pro obnovení staré moravské říše. Karel IV. žádal o povolení papeže, nicméně se můžeme domnívat, že na myšlence spolupracoval s Arnoštem z Pardubic. Také se pokoušel o podporu úcty sv. Cyrila a Metoděje, sv. Prokopa a pochopitelně sv. Václava.²⁴⁴

Velkých schopností a vzdělanosti prvního pražského arcibiskupa využíval Karel IV. hojně v jednání s papežskou kurií, u které byl pražský arcibiskup velmi vážený. Vzájemnou harmonickou spoluprací mezi Karlem IV. a Arnoštem z Pardubic, lze předpokládat i u požadavků Karlových vůči papeži, jako bylo založení univerzity, povolení slovanského jazyka při bohoslužbách nebo založení řádu slovanských benediktinů.²⁴⁵

To, že mezi Karlem i Arnoštem bylo velké přátelství a vzájemná pomoc, svědčí i fakt, že každé velké události nebo poselství se Arnošt osobně účastnil společně s Karlem, nebo stál v jeho čele za královi nepřítomnosti. Proto je někdy těžké rozeznat, co je čistě dílem královým, a co dílem arcibiskupa. Můžeme ale s jistotou říci, že ať už stál v čele velkých myšlenek ten či onen, byly vždy ku prospěchu celé země. Jen těžko lze soudit, do jaké míry by se rozšířil věhlas Karla IV. bez existence Arnošta z Pardubic a naopak.

Od roku 1348 až do své smrti v roce 1364 se Arnošt z Pardubic objevuje téměř ve stálém okolí českého krále a římského císaře. Což dosvědčuje i fakt, že na každé důležitější, ale i běžné listině, stojí Arnoštův podpis jako svědka. Přitom často na prvním místě, v případě

---

²⁴² VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948.s. 500 – 502.

²⁴³ BOBKOVÁ, Lenka; GLADKIEWICZ, Ryszard; VOREL, Petr. *Arnošt z Pardubic (1297 – 1364)/ osobnost – okruh – dědictví*. Praha : Univerzita Karlova v Praze ; Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 2005. s. 54 – 55.

²⁴⁴ CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. s. 82 – 85.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 65 – 66.

podpisů kurfiřtů stojí jeho svědecký podpis ihned za nimi. Z toho plyne, že byl téměř po celý svůj život v úřadě arcibiskupa prvním a nejdůležitějším královým rádcem.²⁴⁶

---

²⁴⁶ VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. s. 502.

4. Duchovní dědictví Karla IV.

Karel IV. byl jednou z nejvýznamnějších a nejzajímavějších postav, které kdy usedli na český trůn. Kromě své císařské korunovace, která proběhla v dubnu 1355, byl králem korunován vícekrát: českou korunu získal v září 1347, římská korunovace mu byla udělena hned dvakrát, v listopadu 1346 a v červenci 1349, pak získal ještě korunu lombardskou, v lednu 1355, a korunu arelatskou, roku 1365. Českým králem toho jména byl však První, zatímco římským císařem byl legitimně označován jako Karel IV.²⁴⁷

Císař Karel IV. zemřel 29. listopadu 1378 na Pražském hradě. Jeho tělo bylo balzamováno a zabaleno do šatu cisterciáckého mnicha. Dalších jedenáct dní bylo jeho zesnulé tělo vystaveno na katafalku, aby mohli jeho památku přijít uctít i obyvatelé celého Českého království. Až dvanáctý den po Karlově smrti začal čtyřdenní pohřební obřad. Každý následující den byla rakev s císařovým tělem vystavena v jiném kostele, první den a noc v emauzském kostele, druhý den ve staroměstském kostele sv. Jakuba, třetí den v mariánském chrámu sv. Jana. Čtvrtý den byla rakev odnesena do chrámu sv. Víta, kde se konaly závěrečné obřady. Během nich pronesli závěrečnou řeč v latině arcibiskup Jan Očko z Vlašimi a M. Vojtěch Raňkův z Ježova. Právě on ve své řeči vyslovil obavy z budoucího dění a strach z případného ohrožení českých zemí. 16. prosince 1378 bylo tělo Karla IV. uloženo do hrobky českých králů na Pražském hradě.²⁴⁸

Během svého života zplodil Karel IV. jedenáct dětí. Syna Jindřicha, posledního ze svých potomků, přivedla na svět Karlova čtvrtá žena, Alžběta Pomořanská, když bylo Karlovi jednašedesát let. Po jeho smrti se vlády v Čechách ujal jeho nejstarší syn Václav, korunovaný na českého krále ještě za Karlova života. Jeho vláda však byla slabá, jak v pozici krále českého, tak i římského, a vytvořila tak dokonalou půdu pro budoucí revoluci. Karlův druhý syn, Zikmund, jenž měl získat dědictvím braniborskou marku, provdal svou jedinou dceru za Albrechta II. Habsburského, a tím předznamenal budoucí vznik habsburského monarchie.

Po smrti Karla IV. se udržela rodová moc Lucemburků, konkrétně ve spojení Čech, Moravy, Slezska a Lužic po další století a mohlo tak docházet k jejich vzájemnému ovlivňování jak v oblasti umění a hospodářství, ale i religiozity. Za další to byla pražská univerzita, první v zaalpských zemích, podle jejího vzoru začaly vznikat i další podobné instituce po celé středoevropské oblasti. Zároveň zde byla stále přítomna snaha posílit a reprezentovat panovnický rod stavbou kostelů, hradů a rezidencí, dále pak shromažďovat relikvie, vytvářet legendy a sepisovat kroniky. Velkou pozornost si zaslouží především stavba chrámu sv. Víta,

²⁴⁷ Převzato z VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV.* Praha : Univerzita Karlova, 1978. s. 499.

²⁴⁸ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378).* Praha : Svoboda, 1979. s. 480 - 483.

na který mělo pochopitelně vliv i ovzduší Francie, které Karel poznal během svého sedmiletého pobytu a které v něm zanechalo jasné stopy.²⁴⁹

4.1. Církev po smrti Karla IV.

Celoživotní zásahy Karla IV. do života církev měly jediný cíl, a tím byla snaha vytvořit z Českého království pevný základ pro svou královskou, a později i císařskou, moc. Jeho úsilí částečně pochopitelně vycházelo z poznatků, kterých se naučil během svého pobytu ve Francii, kde poznal spolupráci panovníka s církevními činiteli, v neposlední řadě i s papežem, ale také z mocenské struktury a celkového stavu rozdělení sil v Čechách. Vzhledem k posilující moci české šlechty, se Karel při návratu do Čech nemohl spoléhat na spojení s ní a doufat v její ústupky či vzdání se již nabytých práv a majetků. Nebylo by na místě připisovat mocenské rozdělení sil pouze jako následek vlády Jana Lucemburského, ale její počátek musíme hledat již ve století minulém.

Karel IV. byl člověk, na svou dobu, velice vzdělaný, a pochopitelně byl i člověkem věřícím. Jako panovník měl přímo povinnost starat se o duchovní stránku obyvatel své země. Svou vládu zabezpečoval a podřizoval jí vše, i svůj vztah k církvi, silné politicko-společenské instituci. Papeže uznával jako zástupce Krista na zemi a v jednáních k němu přistupoval jako k vladaři sobě rovnému.²⁵⁰

Karlova politika by jistě nebyla natolik úspěšná, kdyby nenalezl oporu u ekonomicky silné instituce, kterou byla církev, díky níž mohl obstát v mocensko-politické konkurenci s představiteli české šlechty. Proto byl vztah s církví určující pro jeho budoucí plány a pro vývoj českého státu. Těžko by hledal lepšího spojence. Jeho úzká vazba na nejvyššího představitele české církve, totiž pražského arcibiskupa, nutně musela korespondovat s jeho spoluprácí s papežským dvorem.

Církev měla silné ekonomické, sociální, a především pak ideologické postavení ve společnosti. Církevní představitelé nebyli pouze duchovními vůdci, ale taktéž i politickými aktéry a důvěrníky panovníka. Proto bylo pro Karla důležité, aby jejich posty zastávali lidé oddaní králi a mohli tak být účinným prostředkem a jeho pomocnou rukou. Vzhledem k tomu, není překvapením, že i Karel IV. využíval papežských provizí pro obsazování strategických míst. A ačkoli za vlády Karlovy došlo k naplnění emancipačních snah české církve v otázce vymanění se z vlivu mohušského arcibiskupa a zřízení vlastní metropole, znamenalo to pro ni těsnější vazbu na českého panovníka. Nicméně nesmíme opominout její neustálé napojení na

²⁴⁹ SEIBT, Ferdinand. *Karel IV: císař v Evropě (1346 – 1378)*. Praha : Lidové noviny, 1999. s. 400 – 403.

²⁵⁰ VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV.* Praha : Univerzita Karlova, 1978. s. 151.

papežský dvůr, který byl pod stálým vlivem francouzských králů, a jeho zavedený fiskální systém rozšířený po celé Evropě.²⁵¹

Velice těsné propojení české církve s Karlem IV., vedlo k jejímu vrcholnému rozvoji. Nárůst majetku a značné výhody slibující právě vláda Karla IV. však paradoxně způsobila zesvětštění církve a její sociální úpadek. Církev byla pod vlivem panovníkovy moci a podléhala tak jeho zájmům, pochopitelně více politickým, jak duchovním. Vliv na zhoršení celého stavu měla i nově zřízená pražská univerzita, která podporovala a šířila studium bohosloví, které skýtal pro budoucí absolventy dobré finanční zabezpečení v podobě výnosné prebendy. To vyvolávalo boje o nejvýhodnější posty, a ty doprovázel i vznik církevních zlořádů. Celá situace pochopitelně neušla velké kritice českého duchovenstva a církve.²⁵²

Po smrti Karla IV. začal vládnout jeho syn, Václav IV. Vzdělaní a zkušení rádci z okolí Karla IV. byli již příliš staří nebo už zesnulí, takže jejich místa nahradila generace mladých a nezkušených důvěrníků nového krále. Václav se však z politiky svého otce nepoučil a obklopil se především rádci pocházející z vrstvy chudých šlechticů a měšťanů, kteří nejenže využívali královy přízně, jen aby dosáhli finančního zabezpečení, ale byli to často lidé bez větších morálních zásad. A byli to právě oni, kdo se postavil do čela vlády a v podstatě vládl za Václava IV. Jedním z nejbližších králových rádců byl například Zikmund Huler. Noví královi rádci se jen s nelibostí dívali na velké bohatství církve a zasahovali proto do jejích práv. Docházelo k zabírání duchovenských statků ze strany zchudlé nižší šlechty, již tak vysoký počet duchovních se ještě zvyšoval, pod snahou získat dobré finanční zabezpečení v řadách duchovních se nová vrstva kněžstva ale, z důvodu nedostatku duchovenských míst, musela žít jiným zaměstnáním a tito potulní kněží jen s nelibostí sledovali své bohaté kolegy. Ani silná osobnost pražského arcibiskupa v podání Jana z Jenštejna²⁵³ nedokázala zabránit útokům na církevní činitele a uhájit církevní svobody proti světské moci. Projevy nespokojenosti se zhoršily roku 1378, když nastalo velké církevní schizma. Pokles církevní, ale i světské autority, která byla způsobena špatnou vládou Václava IV. jak v říši, tak i v Čechách, vytvářela úrodnou půdu pro růst kritiky církve a počátek radikálních myšlenek. Navíc se v době vlády Václava IV. ještě zvýšilo zasahování papeže do obsazování církevních beneficií a české země byly zaplavovány papežskými bulami, a to zvláště za papeže Bonifáce

---

²⁵¹ Podrobněji SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 490 – 501.

²⁵² Tamtéž, s. 502 – 503.

²⁵³ Jan z Jenštejna (1350 – 1400) pocházel z rodu pánů z Jenštejna. Díky svému otci, který byl písařem krále, získal Jan mnohá církevní obročí – proboštví v Trevíru, kanovnictví v Praze a Olomouci. Studoval v Praze, Bologni, Padově a Paříži. R. 1378 se stal třetím pražským arcibiskupem. Během papežského rozkolu hájil autoritu papeže Urbana VI. Dostal se však do sporu s králem Václavem IV. R. 1400 umírá v Římě. *Ottův slovník naučný*, 13. díl. Praha, 1898, s. 233 - 236.

IX²⁵⁴. Navíc se rozmohlo vybírání papežského desátku, v letech 1380 – 1392 byl vybírán každý rok ze všech duchovenských důchodů.²⁵⁵

4.2. Osobnost Karla IV.

Karel IV. byl vůbec prvním českým králem původem z českého panovnického rodu Přemyslovců, kterému se podařilo dosáhnout i hodnosti římského císaře. Sám chtěl být považován za českého rodáka, nikoli cizince, což dosvědčuje i vydání listiny z roku 1358, která zaručovala svobodu sedlákům držícím grunty ve Stadicích, vsi, ze které pocházel, jak Karel věřil, Přemysl Oráč, předek budoucích českých knížat a králů.²⁵⁶

„Otec vlasti“ – titul, který byl pro Karla IV. poprvé použit ve slavnostní pohřební řeči, kterou pronesl M. Vojtěch Raněkův z Ježova - se natrvalo uchytil v našem lidské vědomí, a je používán dodnes.²⁵⁷ Tehdy užití spojení označující Karla IV. čestným titulem udělovaný v dobách antiky římským císařům, je, a to již od doby baroka a romantismu, dnes pojímáno v nacionálním smyslu. Nelze však říci, že samotný Karel žil s pocitem národního vědomí více, než jaký by člověk s jeho předky měl mít.²⁵⁸

Když Karel přijížděl po svém pobytu ve Francii do Čech, bylo mu sedmnáct let a české země byly v nedobrému stavu. Většina královských statků byla zastavena, faktickou moc ve svých rukou držela česká šlechta a královský trůn, ačkoli měl svého pána, zel prázdnotou, jelikož Jan Lucemburský věnoval větší pozornost zahraniční politice než aby vedl a stabilizoval tu českou. Karel, když po několikaleté nepřítomnosti opět přijel do své rodné země, neuměl ani pořádně mluvit česky. Když ale Karel IV. umíral ve svých dvašedesáti letech, české země se staly jednou z nejstabilnějších zemí v Evropě. Jejich území se značně rozšířilo, jejich vzhlas se šířil Evropou, český jazyk se domohl dobrého postavení jak doma, tak i za hranicemi, umění, kultura a hospodářství začaly více prosperovat. Čechy se církevně osamostatnily povýšením biskupství na arcibiskupství, v Praze vzniklo studium generale, první v západních zemích a samotné město pražské se stalo kulturním i duchovním centrem celé říše. Nicméně už za doby Karlovy vlády, která by navenek pro nezaujatého pozorovatele mohla působit jako

²⁵⁴ Bonifác IX. (zemřel r. 1404), vl.jm. Petr Tomacelli, jeho pontifikát trval v letech 1389 – 1404. Pocházel z Neapole z chudé rodiny. Jako duchovní přišel do Říma, stal se pronotářem, kardinálem a pak papežem. Proti němu byl vzdoropapežem Kliment VII., po něm Benedikt XIII. v Avignonu. Upevnil Vatikán a Andělský hrad. *Ottův slovník naučný*, 4. díl. Praha, 1891, s. 343 - 344.

²⁵⁵ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha : Zvon, 1991. s. 219 – 234.

²⁵⁶ VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV.* Praha : Univerzita Karlova, 1978. s. 497 – 498.

²⁵⁷ „Quis igitur tam virtuosi principis occasum equanimiter ferat, quis non doleat, quie cordis sui lugubres estus et meroris affectus occultare queat, dum se videt in patre patrie, in rei publice immobili columpna, in domitore orbis, in fidei katholice scuto inexpugnabili tot consolacium genera, tot presidia et patrocinia perdidisse?“ KADLEC, Jaroslav. *Leben und Schriften des Prager Magisters Adalbert Rankonis de Ericinio. Aus dem Nachlass von Rudolf Holinka und Jan Vilikovský*. Münster : Aschendorff, 1971. s. 165.

²⁵⁸ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 536 – 537.

období kulturního rozkvětu, což tak do jisté míry skutečně bylo, v sobě skrývala budoucí zrod problému, které nalezneme nejen na poli církevním, ale i sociálním. Ve městech se začaly objevovat rozdíly hospodářské a sociální, k čemuž se, zvláště po Karlově císařské korunovaci, přidružily i problémy národnostního charakteru. Velký příliv bohatých německých obyvatel vyvolával spory s převážně chudými Čechy. Nepříjemnosti se začaly objevovat i na pražské univerzitě, kde působili převážně mistři z cizích zemí a vrstva domácích mladších mistrů se nemohla řádně uplatnit. Nicméně všechny tyto problémy, prozatím skryté pod povrchem, se začaly ozývat a nabyly na aktuálnosti až po Karlově smrti.²⁵⁹

Karel IV. byl jistě osobnost žijící na rozhraní své doby, středověku a novověku. Jeho myšlenky o společnosti žijící v míru a univerzální lidské pospolitosti jsou dodnes aktuálními a ve své době přesahovaly hranice tehdejší společnosti.²⁶⁰ Jeho život byl v mnohém ovlivněn spoustou životních situací a problematikou rodinných vztahů a vazeb, do kterých se narodil, a událostmi, které zažil na své cestě k českému a císařskému trůnu. Jeho myšlení formoval jak doznívající pozdní středověk, tak i zkušenosti z Itálie, kde poznal humanismus a počátky renesance, které přinesly nové nazírání na život člověka a společnosti.

O tom, jaký byl Karel IV. člověk, nám vypovídají především jeho činy během jeho panování. Svůj úřad českého a římského krále a císaře chápal jako úřad daný od Boha. Jeho zbožnost se formovala zvláště v mládí, a to hlavně během pobytu ve Francii, kde byl vychováván a získal potřebné vzdělání a poznatky, nutné k vytvoření silné a vyrovnané osobnosti schopné odolat tehdejšímu střeoevropskému tlaku. Základy získané ve Francii pak byly prohloubeny jeho pobytem v Itálii, kde se společně s otcem podílel na vytvoření lucemburského panství. Zde poznal a pochopil mocenské rozdělení sil v Evropě. To vše u něj vytvořilo trvalou základnu díky níž se mohl stát jedním z největších panovníků v dějinách naší historie. A nejen to. Byl to právě on, kdo byl schopen velice střízlivého uvažování a diplomatického jednání, a díky tomu se stal jednou z nejdůležitějších postav tehdejšího světa. Karlovo nazírání na tehdejší svět a společnost není možné pochopit bez ohledu na jeho vroucnou zbožnost, kterou dokumentuje i pozdější nadšení pro sběratelskou činnost relikvií a svatých ostatků, které byly soustředěny především v Praze. Důležitý je jeho vroucný vztah k přemyslovské tradici a ke svým předkům, jak z matčiny, tak i z otcovy strany. Podpora vzniku legend o českých světcích a zdůraznění slovanství dokresluje jeho obraz českého krále. Pokoušel se z českých zemí učinit centrum císařské vlády, které by bylo stabilní oporou jeho politiky. K tomu využíval diplomatických jednání a svých přátelských kontaktů navázaných již ve Francii.

---

²⁵⁹ KLIK, Josef. *Kníže míru. Čtení o českém králi Karlu IV.* Praha : Jaromír Mrskoš, 1948. s. 212 – 213.

²⁶⁰ KALISTA, Zdeněk. *Karel IV. Jeho duchovní tvář.* Praha : Vyšehrad, 2007. s. 160.

Karel IV. dokázal využívat papežskou politiku podle svých potřeb a zájmů, aby se autorita a postavení císaře v jeho osobě posilovala. A ačkoli byla jeho vnitřní zbožnost opravdová a intenzivní, dokázal rozlišovat mezi církevní ideologií a církevní politikou. Na jedné straně může být Karlovi vyčítáno přílišné využívání tehdejšího papežského systému ve smyslu udělování privilegií a obročí, nicméně je nutné mít neustále na paměti, že jako středověký panovník, český a římský král a císař, neměl příliš na vybranou, zvláště pokud byla jeho cílem centralizace, stabilita a posílení českých zemí v rámci císařské vlády. Ve své osobní víře hledal útěchu, rovnováhu a odpočinek od morálních úpadků své doby. Přitom měl vždy na paměti péči především o dědictví své matky, České království, které se mělo stát oporou pro jeho panování. Po celou dobu své vlády se přihlašoval k odkazu svých předků a starobylé vladařské tradice, a to až k tradici velkomoravské. K ní se připojila úcta k tradici předkřesťanské, přemyslovské a svatováclavské. K tomu je nutné připočíst i Karlovu úctu k odkazu Karla Velikého, jež se snažil prosadit i v Čechách založením chrámu sv. Karla Velikého a kostelu P. Marie na Karlově. Kanovníci z kláštera ke kostelu připojeného měli za úkol zabývat se rozvíjením úcty k tomuto světcovi. Spojením těchto tradic se v Karlově mysli zrodila koncepce pojetí českého, ale i římského panovníka. Vzájemnou symbiózou zmíněných prvků se Karel nejen viditelně přihlásil jak ke slovanské tradici, tak i k tradici římské říše v pojetí Karla Velikého. Dal jasně najevo, že chce být císařem římským v univerzalistickém pojetí tohoto titulu, nikoli se orientovat na země německé, jak tomu bývalo za jeho předchůdců.²⁶¹

Velkou pozornost zasluhuje i Karlův vlastní životopis, *Vita Caroli*. Je to jedinečné dílo se sakrálním rázem, z něhož můžeme o Karlu IV. a jeho životě mnoho říci. Spis nám ukazuje jeho mládí, které je proloženo řadou biblických citátů a náboženských úvah, které nastiňují jeho život jako život člověka s řadou božích zásahů do vlastního osudu. Vlastní císařova autobiografie byla v tehdejší světě něčím naprosto neobvyklým. Díla z rukou západoevropských panovníků byla spíše poučného rázu sepsána jako poučení a návody pro potomky.²⁶² I Karlova autobiografie se ve svém počátku obrací ke svým nástupcům, nicméně spis obsahuje realističtější obrazy s větším důrazem na osobu panovníkovu. Spis má být vyličením panovnických povinností a ukázat jakýsi obraz ideálního panovníka.²⁶³ Velký vliv na sepsání Karlovy autobiografie měla postava sv. Augustina, která se stala i jedním

²⁶¹ VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV.* Praha : Univerzita Karlova, 1978. s. 24 – 26.

²⁶² Aragonský král Jayme I. sepsal r. 1246 dílo „*Libre de saviesa o doctrina*“, Ludvík IX. Francouzský r. 1270 dílo „*Enseignement au Prince Philippe*“, Sancho IV. Kastilský r. 1292 – 1293 sepsal dílo „*Castigos é documentos*“, Petr IV. Aragonský sepsal po r. 1358 „*Tractatus de vita, moribus et regimine principum*“. *Kroniky doby Karla IV.* Praha : Svoboda, 1987. s. 561.

²⁶³ *Kroniky doby Karla IV.* Praha : Svoboda, 1987. s. 560 – 561.

z hlavních kořenů jeho osobnosti a její vliv můžeme nalézt jak ve vlastním Karlově životopise, tak i v jeho pojetí panovníka, krále, který vládne v zastoupení božím a jeho jednání odpovídá Boží vůli. Taktéž to byla myšlenka jednoty potřebné ve vládnoucí moci, kterou Karel IV. přijal od sv. Augustina.²⁶⁴

Není to však jen vlastní Karlův životopis, ze kterého můžeme čerpat informace týkající se doby Karlova nástupu či jeho samostatné vlády. Především je nutné zmínit Zbraslavskou kroniku Petra Žitavského a kroniku Beneše Krabice z Weitmile. Karel IV. se pokoušel zvýšeným zájmem a podporou dějepisných děl o ideovou podporu lucemburských rodových držav. Díky němu vděčíme právě za vznik kroniky Beneše Krabice z Weitmile nebo kroniky Jana Marignoly, kterou se pokoušel začlenit české dějiny do dějin světových. Mezi další práce, které nám zanechala Karlova dvorní historiografie je dílo Karlova diplomata Neplacha, jež ovšem nezahrnuje období mezi roky 1347 až 1365, kronika Františka Pražského, který ale nedokázal plně vystihnout Karlovy politické plány a dát je do souvislosti s evropskou politikou, kronika Přibíka Pulkavy z Radenína, ve které byla zdůrazněna velkomoravská tradice, ke které se Karel IV. přihlašoval. Na Pulkavovo dílo měl Karel největší vliv a také jej nejvíce podporoval pod snahou ukázat dobu své vlády jako dobu vlády mecenáše a inspirátora, nicméně jeho kronika končí ještě před nástupem jeho samotného.²⁶⁵

Karel IV. byl především rozmnožovatel a budovatel. Jak své panovnické moci, úcty, tak i věhlasu jména svého rodu. Po celý svůj život se pokoušel o centralizaci panovnické moci a jednotu své vlády, což ve své závěti v podstatě popřel. Rozdělením země mezi své syny chtěl nakonec nejspíš posílit moc panovníka v českých zemích. Nicméně došlo k opaku. Svůj císařský úřad nechápal jako svrchovanou politickou moc, ale viděl sebe sama jako ochránce křesťanstva. Jako věřící člověk viděl svůj pozemský život v blízkosti života nadpozemského. Působil a vedl svůj život tak, aby své zásluhy získal na věčnosti.²⁶⁶

Značnou část Karlovy osobnosti tvořily rysy zděděné především po své matce, Elišce Přemyslovně a celém přemyslovském rodu. Konkrétně to byl citlivý vztah k českému prostředí, vnímavost a vrozená inteligence, které z něj učinily člověka celoevropského významu. Na rozdíl do svého otce, který většinu vlády v Čechách trávil za hranicemi, Karel přilnul k dědictví svých předků. Nicméně získal i náklonnost k francouzskému dvoru a umění, a to ze strany svého otce, která byla posílněna jeho několikaletým pobytem ve Francii a zanechala v něm silnou úctu k rodovému panství a své dynastii. Jeho politika se vždy vyvíjela v orientaci na zájem státu a svého rodu. Dalším důležitým rysem Karlovy osobnosti, byl jeho

²⁶⁴ KALISTA, Zdeněk. *Karel IV. Jeho duchovní tvář*. Praha : Vyšehrad, 2007. s. 49 – 66.

²⁶⁵ VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV.* Praha : Univerzita Karlova, 1978. s. 77 – 78.

²⁶⁶ SEIBT, Ferdinand. *Karel IV: císař v Evropě (1346 – 1378)*. Praha : Lidové noviny, 1999. s. 373 – 378.

vztah k náboženství a k církvi jako takové. Důvěrný vztah nalezneme i vůči světcům střežícím a posvěcujícím císařský majestát. Především to byla jeho bezmezná úcta k postavě sv. Václava a sv. Karla Velikého, jako k předkům svého rodu. Během jeho pobytu ve Francii v mládí, měl možnost seznámit se s fungujícím systémem papežského centralismu a fiskalismu a napojení osoby papeže na francouzského krále. A ačkoli se, již jako český král a císař, pokoušel ty nejvíc odsuzování hodné praktiky zesvětlělé církve z Českého království vymístit či se snažil jejich vyhnutí se českým zemím, nedokázal celému systému uniknout a využíval ho ve svůj prospěch.

Po celou dobu vlády Karla IV. nevstoupily české země do války. Karlova politika byla vedena vždy v duchu posilování míru, na místo vojenských tažení a válečných konfliktů. Jeho rodná země tak mohla žít dlouhou dobu v míru a kulturně se rozvíjet. Toto jeho rozhodnutí o způsobu vedení země byl jistým způsobem postoj související jak se zkušenostmi z mládí, tj. s mladými léty v Itálii a s jeho konflikty s otcem, tak i s jeho vzděláním a všeobecným rozhledem.²⁶⁷

Karlův vřelý vztah k české zemi vytvořil v jeho mysli i snahu o její centralizaci v rámci celé říše. Nejenže chtěl učinit z Prahy sídlo římského císaře, ale toužil i o povznesení celého Českého království na úroveň tehdejších evropských velmocí, a to především po vzoru Francie. Karlovu snahu doprovází i jeho podíl na konečném zřízení církevní samostatnosti povýšením pražského biskupství na arcibiskupství. Přestavba Pražského hradu jako sídla panovníka a katedrála sv. Víta s kaplí sv. Václava jsou hmotnými památkami jeho snah. Tu dokresluje i založení Nového Města pražského.²⁶⁸ Především pražská katedrála se stala vrcholným dílem gotiky v Čechách. Byla jakýmsi hmotným ztělesněním víry a především duchovním centrem země. Pokud měla být Praha centrem římského císaře, pak musela mít také velkolepou stavbu, která by se stala symbolem královského majestátu. Svatovítská katedrála se stala sídlem pražského metropolity, byla centrem kultu českých patronů, měly se v ní konat korunovace českých králů a stala se i královským pohřebištěm.²⁶⁹ Katedrála v sobě pojímala jak centrum liturgické, tak i centrum české státnosti.

Dalším hmotnou památkou, která nám i dnes předává duchovní hodnoty Karla IV. je hrad Karlštejn. Ten byl založen v 1348, tehdy ještě nejspíš jen jako druhá královská rezidence a až později se stal pokladnicí pro říšské korunovační klenoty. Není zcela jasné, za jakým účelem byl hrad původně postaven a český král jeho stavbu a její úkol z počátku tajil. Samotný Karel se neúčastnil položení základního kamene, což je velmi nápadné. To, že zde měly být

²⁶⁷ SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. s. 534 – 564.

²⁶⁸ VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV.* Praha : Univerzita Karlova, 1978. s. 498.

²⁶⁹ BONĚK, Jan. *Pražská katedrála Matyáše z Arrasu a Petra Parléře*. Praha : Eminent, 2010. s. 36 - 43; 207 – 208.

umístěny korunovační klenoty, a to od roku 1358 až do roku 1420, kdy je jeho syn Zikmund, tehdy již římský císař, nechal převést do Norimberka a do kaple sv. Kříže nechal převést české korunovační klenoty, z počátku patrně věděla jen nejbližší skupinka Karlových rádčů. Samotná kaple sv. Kříže se za Karla IV. stala nejvýznamnější svatyní celé říše, čemuž odpovídala i její bohatá a vzácná výzdoba a v kapli byly také uloženy nejvzácnější poklady. Původní záměr zřídit na Karlštejně druhou královskou rezidenci byl patrně změněn po Karlově císařské korunovaci, kdy se nový císař rozhodl učinit z hradu úkryt pro římské korunovační klenoty. Na rozdíl od svého syna Václava IV., však zde Karel netrávil příliš mnoho času. Karlštejn byl a bezesporu je významnou a posvátnou stavbou, která v sobě uchovává mnohá tajemství, která ještě nebyla, a možná nikdy nebudou odhalena, a jejíž atmosféru dnešní člověk nezapomenutelně vnímá.²⁷⁰

Jedna z dalších památek, která zůstala i po Karlově smrti, je pražská univerzita. Nicméně pokus o zřízení studium generale v Praze usiloval již Karlův předchůdce, Václav II. Jeho plány ale narazily na odpor české oligarchie, ale i na nepřipravenost českého prostředí, a založení univerzity bylo o několik let odloženo. Pražské vysoké učení bylo založeno dvěma základními dokumenty, a to bulou papeže Klimenta VI. z 26. ledna 1347 a listinou Karla IV. vydanou 7. dubna 1349. Důležitým dokumentem se stal i tzv. eisenašský diplom, vydaný Karlem IV. 14. ledna 1349. Ten byl potvrzením zakládací listiny Karlovy, uděloval privilegia slíbená v zakládací listině nebo zaručoval studentům pražské univerzity ochranu na říšském území. Jako římský král vydal Karel IV. další zakládací listiny pro vznik několika dalších univerzit, jmenovitě v Arezzu roku 1355, Perugii 1355, Sieně 1357, Pavii 1361, Ženevě 1365 a Luce 1369. Vznik těchto univerzit nevyšel z Karlovy vlastní iniciativy, nýbrž byl patrně podnícen žádostmi tamních městských komun nebo místních vládců.²⁷¹

Doba vlády Karla IV. je na jednu stranu dobou rozkvětu, stability a blahobytu v českých zemích. Reformy jak Karla IV., ale i jeho nejbližších spolupracovníků, zejména pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic, a pak samotná silná osobnost právě v postavě českého krále, dokázaly stabilizovat poměry v Čechách. Avšak prosazování reforem bylo omezeno dobou a stavem společnosti, ve které oba muži žili. Nebylo by namístě vyčítat Karlovi jeho přílišné spojení s papežským dvorem, a již vůbec mu přičítat podíl na celkovém úpadku morálních hodnot v tehdejší církvi. Podle mého názoru, nebýt tak silné osobnosti na českém trůnu, revoluční nálady a projevy nespokojenosti by se v radikálních formách probudily k životu již dříve. Celková nespokojenost společnosti se stavem tehdejší církve byla

²⁷⁰ BONĚK, Jan; BONĚK, Tomáš. *Karlštejn. Mystický hrad svatého grálu Karla IV. Duchovní centrum Evropy*. Praha : Eminent, 2007. s. 29 - 37; 43 - 45; 150 - 153.

²⁷¹ VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV.* Praha : Univerzita Karlova, 1978. s. 217 - 230.

ale během panování Karla IV. držena jeho schopnostmi a stabilní vládou na uzdě. Vyvrcholení neklidného stavu v české společnosti pak bylo urychleno vládou méně schopného Karlova syna a nástupce, Václava IV.

Karel IV. se po celou dobu své vlády pokoušel o povýšení královského i císařského majestátu. Věřil, že svůj život a vládu vede podle Boží vůle a svou křesťanskou víru projevoval i v otázkách malířství. Z doby jeho panování se nám dochovala spousta obrazů či nástěnných maleb světců. Jedním příkladem za všechny by byla kaple sv. Kříže na Karlštejně. Nicméně častým výjevem jsou i samotná císařova vyobrazení. Jeho zvěčnění můžeme nalézt jak ve svatovítské katedrále, na hradě Karlštejn, nebo i na mostecké věži v Praze. Stavba kamenného mostu, který byl stavěn přes řeku Vltavu a jehož obnova byla započata v roce 1357, se blížila ke konci. Došlo ke spojení levého a pravého břehu Vltavy, a především se příchozím ze Starého Města pražského otevíral pohled na královský palác s chrámem sv. Víta a románským kostelem sv. Jiří. Společně s kamenným mostem byla postavena i mostecká věž s branou. Inspiraci pro tuto impozantní stavbu bychom našli v kultu pozdně římských císařů, kteří si nechávali stavět triumfální oblouky a nechávali sami sebe zobrazovat nad městskými branami. Podobné vyobrazení si nechal zhotovit i Karel IV. Na východní fasádě brány se nad arkádou dochovala socha sv. Víta a pod ní socha Karla IV. s císařskou korunou a socha jeho syna Václava IV. s římskou korunou na hlavě. Na vrcholu arkády pak byla umístěna svatováclavská orlice a další řada znaků dědičných zemí, společně s českou korunou. Ty představovaly obyvatelům i příchozím územní základnu moci. Roku 1849 byl na tomto místě, kde již v té době existovalo Křížovnické náměstí, odhalen pomník Karla IV. jako zakladatele pražské university. Památka na jednoho z našich nejvýznamnějších českých králů a císaře Svaté říše římské, se stejně jako jeho pomník, dochovala uprostřed městského ruchu, kde je každodenně oživována.²⁷²

---

²⁷² Převzato z KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. II. (1364 – 1378)*. Praha : Karolinum, 1993. s. 244 – 245.

Závěr

Dynastie Lucemburků se královské moci v zemích Koruny České ujímá na více než sto let. Panování prvního z nich, Jana Lucemburského, byla v porovnání s vládou jeho nejstaršího syna Karla, dobou neklidnou a plnou nespokojenosti na straně českých obyvatel a dobou, kdy se vládnoucí vrstvou v Čechách stává šlechta. Častá nepřítomnost krále z rodu nepocházejícího z Čech, připravila půdu pro přijetí jeho syna, Karla. Jeho vláda trvala třicet dva let a byla dobou míru a blahobytu v Čechách i v celé říši. Sám Karel se cítil být především českým panovníkem, čemuž odpovídala i jeho snaha, již v roli římského císaře, vytvořit z Českého království střed své vlády a z Prahy velkoměsto podobné Paříži. Právě jeho pobyt a získané vzdělání ve Francii během mládí a následné první vojenské zkušenosti v Itálii z Karla dokázaly vytvořit silného a soběstačného panovníka. Počátky jeho vlády v Čechách však začaly ještě dříve před samotnou korunovaci na českého krále. Jako markrabě moravský si Karel začínal tvořit pevnou základnu své budoucí moci. Dokázal vytvořit silnou oporu proti panovačnosti a oponování šlechty spojením se s další silnou institucí v zemi, a tím byla církev.

Církev nebyla jen silnou institucí, ale byla to především organizace velice bohatá, která vlastnila velkém množství pozemků a dalších statků. Její neustálá snaha o emancipaci, a to již od vzniku biskupství v Praze roku 973, vyvrcholila ve 14. století povýšením pražského biskupství na arcibiskupství. Papežskou bulou došlo zároveň i ke zřízení biskupství v Litomyšli. V Praze tak byla vytvořena nová metropolitní správa. Pražská a olomoucká diecéze se vymanily z dlouhého područí mohučské arcidiecéze a přestaly podléhat pravomocem mohučského metropolity. V pozadí musíme pochopitelně vidět politické zájmy jak Karla, tak i jeho otce Jana Lucemburského. Ačkoli došlo k vrcholu emancipačních snah v české církevní provincii, paradoxně ale dochází k těsnějšímu spojení církve a panovníka. Karel IV. dobře věděl, kdo je nejsilnější postavou, ve smyslu ideovém, ale i politickém, v Evropě. Dá se říci, že pokud chtěl vytvořit silnou a stabilní vládu v Čechách a učinit z Českého království oporu pro svou vládu v říši, nezbylo mu jiné východisko, než že se spojí s církví a učiní z ní svého spojence. Posiloval práva a privilegia církve tak, aby obstála v konkurenci se silnou a bohatou šlechtickou oligarchií.

Zároveň si ale uvědomoval zkaženost a morální úpadek, který v církvi vznikl a za nímž stála především postava papeže. Papežský centralismus a fiskalismus, který se ve 14. století rozšířil po Evropě, způsoboval rozpory ve společnosti. Velký prodej obročí a papežských listin slibujících bohatým šlechticům výnosnou prebendu, existoval po celé Evropě. Lidé bez většího vzdělání a schopností, méně pak s morálními předpoklady, se dostávali na vysoké i

nízké církevní posty díky svým finančním možnostem a přátelským kontaktům. Bohatí lidé měli ve svém držení i několik prebend, které pochopitelně nedokázali řádně vést. Karel IV. byl součástí tohoto systému a také ho často využíval. Pokoušel se však zamezit tomu, aby ty největší zlořády tehdejšího světa pronikly a uchytily se v Čechách. Tomu se však nepodařilo zamezit po jeho smrti.

Velkou postavou, která stála po boku Karla IV. až do své smrti, byl Arnošt z Pardubic. Jejich přátelství bylo na poli osobním i politickém. Král vycházel pražskému arcibiskupovi vstříc v jeho požadavcích na změnu církevní správy a Arnošt mu byl nápomocen v otázkách jednání s papežskou kurií. Tento první pražský arcibiskup se, stejně jako Karel, pokoušel zamezit ještě většímu zesvětštění církve. Jeho snaha o reformu a pozvednutí morálky českých kleriků, ale i laického lidu, byla do jisté míry úspěšná. Určitý čas sám pobýval v Avignonu a měl možnost vidět a na vlastní kůži pocítit fungující systém kuriální politiky. Po celou dobu svého působení v úřadu pražského arcibiskupa se snažil zamezit, či alespoň zmenšit, zásahy papeže do české církevní správy a prosadit dodržování kanonických předpisů. Jeho reformy však nešly do hloubky a byly omezeny rozsahem pravomocí jeho úřadu.

Doba panování Karla IV. byla dobou velkých rozporů. Na jedné straně to byla doba, kdy české země žily v míru a blahobytu, na druhé však nebyly ušetřeny od morálních poklesků tehdejší společnosti. Ačkoli česká církev dosáhla svého vrcholu vznikem arcibiskupství a stala se spojencem českého krále, který posiloval její mocenskou pozici v zemi, byla zároveň v úzkém spojení s papežem a byla pod jeho vlivem. Karel IV. se společně s Arnoštem z Pardubic pokoušel zamezit ještě většímu zesvětštění církve, ale jako středověký panovník byl nucen využívat celého systému papežských provizí, které k zesvětštění církve dopomáhaly. To, co bylo během jeho panování potlačeno, vyplynulo na povrch za slabé vlády jeho syna, Václava. Dalo by se říci, že to, o co se Karel IV. během své vlády pokoušel po jeho smrti zaniklo. Tak tomu ale není. Jeho odkaz existuje dodnes. Ať už to je při pohledu na svatovítskou katedrálu, hrad Karlštejn nebo pražskou univerzitu, tak jeho duchovní dědictví je stále živé a přítomné mezi lidmi.

Použitá literatura

Prameny:

Čtení o Karlu IV. a jeho době. Praha : Svobodné slovo-Melantrich, 1958. 486 s.

Kosmova kronika česká. Praha : Svoboda, 1975. 262s.

Kroniky doby Karla IV.. Praha : Svoboda, 1987. 647 s. ISBN 25-107-87.

Naše národní minulost v dokumentech : chrestomatie k dějinám Československa, 1. díl.
K vydání připravili HUSA, Václav; VOJTÍŠEK, Václav; VÁCLAVKOVÁ, Jaroslava;
RATKOŠ, Petr; POLIŠENSKÝ, Josef. Praha : nakl. Československé akademie věd, 1954.
564 s.

Staré letopisy české : z rukopisu Křižovnického. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury,
hudby a umění, 1959. 484 s.

VILÉM Z HASENBURKA. *Vita venerabilis Arnesti primi archiepiscopi ecclesie Pragensis. /*
Život ctihodného Arnošta, prvního arcibiskupa kostela pražského. Praha : Česká křesťanská
akademie, 1994. 52 s. ISBN 80-85795-12-4.

Zbraslavská kronika. Praha : Svoboda, 1975. 597 s.

Odborná literatura:

BLÁHOVÁ, Marie; MAŠEK, Richard. *Karel IV: státnické dílo.* Praha : Karolinum, 2003. 312
s. ISBN 80-246-0771-9.

BLÁHOVÁ, Marie; FROLÍK, Jan; PROFANTOVÁ, Nad'a. *Velké dějiny zemí Koruny české I.*
Praha : Paseka, 1999. 799 s. ISBN 80-7185-265-1.

BARTŮŇEK, Václav. *Praha 600 let církevní metropolí*. Praha : Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, 1944. 167 s

BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české IV. a*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2003. 693 s. ISBN 80-7185-501-4.

BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české IV. b*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2003. 582 s. ISBN 80-7185-551-0.

BOBKOVÁ, Lenka. *7.4. 1348 – ustavení Koruny království českého : český stát Karla IV*. Praha : Havran, 2006. 163 s. ISBN 80-86515-61-3.

BOBKOVÁ, Lenka; GLADKIEWICZ, Ryszard; VOREL, Petr. *Arnošt z Pardubic (1297 – 1364)/ osobnost – okruh – dědictví*. Praha : Univerzita Karlova v Praze ; Wrocław : Uniwersytet Wrocławski, 2005. s.280. ISBN 80-7308-107-6.

BOBKOVÁ, Lenka; KONVIČNÁ, Jana. *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14. – 17. století*. Praha: nakl. CASABLANCA ve spolupráci s Filozofickou fakultou UK, 2009. 716 s. ISBN 978-80-7308-265-9.

BONĚK, Jan. *Pražská katedrála Matyáše z Arrasu a Petra Parléře*. Praha : Eminent, 2010. 225 s. ISBN 978-80-7281-406-0.

BONĚK, Jan; BONĚK, Tomáš. *Karlštejn. Mystický hrad svatého grálu Karla IV. Duchovní centrum Evropy*. Praha : Eminent, 2007. 171 s. ISBN 978-80-7281-315-5.

ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1310 – 1378. Lucemburkové na českém trůně I*. Praha : Libri, 1999. 287 s. ISBN 80-85983-73-7.

ČECHURA, Jaroslav. *Karel IV. : na dvojím trůně*. Praha : Euromedia Group, 1998. 278 s. ISBN 80-7176-926-6.

ERŠIL, Jaroslav. *Správní a finanční vztahy avignonského papežství k českým zemím ve třetí čtvrtině 14. století*. Praha : Československá akademie věd, 1959. 139 s.

FIALA, Zdeněk. *Předhusitské Čechy 1310 – 1419. Český stát pod vládou Lucemburků 1310 – 1419*. Praha : Svoboda, 1968. 397 s.

HEROLD, Vilém; MRÁZ, Milan. *Iohannis Milicii de Cremsir Tres sermones synodales*. Praha : Academia, 1974. 152 s.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*. Praha : Vyšehrad, 2008. 349 s. ISBN 978-80-7021-911-9.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Biskup Jan IV. z Dražic (1301 – 1343)*. Praha : Karolinum, 1992. 206 s. ISBN 80-7066-611-0.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Svět české středověké církve*. Praha : Argo, 2010. 504 s. ISBN 978-80-257-0186-7.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské. Ze správních dějin pražské diecéze*. Praha : Univerzita Karlova, 1971. 143 s.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav. *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*. Praha : České katolické nakl. Zvon, 1994. 381 s. ISBN 80 -7113-091-5.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; POLC, Jaroslav V. *Pražské synody a koncily předhusitské doby*. Praha : Karolinum, 2002. 320 s. ISBN 80-246-0214-8.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka; ZACHOVÁ, Jana. *Život Arnošta z Pardubic podle Valentina Krautwalda*. Pardubice, 1997. 127 s. ISBN 80-86046-25-7.

CHALOUPECKÝ, Václav. *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346 – 1364)*. Praha : Společnost přátel starožitností, 1946. 162 s.

KADLEC, Jaroslav. *Leben und Schriften des Prager Magisters Adalbert Rankonis de Ericinio. Aus dem Nachlass von Rudolf Holinka und Jan Vilikovský*. Münster : Aschendorff, 1971. 356 s.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Praha : Zvon, 1991. 332 s. ISBN 80-7113-004-4.

KALISTA, Zdeněk. *Karel IV. a Itálie*. Praha : Vyšehrad, 2004. 380 s. ISBN 80-7021-658-1.

KALISTA, Zdeněk. *Karel IV. Jeho duchovní tvář*. Praha : Vyšehrad, 2007. 245 s. ISBN 978-80-7021-873-0.

KAŇÁK, Miroslav. *Milíč z Kroměříže*. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1975. 147 s.

KAVKA, František. *Čtyři ženy Karla IV. : královské sňatky*. Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2002. 192 s. ISBN 80-7185-493-X.

KAVKA, František. *Karel IV. : historie života velkého vladaře*. Praha : Mladá Franta, 1998. 368 s. ISBN 80-204-0753-7

KAVKA, František. *5.4.1355. Korunovace Karla IV. císařem svaté říše římské*. Praha : Havran, 2002. 117 s. ISBN 80-86515-10-9.

KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. I. (1355 – 1364)*. Praha : Karolinum, 1993. 252 s. ISBN 80-7066-695-1.

KAVKA, František. *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355 – 1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika. II. (1364 – 1378)*. Praha : Karolinum, 1993. 292 s. ISBN 80-7066-760-5.

KLIK, Josef. *Kníže míru. Čtení o českém králi Karlu IV.* Praha : Jaromír Mrskoš, 1948. 214 s.

KOPIČKOVÁ, Božena. *Eliška Přemyslovna : královna česká 1292 – 1330*. Praha : Vyšehrad, 2003. 182 s. ISBN 80 -7021 -656 -5.

LORENC, Vilém. *Nové město pražské*. Praha : Nakladatelství technické literatury, 1973. 205 s.

LOSKOT, František. *Konrad Waldhauser, řeholní kanovník Sv. Augustina, předchůdce Mistra J. Husa*. Praha : Volná myšlenka, 1909. 125 s.

MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha : Česká katolická charita, 1982. 375 s.

MEZNÍK, Jaroslav. *Lucemburská Morava 1310 – 1423*. Praha : Lidové noviny, 1999. 562 s. ISBN 80-7106-363-0.

RAMBA, Jiří. *Slavné české lebky. Antropologicko-lékařské nálezy jako pomocníci historie*. Praha : Galén, 2005. 333 s. ISBN 80-7262-325-7.

RAPP, Francis. *Svatá říše národa německého. Od Oty Velikého po Karla V.* Praha : Ladislav Horáček – Paseka, 2007. 324 s. ISBN 978-80-7185-726-6.

SAHULA, Jiří. *Jan IV. z Dražic : biskup pražský*. Olomouc : Krystal, 1939. 48 s.

SEIBT, Ferdinand. *Karel IV: císař v Evropě (1346 – 1378)*. Praha : Lidové noviny, 1999. 524 s. ISBN 80-7106-265-0.

SEIBT, Ferdinand. *Karl IV. Ein Kaiser in Europa; 1346 – 1378*. München : Süddeutscher Verlag, 1978. 487 s. ISBN 3-7991-6015-9.

SEIBT, Ferdinand. *Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder. Bd. 3: Karl IV. und sein Kreis*, 1978. 292 s. ISBN 3-486-48571-7.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346)*. Praha : Svoboda, 1994. 659 s. ISBN 80-205-0291-2.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Karl IV. Sein Leben und seine staatsmännische Leistung*. Praha : Academia, 1978. 208 s.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Karel IV. : Život a dílo (1316 – 1378)*. Praha : Svoboda, 1979. 720 s.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296-1346*. Praha : Panorama, 1982. 276 s.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Rozmach české státnosti za vlády Lucemburků v souvislostech evropské politiky*. Praha : Academia, 1987. 92 s.

STEJSKAL, Karel. *Umění na dvoře Karla IV*. Praha : Artia, 1978. 229 s.

Šimek, František (ed.). *Staročeské zpracování Postily svaté univerzity pražské Konráda Waldhausera*. Praha : ČAVU, 1947.

ŠMAHEL, František. *Cesta Karla IV. do Francie*. Praha : Argo, 2006. 398 s. ISBN 80-7203-765-X.

ŠUSTA, Josef. *České dějiny II/ 3. Karel IV., otec a syn 1333-1346*. Praha : Jan Laichter, 1946. 535 s.

ŠUSTA, Josef. *České dějiny II/ 4. Karel IV, za císařskou korunou 1346-1355*. Praha : Jan Laichter, 1948. 437 s.

VANĚČEK, Václav. *Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV*. Praha : Univerzita Karlova, 1978. 509 s.

VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české II*. Praha : Paseka, 2000. 583 s. ISBN 80-7185-273-2.

VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české III*. Praha : Paseka, 2002. 758 s. ISBN 80-7185-433-6.

VYSKOČIL, Jan Kapistran. *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha : Vyšehrad, 1948. 679 s.

ŽEMLIČKA, Josef. *Čechy v době knížecí (1034 -1198)*. Praha : Lidové noviny, 1997. 660 s. ISBN 80-7106-196-4.

ŽEMLIČKA, Josef. *Století posledních přemyslovců (Český stát a společnost ve 13. století)*. Praha : Panorama, 1986. 324 s.

Encyklopedie a slovníky

Lexicon des Mittlalters. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003. 2218 s. ISBN 3-423-59057-2.

Ottův slovník naučný (1 – 27. díl). Praha : vydavatel J. Otto.